

ডিম্বাচ্চা ভাষা আৰু সংস্কৃতি

৩৬/২

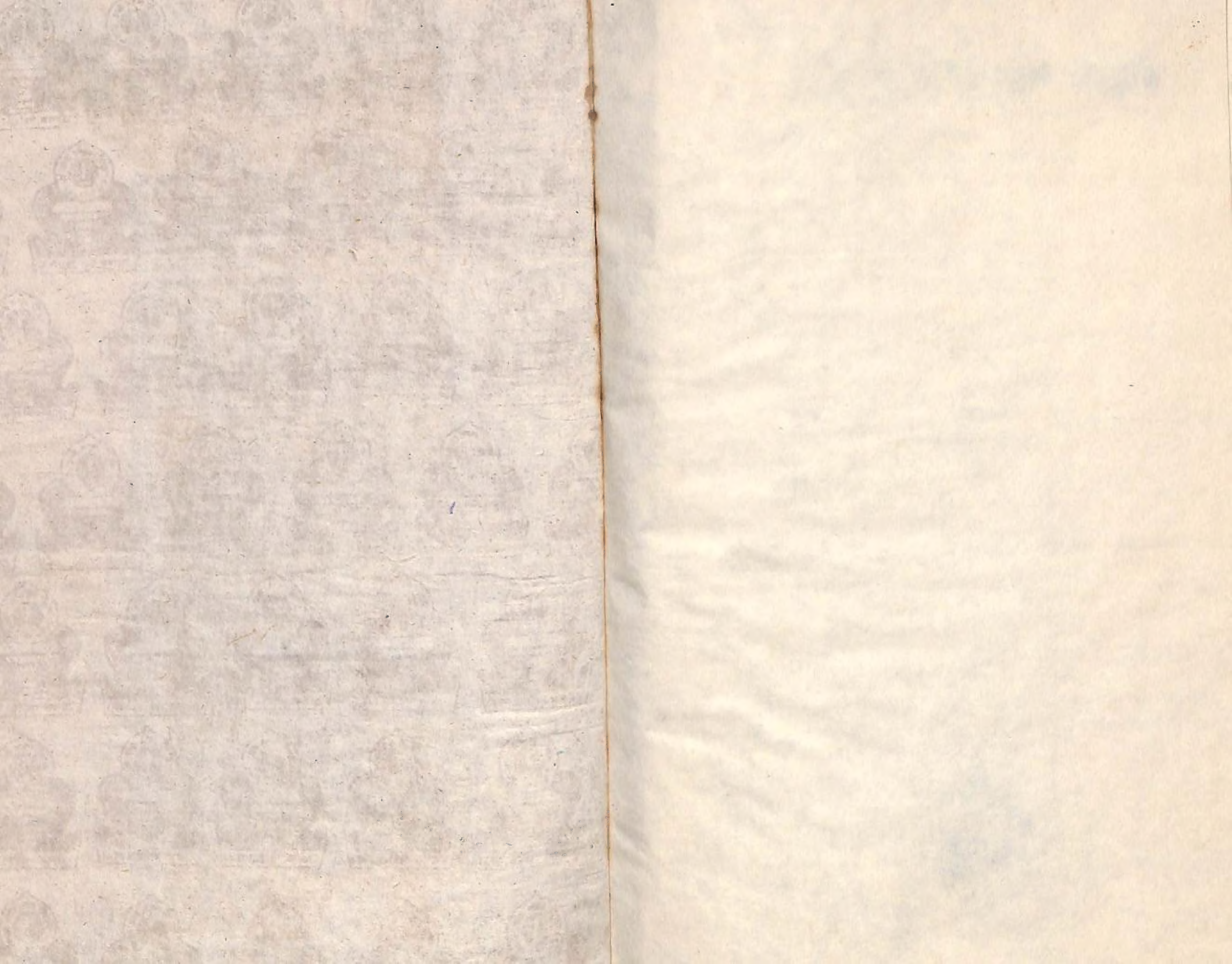
সম সাহিত্য সভা

DAS

ডিম্বাচ্ছা ভাষা আৰু সংস্কৃতি

2AMSKRIT

सम्पादना
शैलेन दास

- [illegible]

অসম সাহিত্য সভা

DIMACHA
BHASHA ARU
SAMSKRITI

A Collection of articles on Dimacha
Language and Culture, Edited by Sailen Das
and Published by Dr. Ramcharan Thakuria,
General Secretary of Asam Sahitya Sabha,
Chandrakanta Handique Bhavan, Jorhat-1
Price Rupees : Twenty only

ডিমছা ভাষা
আৰু সংস্কৃতি

ডিমছা ভাষা আৰু সংস্কৃতি ★
সম্পাদনা ★ শৈলেন দাস ★ প্রকাশক ★ ড° বামচৰণ ঠাকুৰীয়া ★
প্রধান সম্পাদক ★ অসম সাহিত্য সভা ★ চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন ★
যোৰহাট - ১ ★
॥ প্রথম প্রকাশ ★ জানুৱাৰী, ১৯৯৩ ★
॥ প্রচ্ছদ ★ ধনঞ্জয় শৰ্মা ★
॥ ছপাশাল ★ অসমী প্ৰিণ্টাৰ্ছ ★ গুৱাহাটী - ২১ ★

© অসম সাহিত্য সভা

মূল্য : ২০০০ টকা

॥ সূচী-পত্ৰ ॥

পৃষ্ঠা

- ☐ প্রধান সম্পাদকৰ একাষাৰ
- ☐ সম্পাদনা প্ৰসংগত এষাৰ
- ☐ আদৰ্শ ভাষণ
- ☐ ডিমছা ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ
আলোকৰেখা ॥১॥ ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী
- ☐ অসমৰ চীন তিব্বতীয় ভাষাৰ পৰিয়ালত
ডিমছা ভাষাৰ স্থান ॥৬॥ ড° প্ৰমোদচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য
- ☐ ডিমছা ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব আৰু ইতিবৃত্ত ॥১৫॥ শ্ৰীনেৰেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা
- ☐ ডিমছা ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ
ঐতিহাসিক বিশ্লেষণ ॥২৩॥ শ্ৰীশৰ্ম বৰা
- ☐ ডিমছা সংস্কৃতিত এভূমুকি ॥৩৫॥ শ্ৰীনিবাস হাগজৈৰ
- ☐ লোকসুৰত সূত্ৰ-স্বৰৰ উদ্গাৰিহ :
ডিমছা লোকসুৰৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ॥৫৯॥ শ্ৰীতৰুণ গোস্বামী
- ☐ ডিমছা ভাষা আৰু লোক সাহিত্য ॥৬৫॥ শ্ৰীধৰ্মেশ্বৰ ছুৱৰা

॥ চান্দ-বিবু ॥

প্রধান সম্পাদকৰ একাষাৰ

সভাৰ অসম বাবেবৰণীয়া সংস্কৃতিৰ দেশ । বিভিন্ন জাতি উপজাতিৰ সংনিশ্ৰনেৰে যিদৰে অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ ভেটিটো গঢ়ি উঠিছে সেইদৰে ভিন ভিন জাতি-উপজাতিৰ সংস্কৃতিৰ সমন্বয়ৰেই অসমীয়া সংস্কৃতিৰো বিকাশ ঘটিছে । অসমীয়া সংস্কৃতিলৈ অবিহণা যোগোৱা এনে জনগোষ্ঠীসমূহৰ ভিতৰত ডিমাছাসকলো অন্যতম । সেই কাৰণে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ যথার্থ ৰূপ আৰু বিকাশৰ ইতিহাস জানিবৰ বাবে অসমৰ আন আন জাতি-উপজাতিসমূহৰ দৰেই ডিমাছাসকলৰ ভাষা-সংস্কৃতি জানিবৰো নিতান্ত প্ৰয়োজন আছে । অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ উন্নতি সাধন যিদৰে অসম সাহিত্য সভাৰ মূল লক্ষ্য, থলুৱা ভাষা-সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ উন্নয়নৰ হকে কাম কৰাও তেনেদৰে এই সভাৰ অন্যতম প্ৰধান উদ্দেশ্য । এনে উদ্দেশ্য সন্মুখত ৰাখিয়েই অসম সাহিত্য সভাই সময়ে সময়ে ইয়াৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীয় ভাষা-সংস্কৃতিৰ বিষয়ে আলোচনামূলক অনুষ্ঠান আদিৰ আয়োজন কৰি আহিছে । যোৱা ১৯৮৫ চনৰ ১৪ আৰু ১৫ চেপ্টেম্বৰত হাফলঙত “ডিমাছা ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ ঐতিহাসিক বিশ্লেষণ” শীৰ্ষক আলোচনা-চক্ৰ এখনিৰ এনে উদ্দেশ্যেৰেই আয়োজন কৰা হৈছিল ।

উক্ত আলোচনা-চক্ৰত যিসকল বিশিষ্ট বক্তা আৰু গবেষকে অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল, সেইসকলৰ ভাষণসমূহকে এই গ্ৰন্থত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে । এই চেগতে, সভাৰ সেই সময়ৰ কাৰ্য্য নিৰ্বাহক সমিতিৰ সমূহ সদস্য আৰু হাফলং সাহিত্য সভালৈ আমাৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ ; আৰু লগতে সভাৰ অনুবোধ ক্ৰমে গ্ৰন্থখনিৰ সংকলন আৰু সম্পাদনা কৰি দিয়াৰ বাবে সভাৰ প্ৰাক্তন সহকাৰী সম্পাদক শ্ৰীশৈলেন দাসলৈয়ো সভাৰ তৰফৰ পৰা ধন্যবাদ জনালোঁ ।

গ্ৰন্থখনি অতি কম সময়ৰ ভিতৰত ছপা কৰি উলিয়াই দিয়াৰ বাবে অসমী প্ৰিণ্টাৰ্ছৰ স্বত্বাধিকাৰী শ্ৰীজয়ন্ত তালুকদাৰ প্ৰমুখ্যে সমূহ কৰ্মচাৰী আমাৰ শলাগৰ পাত্ৰ হৈছে। এইখনি প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত আমাক নানা কামত সহায়-সহযোগ আগ বঢ়োৱাৰ বাবে কবি শ্ৰীবাম গগৈ, শ্ৰীকৰ্ণা কান্ত ভঁৰালী, শ্ৰীদেবেন গগৈ, শ্ৰীকৰ্ণ দাস, শ্ৰীমহেন্দ্ৰ বৰদলৈ, শ্ৰীহিমন্তবিশ্ব শৰ্মা, শ্ৰীপ্ৰদীপ ভূঞা, ড° অৰ্পণা ঠাকুৰীয়া, শ্ৰীদীপক কাকতি, সভাৰ কোষাধ্যক্ষ শ্ৰীভবত চন্দ্ৰ ডেকা, ডিফু কাৰ্যালয়ৰ সহকাৰী সম্পাদক শ্ৰীপাৰি বংপি আৰু গুৱাহাটী কাৰ্যালয়ৰ সহকাৰী সম্পাদক শ্ৰীবিমল কুমাৰ ভূঞালৈয়ো আমাৰ আন্তৰিক শলাগ জনালোঁ। গ্ৰন্থখনিয়ে পঢ়ুৱৈ সমাজৰ সমাদৰ লাভ কৰা বুলি জানিব পাৰিলে আমাৰ শ্ৰম সাৰ্থক হোৱা বুলি ভাবিম।

২০ জানুৱাৰী '১৯৯৩
চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন,
যোৰহাট

ড° বামৰেণ ঠাকুৰীয়া
প্ৰধান সম্পাদক,
অসম সাহিত্য সভা

সম্পাদনা প্ৰসঙ্গত এষাৰ

অসম সাহিত্য সভাই হাফলং সাহিত্য সভাৰ সহযোগত ১৯৮৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৪ আৰু ১৫ চেপ্টেম্বৰ তাৰিখে আয়োজন কৰা “ডিমাহা ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ ঐতিহাসিক বিশ্লেষণ” শীৰ্ষক আলোচনা চক্ৰই চক্ৰত পঠিত ভাষণসমূহ একত্ৰে প্ৰকাশ কৰাৰ বাবে সভালৈ পৰামৰ্শ আগ বঢ়ায়। উক্ত আলোচনা চক্ৰৰ সঞ্চালক আছিল বিশিষ্ট ভাষাবিদ পণ্ডিত ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী আৰু দহগৰাকী বিশিষ্ট বিষয় বিশেষজ্ঞই আলোচনা চক্ৰত অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। সভাই আলোচনা চক্ৰৰ পৰামৰ্শ অনুযায়ী চক্ৰত পঠিত ভাষণসমূহ গ্ৰন্থাকাৰে প্ৰকাশ কৰাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰি এই গ্ৰন্থৰ সংকলন আৰু সম্পাদনাৰ দায়িত্ব আমাৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰে। ১৯৯২ খ্ৰীষ্টাব্দত এই দায়িত্ব পাই আমি আলোচনা চক্ৰৰ পঠিত ভাষণসমূহ সংগ্ৰহ কৰাৰ উপৰিও আলোচনাত ভাগ লোৱা সকলৰো ভাষণসমূহ লিখিতভাবে দিবলৈ অনুৰোধ জনাই যোগাযোগ কৰিছিলোঁ। আমাৰ অনুৰোধ মৰ্মে যি দুই-এজনে সঁহাৰি জনালে তেওঁলোকৰ লেখা কেইটিহে এই সংকলনত সন্নিবিষ্ট কৰিব পৰা গ'ল আৰু যিসকলৰ পৰা কোনো সঁহাৰি পোৱা নগ'ল তেওঁলোকৰ আলোচনাখিনি সংকলনত সন্নিবিষ্ট কৰিব নোৱাৰাৰ বাবে আমি মাৰ্জনা বিচাৰিছোঁ। আদৰণী সমিতিৰ সভাপতিৰ ভাষণ খনিও এক বিশেষ তথ্য সম্বলিত ভাষণ কাৰণে সংকলনত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে।

আলোচনা চক্ৰৰ আয়োজন আৰু চক্ৰৰ ভাষণসমূহ গ্ৰন্থাকাৰে প্ৰকাশ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত হাফলং সাহিত্য সভাৰ শ্ৰীমনোৰঞ্জন বৰগোহাঁই আৰু শ্ৰীধৰ্মেশ্বৰ ছুৱৰাই নেবানেপেৰাকৈ লাগি আছিল বাবে দুয়ো-

গৰাকীলৈ আমাৰ ধন্যবাদ থাকিল। সভাৰ প্ৰাক্তন প্ৰধান সম্পাদক
শ্ৰীনাহেন্দ্ৰ পাছনে লোৱা কাৰ্য্যকৰী বাৰ্ত্তাৰ ফলতেই সংকলন সম্পাদনাৰ
কাম আগ বাঢ়িছিল। এই চেগতে শ্ৰীযুত পাছনক আমাৰ কৃতজ্ঞতা
জনাইছো। গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশৰ বাবে সভাৰ প্ৰধান সম্পাদক ড° ৰামচৰণ
ঠাকুৰীয়াই বিশেষ তৎপৰতা লৈছিল বাবেই এই সংকলনটি প্ৰকাশ পালে।
প্ৰধান সম্পাদক ড° ৰামচৰণ ঠাকুৰীয়াৰ ওচৰত আমি কৃতজ্ঞতাৰ পাশত
আৱদ্ধ হৈ থাকিলোঁ। সংকলনৰ পাণ্ডুলিপি প্ৰস্তুত কৰাত সভাৰ
ডিফু কাৰ্যালয়ৰ কৰ্মচাৰী শ্ৰীভবানন্দ তালুকদাৰ আৰু শ্ৰীক্ষীৰোদচন্দ্ৰ
মুদৈয়ে সহায় কৰা বাবে দুয়োজনকে আমাৰ ধন্যবাদ জনাইছো।

১৯ ডিচেম্বৰ, ১৯৯২। শ্ৰীশৈলেন দাস
ডিফু-৭৮২৪৬০

আদৰণী ভাষণ

পৰম শ্ৰদ্ধাভাজন অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি মহোদয়, বিশিষ্ট
অতিথি সকল আৰু উপস্থিত সুধিবৃন্দ, জয়জয়তে মই হাফলং সাহিত্য
সভাৰ হৈ আপোনালোকক সাদৰ সন্তাষণ জনাইছো।

চাৰিও দিশে বৰাইল পাহাৰেৰে বেষ্টিত উত্তৰ কাছাৰ পাহাৰ
জিলাৰ সদৰ ঠাই হাফলঙৰ বুকুত ডিমাছা ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ ওপৰত
আলোচনা চক্ৰ অনুষ্ঠিত হোৱা নিশ্চয় এয়েই প্ৰথম। এই আলো-
চনাচক্ৰ উদ্‌যাপনৰ ক্ষেত্ৰত হাফলং সাহিত্য সভাৰ বৰ্ত্তমান সম্পাদক
শ্ৰীমনোৰঞ্জন বৰগোহাঁই প্ৰমুখ্যে বৰ্ত্তমান কাৰ্য্যকৰী কমিটিৰ আপ্ৰাণ
প্ৰচেষ্টা নিশ্চয় স্বীকাৰ্য্য। তথাপি ক্ৰটি বিচ্যুতি থাকি যোৱা স্বাভাৱিক,
কিয়নো আপোনালোকে জানে যে, এই চহৰত অ'ট'বিল্লা আদি
নথকা হেতু এঠাইৰ পৰা আন ঠাইলৈ যোৱাৰ আৰু এজনে আন
জনৰ লগত যোগাযোগ খোজ কাঢ়িয়েই কৰিব লগীয়া হোৱাত অনেক
অসুবিধাৰ সন্মুখীন হ'ব লগীয়া হয়। গতিকে আদৰ আপ্যায়ন
কৰাত কিবা ভুল ক্ৰটি হ'লে ক্ষমা কৰিবলৈ আপোনালোকক অনুৰোধ
জনাইছো।

দূৰ দূৰণিৰ পৰা অহা আলহীসকল; বিশেষকৈ প্ৰথমবাৰৰ বাবে
অহা সকলৰ এই ঠাইখনৰ বিষয়ে কিছু জানিবলৈ কোঁতুহল হোৱাতো
স্বাভাৱিক। সেয়ে এই বিষয়ত কিছু আভাস আপোনালোকৰ আগত
দাঙি ধৰিছোঁ। নগৰ খনৰ নাম কেনেকৈ হাফলং হ'ল, এই বিষয়ে
বহুজনে বিভিন্ন সময়ত প্ৰশ্ন কৰি আহিছে। এতিয়াও হয়তো
কোনোবাই জনাৰ হেঁপাহ কৰিব পাৰে। অতি পুৰণি কালত এই ক্ষুদ্ৰ
নগৰখনৰ নাম 'হামখোলং' আছিল। তাৰ প্ৰমাণ বুৰঞ্জীবিদ

ড° সূর্য্যকুমার ভূঞাৰ “কছাৰী বুৰঞ্জী” নামৰ কিতাপখনত উল্লেখ আছে। তদুপৰি বয়োবৃদ্ধ ডিমাছা সকলে এতিয়াও ‘হাংখলং’ বুলিয়েই কয়। কালক্ৰমত অজনজাতীয় লোক সকল নাইবা বৃটিছ সকলৰ আগমনৰ পাছত এই ঠাইক হাফলং নামেৰে অভিহিত কৰে বুলি ভবাৰ থল আছে। উদাহৰণ স্বৰূপে বাংলাদেশৰ চিলহট্টৰ পৰা শ্ৰীহট্ট আৰু বৃটিছ সকল অহাৰ পাছত ইয়েই চিলেট নামলৈ ৰূপান্তৰিত হ’ল। কাল আৰু পাত্ৰ ভেদে উচ্চাৰণৰ বিকৃতি ঘটি নাইবা অন্যান্য ভাষাৰ প্ৰভাৱত নামৰ পৰিবৰ্তন হোৱা দেখা যায়। ঠিক তেনেকৈ হামখোলঙৰ পৰা হাংখলং আৰু শেষত ই ‘হাফলং’লৈ ৰূপান্তৰিত হ’ল বোলাৰ যুক্তি আছে। এই বিষয়ে কোনোৱে ‘হাফ্লাউ’ৰ পৰা হাফলং হোৱা বুলিও ভাবে। পিছে এই বিশ্বাস যুক্তি সংগত নহয়; কিয়নো ‘হাফ্লাউ’ মানে ডিমাছা দোৱানেৰে উইৰ দ্বাৰা সৃষ্টি হোৱা হাফলুকহে বুজায়। কিন্তু বিৰাট ডাঙৰ এটা পাহাৰক লাফ্লাউ বা হাফলু বুলি কোৱাৰ যুক্তি থাকিব নোৱাৰে। এই খিনিতে হামখোলং শব্দৰ অৰ্থনো কি বুলি প্ৰশ্ন উঠা অস্বাভাৱিক নহয়। উত্তৰত ইয়াকেই ক’ব লাগিব যে, ডিমাছা দোৱানেৰে ‘হাম’ মানে ভাল আৰু ‘খোলঙ’ মানে খোকা (মাছ ধৰা এবিধ আহিলা)। খোকা আকৃতিৰ পাহাৰ বাবে হয়তো হামখোলং বুলি কোৱা হৈছিল। হামখোলং নামটোৱেই কালক্ৰমত অপভ্ৰংশ হৈ হাংখোলং আৰু শেষত হাফলং নামলৈ ৰূপান্তৰিত হয়। উল্লেখযোগ্য যে অসমৰ নগৰ গুৱাহাটীও গোহাটীলৈ পৰিণত হৈছিল। অৱশ্যে তাৰ সংশোধন কৰি পুনৰ গুৱাহাটী বুলি লিখিবলৈ আৰু ক’বলৈ ধৰা হৈছে।

উত্তৰ কাছাৰ পাহাৰ জিলাত নানা জাতি-উপজাতিৰ লোক-সকলে বস বাস কৰে। এই সকলৰ ভিতৰত ডিমাছা, জেমীনগা, মাৰ, কুকি, বেইটে, বাংখল, থাড’, খেলমা, জয়ন্তীয়া আদিয়েই উল্লেখযোগ্য। বাবেবহণীয়া স্বকীয় কলা-কৃষ্টি-সংস্কৃতিৰে মহীয়ান এই জনগোষ্ঠী বিলাকৰ মাজত পৰস্পৰ সম্প্ৰীতি বিৰাজ পৰিলক্ষিত হয়।

এই পাহাৰীয়া সকল নগৰ খনিত সহজতে সকলো আৱশ্যকীয় বস্তু পোৱা নাযায়। আকৌ বস্তু বাহানিৰ জুইছাই দামে সাধাৰণ লোকক জুকলা কৰে। তদুপৰি যাতায়তৰ অসুবিধা হ’লেও ইয়াৰ মনোৰম প্ৰাকৃতিক শোভাই সকলোৰে মনপ্ৰাণ মুহিত কৰে। এতিয়া এটা শতিকাৰ আগৰ কথালৈ যাওঁ। বুৰঞ্জীপ্ৰেমী সকলে জানে যে এটা শতিকাৰ আগতে উত্তৰ কাছাৰৰ সদৰ ঠাই গঞ্জুং আছিল। তেতিয়া এই ঠাইৰ শাসনৰ বাঘজৰী বৃটিছৰ হস্তগত হৈছিল মাথোন। তেনে মূহুৰ্ত্তত ডিমাছা বিপ্লৱী শত্ৰুধনে বৃটিছ শাসনৰ বিৰোধিতা কৰি সংগ্ৰামী দল গঠন কৰি গঞ্জুং নগৰ জুই লগাই ধ্বংস কৰে। বৃটিছৰ লগত শত্ৰুধনৰ দলৰ খণ্ডযুদ্ধ হয়। উভয় পক্ষৰেই হতাহত হয়। সদৰ ঠাই গঞ্জুং পুৰি ধ্বংস হোৱাত তাহানিৰ বৃটিছ S.D.O. ই হাফলঙলৈ সদৰ ঠাই স্থানান্তৰৰ কথা চিন্তা কৰে আৰু বৰহাফলং নামৰে ঠাইত (হাফলঙৰপৰা জাতিঙ্গা লৈ যোৱাৰ বাটত পোৱা বৰ্তমান নগা গাৱঁত) উত্তৰ কাছাৰ মহকুমাৰ সদৰ ঠাই স্থাপন কৰাৰ চেষ্টা কৰে; পিছে সেই ঠাই আৱশ্যক অনুযায়ী আহল-বহল নোহোৱা বাবে বৰ্তমানৰ হাফলঙত মহকুমাৰ সদৰ ঠাই প্ৰতিষ্ঠা কৰে। বৰহাফলং পাহাৰৰ বুকুতেই বৰ্তমান ফল সংৰক্ষণ উদ্যোগ গঢ়ি উঠিছে। য’ত আজি বিভিন্ন ফলৰ বসৰ পৰা ‘কাঞ্চ’ নামাকৰণেৰে সুস্বাদু খাদ্যদ্রব্য উৎপাদন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ইয়াৰ চাহিদাও বৃদ্ধি পাইছে। এই উদ্যোগ কেন্দ্ৰৰ প্ৰায় দুই কিলোমিটাৰ আঁতৰত জাতিঙ্গা নামৰ জয়ন্তীয়া গাওঁ এখন অৱস্থিত আৰু ই চৰাইৰ বহস্যৰ বাবে সকলোৰে বিদিত। জাতিঙ্গা গাৱঁৰ কাষতে ঠিয়হৈ আছে বৰাইল পাহাৰ নীলবসন ভূষিত গ্ৰহীৰ দৰে। ইয়াৰ উচ্চ শৃঙ্গলৈ উঠিলে উত্তৰ কাছাৰ আৰু বৰাক উপত্যকা সম্পূৰ্ণভাৱে দেখা পোৱা যায়।

উত্তৰ কাছাৰৰ বনজ সম্পদ লেখত ল’বলগীয়া, এই জিলাৰ বাঁহ, কাঠ, খৰি, ভিন্ ভিন্ ঠাইলৈ যোগান দিব পাৰে। উত্তৰ কাছাৰৰ বাঁহ বেঙ্গল পেপাৰ মিললৈ যোগান ধৰা হৈছে। অৱশ্যে

বনজ সম্পদ সমূহ ধ্বংস নকৰি তাক সুপৰিকল্পিত ভাৱে সংৰক্ষণ কৰা অতি আৱশ্যক।

বুটিছৰ ৰাজত্বকালত ১৮৮২ চনত লামডিঙৰ পৰা বদৰপুৰলৈ উত্তৰ কাছাৰ পাহাৰৰ মাজেদি সাতত্ৰিশটা সুৰংগযুক্ত উত্তৰ পূব সীমান্ত বেলপথ নিৰ্মিত হয়। এই পথৰ দ্বাৰা ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু বৰাক উপত্যাকাক সংযোগ কৰাৰ লগতে ইয়াক ঢাকা আৰু কলিকতাৰ লগতো যাতায়তৰ সংযোগ ঘটোৱা হয়।

এতিয়া মই আপোনালোকৰ আলোচনা আৰু বিবেচনাৰ কাৰণে কছাৰী বুৰঞ্জীৰ ছায়াৰ কথা উলুکیয়াৰ খুজিছোঁ। ডিমাপুৰত কছাৰী সকলে ৰাজত্ব কৰি থকা সময় ছোৱাতেই কছাৰী ৰাজবংশৰ এটা শাখাৰ যশোনাৰায়ণে “হাযুং হাদাউ” নামৰ ঠাইত (বৰ্তমান অকল “হাযুং” বুলি কয়; এয়া নগাওঁ জিলাৰ নৌভাঙ্গা মৌজাত) ৰাজত্ব কৰে। ৰাজত্ব কাল আহোম ৰজা প্ৰতাপ সিংহৰ সময়ছোৱাত। উপৰোক্ত নৌভাঙ্গা মৌজাত এতিয়াও ৰজাবাৰী গাঁও বুলি এখন গাঁও আছে। তাৰোপৰি ধ্বংস প্ৰাপ্ত হোৱা মন্দিৰ আৰু পাথৰত খোদিত বহুতো কাককাৰ্য্য খচিত প্ৰস্তৰ খণ্ড সিঁচৰিত হৈ পৰি আছে। ৰজাবাৰী গাঁৱৰ ওচৰতেই ন’থান বুলি নজনা দেৱতাৰ প্ৰতীক বা শিৱ লিংগ উদ্ধাৰ হৈছে।

আহোম ৰজা চুহুংমুঙৰ ৰাজত্ব কালত ডিমাপুৰ ৰাজধানী ১৫৩১ খৃত (১৪৫৩ শক) আক্ৰমণ হ'লত ডিমাপুৰৰ ৰজা মকৰধ্বজ নাৰায়ণে ডিমাপুৰ ৰাজধানী এৰি উত্তৰ কাছাৰৰ ফালে গুচি আহে। তেওঁ নতুন ৰাজধানী বিচাৰি ফুৰা কালতে চেমখৰমা পুঞ্জিৰ ওচৰত মাকালুং নামৰ ঠাইত মৃত্যু হয় বুলি বুৰঞ্জীত পোৱা যায়। মকৰধ্বজ নাৰায়ণৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁৰ ভাতৃৰ মতান্তৰত পুত্ৰ তাম্ৰধ্বজ নাৰায়ণে মাইবাঙত ৰাজধানী পাতি ৰাজত্ব কৰিবলৈ লয়। তাম্ৰধ্বজৰ আন এটা নাম নিৰ্ভয়নাৰায়ণ। তেওঁ কোঁচ ৰাজকন্যাৰ মতান্তৰত আহোম ৰাজকন্যাক বিয়া কৰাইছিল। এইগৰাকী ৰাণী দেখাত যেনে ৰূপৱতী

তেনে বুদ্ধিমতীও আছিল। এই জনা মহিষীয়ে শ্ৰীভূৱনেশ্বৰ বাচম্পাতি নামৰ এজন ব্ৰাহ্মণৰ হতুৱাই নাৰদীয় কথামৃত অনুদিত কৰায়। মহাৰাজ তাম্ৰধ্বজ নাৰায়ণে মাইবাঙত কেইবা বছৰ ৰাজত্ব কৰাৰ পাছত কাছাৰ জিলাৰ “গড়েৰ ভিতৰ” নামৰ ঠাইত ৰাজধানী অস্থায়ীভাৱে পাতে। তেওঁৰ ৰাজধানীৰ চাৰিও দিশে বন্ধা গড় এতিয়ালৈকে আছে। এই গড়ৰ মাজেদিয়েই সেইখিনিত গৈ সোমাইছে। বিহাৰা, হিলাৰা আৰু সুকুতিপুৰ বেলষ্টেচন কেইটা আছে। এই গড়ৰ অন্তৰ্গত গাঁও কেইখনৰ নামেই বৰ্তমান “গড়েৰ ভিতৰ” বুলি জনাজাত। তাম্ৰধ্বজ ৰজাৰ ৰাজত্ব কালত নিৰ্মাণ কৰা এটা মন্দিৰ বিহাৰা বেলষ্টেচনৰ সন্মুখতে আছিল। কিন্তু চাৰি পাঁচ বছৰ হ'ল, বেল বিভাগে উক্ত মন্দিৰ চিৰদিনৰ বাবে ধ্বংস কৰি বেল লাইন বহুৱাই দিছে। পিছে এতিয়াও কছাৰী যুগৰ স্থাপত্য শিল্প, সাঁকো, ছটা পুখুৰী (১২ বিঘা মাটিৰে বেষ্টিত) এই অঞ্চলত আছে। তাম্ৰধ্বজ নাৰায়ণে শেষত খাচপুৰত ৰাজধানী পাতেগৈ।

খুব সম্ভৱ তাম্ৰধ্বজ নাৰায়ণে মাইবাং ৰাজধানী এৰি যোৱাত তেওঁৰেই বংশধৰ এজনে আকৌ উত্তৰ কাছাৰত ৰাজত্ব কৰিবলৈ লয়। তেওঁৰ নাম মেঘনাৰায়ণ। মহাৰাজ মেঘনাৰায়ণে ১৪২৮ শকাদ অৰ্থাৎ ১৫৭৬ খৃষ্টাব্দত মাইবাং ৰাজধানী স্থায়ী ৰাজধানী পাতি সিংহ-দ্বাৰ নিৰ্মাণ কৰায়। ৰাজধানীৰ চাৰিওফালে পকীগড় বন্ধাই দিয়ে। সিংহদ্বাৰ নিৰ্মাণ কালত এখন শিলালিপিও খোদিত কৰায়। সেই শিলালিপিখন এতিয়াও আছে। পিছে অযত্নত পৰি আছে। কছাৰী ৰজা আহোমৰজাৰ কৰতলীয়া হিচাবে গণ্য হোৱাৰ আপত্তি কৰাত আকৌ আহোম ৰজা ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ দিনত মাইবাং ৰাজধানী আক্ৰমণ কৰি ধ্বংস কৰে। ফলত কছাৰী ৰাজবংশীয় সকলে চিৰদিনৰ বাবে মাইবাং ৰাজধানী এৰি কাছাৰৰ খাচপুৰলৈ যায়।

বৰ্তমান মাইবাঙৰ পুৰণা ৰাজধানী হাবি বননিত পৰিণত হৈছে। ৰাজধানীৰ চাৰিও কাষে জনসাধাৰণে খেতি পথাৰ কৰিবলৈ লৈছে।

জানিব পৰামতে ১৮৮২ চনত ইংৰাজ আমোলত বেল লাইন বাজধানীৰ মাজেদি বহুৱা সময়ত মূৰ্ত্তি আদি নষ্ট হৈছে। তাৰে কিছুমান তাহানি দিনৰ বুটছ S. D. O. ৰ চকু পৰাত মাইবাঙৰ পৰা মূৰ্ত্তি কেইটা হাফলঙলৈ আনে। সেই কেইটা বৰ্ত্তমান জিলা উপায়ুক্তৰ কাৰ্য্যালয় ভৱন আৰু জিলা পৰিষদৰ কাৰ্য্যালয় ভৱনৰ সন্মুখত আছে। কিছুমান লামডিঙলৈও নিয়া হৈছিল। তাৰে কিছুমান কালি মন্দিৰৰ সন্মুখত ৰখা হৈছিল বুলি জানিব পৰা যায়। ডিমাছা কছাৰী সকলৰ স্থাপত্য শৃতি জিয়াই ৰখাৰ নিতান্তই প্ৰয়োজন। তাৰবাবে ডিমাছা নেতা সকল আৰু বুৰঞ্জী প্ৰেমী সদাশয় সকলে চেষ্টা কৰা বাঞ্ছনীয়। মই থূলমূলকৈ ইমানতেই বুৰঞ্জীৰ বিষয়ে সামৰিব খুজিছোঁ।

শেষত মই আপোনালোক সকলোলৈকে আন্তৰিক প্ৰীতি আৰু শ্ৰদ্ধা জনাই মোৰ ভাষণৰ সামৰণি পেলালোঁ।

আপোনালোকৰ সেৱিকা

শ্ৰীমতী নিকপমা হাগজ্জৰ

সভানেত্ৰী

১৪ চেপ্তেম্বৰ '৮৫ ডিমাছা ভাষা সংস্কৃতিৰ আলোচনা চক্ৰৰ
হাফলং অভিযন্তা সমিতি

হাফলং

ডিমাছা ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ আলোক-ৰেখা

ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী

কোনো জন-সমষ্টিয়ে কোনো এক ভৌগোলিক পৰিবেষ্টনৰ মাজত স্থায়ীভাৱে বসতি কৰাৰ ফলত সেই জন-সমষ্টিৰ লোকসকলৰ থকা-মিলা, খোৱা-লোৱা, পিন্ধন-উৰণ, ৰীতি-নীতি, উৎসৱ-পৰ্ব, ভাষা, আদৰ্শ, বিশ্বাস, আদিৰে এটা সামূহিক জীৱন-পদ্ধতিৰ সামগ্ৰিক প্ৰকাশটোৱে কোনো লোক-সমষ্টিৰ সংস্কৃতি। বিভিন্ন সময়ত প্ৰাগজ্যোতিষপুৰ, কামৰূপ আদি নামেৰে জনাজাত অসম দেশখন এখন প্ৰাচীন দেশ। প্ৰাচীন কালত ইয়াৰ ভৌগোলিক পৰিবেষ্টনো যথেষ্ট বিস্তৃত আছিল। সময়ে সময়ে বিভিন্ন ভাষাগোষ্ঠীৰ বিভিন্ন সংস্কৃতিসম্পন্ন লোকৰ এই দেশলৈ আগমণ হৈছে আৰু সেই আটাইবোৰৰ সংমিশ্ৰণত বৃহত্তৰ অসমৰ এক সমন্বয়ৰ সংস্কৃতি গঢ়ি উঠিছে। অসমীয়া সংস্কৃতিৰ নিচিনা অসমীয়া ভাষাটোও এটা সমন্বয়ৰ ভাষা।

পণ্ডিতসকলে অসমলৈ অহা লোকসকলৰ ভিতৰত অষ্ট্ৰিক ভাষী-সকলক প্ৰাচীনতম বুলি কৈছে। অসমৰ সভ্যতা প্ৰধানকৈ গ্ৰাম্য সভ্যতা। গ্ৰাম্য সভ্যতাৰ লগত কৃষি-জীৱনৰ বিশেষ সম্পৰ্ক আছে। অসমৰ কৃষি-সভ্যতাৰ মূলতঃ অষ্ট্ৰিকভাষীসকল। ৰুম-খেতি-প্ৰথা অষ্ট্ৰিকৰ দান। কল, বেঙেনা, তামোল, হালধী আদিৰ খেতিও অষ্ট্ৰিকসকলৰপৰা পোৱা বুলি কোৱা হয়। তাঁত-বোৱা-প্ৰথা, পাট-মুগা-শিল্প, আঁচু-সুতাৰ ব্যৱহাৰো তেওঁলোকৰপৰা পোৱা। লাটুম-খেল, চোপ-খেল, ধৰ্ম-পূজা, কাছ-পূজা, সাপ-পূজা, মাজলিক কাৰ্যত সেন্দূৰ আৰু হালধীৰ প্ৰয়োগ আদিৰ মূলতঃ অষ্ট্ৰিকসকল বুলি ধৰা হৈছে। ভূত-প্ৰেত, ডাইনী-যথিনী, দেও-বীৰাসম্বন্ধীয় অপদেৱতাৰ বিশ্বাস আৰু তেওঁলোকৰ পূজাৰ প্ৰচলন অষ্ট্ৰিকসকলৰ মাজত পোৱা যায়।

অষ্টিকৰ পাহত তিব্বতবৰ্মীয় ভাষা-ভাষীসকলৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখ কৰিবলগীয়া। এওঁলোকৰ পৰা মাছ-খোৱা, নানা বিধ জন্তুৰ মঙহ-খোৱা, গাঁৱৰ চাৰিওপিনে বেৰ দিয়া, বাঁহ গছৰ নানা ধৰণৰ ব্যৱহাৰ (ঘৰ-ছোৱাৰ সঁজা, পাচি-খৰাহি সঁজা, চিকাৰৰ সঁজুলি, বস্তু সাঁচিবলৈ বাঁহৰ-চুঙাৰ ব্যৱহাৰ, বাঁহৰ চুঙাত ভাত বান্ধি খোৱা, চুঙা-পিঠা, গাজ-টেঙা, খৰিচা) মৰং বা ডেকা-চাঙৰ ব্যৱহাৰ, তিব্বোতাৰ সামাজিক মৰ্যাদা স্থাপন, কন্যা-পক্ষক গা-ধন দিয়া, বিয়াত হেঙাৰ ধৰা আদি প্ৰথা পোৱা হৈছে বুলি পণ্ডিতসকলে থিৰাং কৰিছে। তিব্বতবৰ্মীয় ভাষা-পৰিয়ালৰ বড়োভাষীসকলৰ ভিতৰত ডিমাছাসকলো অন্তৰ্ভুক্ত। 'ডিমাছা-জনজাতি অসমৰ বৃহত্তৰ কছাৰী জাতিৰেই এটা ঠাল'। ডিমাছা জাতিৰ সৃষ্টিত কিছু সংমিশ্ৰণৰ কথা আলোচকসকলে স্বীকাৰ কৰিছে। ডিমাছাসকলৰ প্ৰাচীন কালৰ পৰা এটা সংস্কৃতি গঢ়ি উঠিছে। 'প্ৰাচীন স্থাপত্যৰ ধ্বংসায়োজ্যে' তাক প্ৰমাণ কৰি থৈছে। ডিমাছা-সংস্কৃতিয়ে তিব্বতবৰ্মীয় ভাষা-ভাষীসকলৰ সংস্কৃতিৰ বহু কথাই সামৰি থৈছে। খেতি-বাতি কৰি জীৱন-নিৰ্বাহ কৰা, বাঁহ-খেৰেৰ ঘৰ আদি সঁজা, বাইজক মাতি ভাত-পানী খুৱাই নানা ধৰণৰ কাম-কাজ কৰোৱা, ঘৰৰ চাৰিওফালে বেৰ দিয়া, ভাত খোৱা আৰু চাউলৰ গুৰিৰে নানা বিধ পিঠা কৰা, কলগছৰ পৰা খাব কৰা, খাবেৰে মূৰ ধোৱা, আত্মীয়-স্বজনক ঘৰলৈ আহিলে মাছতকৈ মঙহ খুৱাই ভাল পোৱা, মাছ-মঙহ শুকুৱাই সাঁচি থৈ খোৱা, যৌথ-পৰিয়াল ব্যৱস্থা, ডেকা-চাঙৰ প্ৰচলন, বাঁহ-বেতৰ ব্যৱহাৰ, বোৱা-কটা কাম, পলু-পোহা, কাপোৰত ফুল তোলা, সূতাৰ বঁ দিয়া, গা-ধন-প্ৰথা, দৰা-আগচা, মতা মানুহে মূৰত পাগুৰি বন্ধা, সম্ভাৱন জন্মিলে বাঁহৰ চেঁচুৰে নাড়ী কটা, কেঁচুৱাক প্ৰথম বাহিবলৈ নিওঁতে লগত এখন কটাৰী নিয়া, মৃতকক খৰি দিয়া, মৃত্যু-মুখীৰ মুখত তুলসীৰ পাতৰে পানী দিয়া, মৃত্যুমুখীক নাম গাই শুনোৱা, মৃতকক গা ধুওৱা, চিতাৰ জুই পানীৰে নুমোৱা, নাচ গান-ৰাজনাৰে জীৱনটোক সজীৱ কৰা, শিৱ-দুৰ্গা, ভূত-প্ৰেতক পূজা দিয়া আদি কথাই

ডিমাছা-সংস্কৃতিৰ সাক্ষ্য বহন কৰিছে। ডিমাছাসকলৰ নিচিনা বৰ্তমানৰ অসমত আৰু অসমৰ ওচৰেপাৰে থকা ৰাজ্যবোৰত প্ৰচলিত বিভিন্ন সংস্কৃতিৰ সময়ত ঘটি এক বিৰাট অসমীয়া সংস্কৃতিৰ সৃষ্টি হৈছে। পৰ্বতীয়া আৰু অসমৰ প্ৰাচীন থলুৱা লোকসকলৰ সংস্কৃতি অসমীয়া-ভাষী লোকসকলৰ জীৱন-ধাৰাতো জীন গৈছে।

ভাষাও সংস্কৃতিৰ এটা অঙ্গ। তিব্বতবৰ্মীয় শাখা-পৰিয়ালৰ অসম-বৰ্মা-শাখাৰ বড়ো প্ৰশাখাৰ অন্তৰ্গত ভাষাবোৰ হ'ল বড়ো, কছাৰী, গাৰো, বাভা, ত্ৰিপুৰী, লালুং, ডিমাছা, দেউৰী-চুতীয়া আদি। গ্ৰিয়াৰ্ছনে কোৱা অনুসৰি "বড়ো ভাষাবোৰৰ ভিতৰত আটাইতকৈ পূৰ্বদেশীয় ভাষা হৈছে চুতীয়া ভাষা। এই ভাষাটো চুতীয়াসকলৰ পুৰোহিত-শ্ৰেণীৰ লোকসকলে কয়। ... বড়ো শাখাৰ অন্তৰ্গত আটাইবোৰ ভাষাৰ ভিতৰত এই ভাষাটোৱে অতি প্ৰাচীন বৈশিষ্ট্যবোৰ সংৰক্ষণ কৰিছে যেন বোধ হয় আৰু ইয়েই মূল ভাষাৰ নিচেই ওচৰ চপা", বড়ো প্ৰশাখাৰ অন্তৰ্গত ভাষা কাৰণে ডিমাছা ভাষাৰ দেউৰী-চুতীয়া ভাষাৰে সৈতে শব্দগত আৰু ৰূপগত সাদৃশ্য কিছুমান ধৰা পৰে। ডিমাছা ভাষাৰ মুচু 'গক', মিয়ং 'হাতী', মিচি 'বাঘ', চিলা 'কুকুৰ', দাউখা 'কাউৰী', মাকহাম 'ভাত' আদি শব্দবোৰ দেউৰী-চুতীয়া ভাষাত ক্ৰমে মুচু, মে'উ, মে'চা, চি, ছকা, মকঁ হয়। ডিমাছা ভাষাৰ এই শব্দবোৰ (গন্দা 'গড়', গান্দু 'গাক', গোৰাই 'ঘোঁৰা', দাবৰ 'চৰিয়া', জেখাই 'জাকৈ', জখলা 'জখলা', বিজলা 'ঠাট্টা', লাংখা 'নঙখা', বুথৰ 'বতৰ', পান্দাৰ 'ভৰাল', হাগ্ৰা 'হাবি, বন', বড়ো ভাষাত ক্ৰমে গান্দা, গান্দু, গোৰায়, দাবৰ, জাখায়, জাখলা, বিজলায়, লাঙখা, বুথৰ, বান্দাৰ, আগ্ৰা আদি ৰূপত পোৱা যায়।

বড়ো ভাষাৰ নিচিনা ডিমাছা শব্দ-মালালৈ লক্ষ্য কৰিলে কিছুমান শব্দৰ (ক) অসমীয়া ভাষাৰ শব্দৰে সৈতে একে ৰূপত পোৱা যায়; কিন্তু সেইবোৰৰ মূল সংস্কৃত বা আন ভাষাত বিচাৰি উলিওৱাটো কঠিন হৈ পৰে। (খ) কিছুমান শব্দ অসমীয়া ভাষাৰে সৈতে একে বা

প্ৰায় একে আৰু সেইবোৰক সংস্কৃত বা আন ভাষাৰপৰা উদ্ভৱ হোৱাভাৱে দেখুৱাব পাৰি। অসমীয়া কিছুমান শব্দ ডিমাছাত প্ৰৱেশ কৰোঁতে এটা বিশেষ ধ্বনি-নিয়ম মানি চলাও চকুত পৰে। (গ) ডিমাছা ভাষাৰ কিছুমান শব্দ মূল সংস্কৃত ভাষাৰ বেছি ওচৰ চপা। (ঘ) ডিমাছা ভাষায়ে আৰবী, পাৰ্ছী আদি ভাষাৰ শব্দ সংৰক্ষণ কৰিছে। প্ৰথম শ্ৰেণীৰ অন্তৰ্গত শব্দ কিছুমান এনে ধৰণৰ: জেখাই 'জাকৈ', জখলা, দাবৰ, বতৰ, বিহা, আঠা 'এঠা', হিলাই 'হিলৈ' আদি। দ্বিতীয় বিধৰ শব্দৰ ভিতৰত এইবোৰ উল্লেখযোগ্য: আন্দাৰ (এন্ধাৰ, আন্ধাৰ), উপায়, গাথেৰ 'গাখীৰ', খাটাৰী 'কটাৰী', কইনা, 'খন্তা', গোৰায় 'ঘোঁৰা', চুনি 'চুণ', দায় 'জগৰ', দালেম 'ডালিম', দান, ছুখ 'ছথ', ফাগোন, 'ফাগুন' মাহ, পাপ, ফিৰথিমা 'পৃথিৱী', হাতাই 'হাট', বস্ত্ৰ, আপদ 'বিপদ', খফাল 'কপাল', ময়না, লাজি, চক্ৰ 'শক্ৰ', চাচন 'শাসন', চুখ 'সুখ', চিন্দু 'সিন্দূৰ', 'সেন্দূৰ'। কিছুমান শব্দ অসমীয়াৰ পৰা ডিমাছা ভাষালৈ যাওঁতে কেতিয়াবা 'হ' ধ্বনিৰ আগম হৈছে, কেতিয়াবা শব্দৰ আদিত থকা ধ্বনি লোপ হৈছে, আৰু কেতিয়াবা 'ভ' ধ্বনিৰ 'ব'লৈ পৰিৱৰ্তন হৈছে; যেনে হায়ু (আয়ু), হুদাং (উদং কাম, উদাং), আদা (দাদা), বাদাও (ভাদ-মাহ), বাথৌ (ভাটৌ) আদি।

ডিমাছা ভাষাৰ কিছুমান শব্দ মূল সংস্কৃত শব্দৰ বেছি ওচৰ চপা; যেনে, আগন (অগ্ৰহাৰণ), আছিন (আশ্বিন), আংখো (অংক), গন্দা (গণ্ডক), গান্দু (গণ্ডু), জাং ক্ৰাই (ঝঙ্কাৰ), মাগ (মার্গশীৰ্ষ), জেনথেৰ 'যঁতৰ' (যন্ত্ৰ), জাও (জ্ঞান), বাচা (বংশ), চময় (সময়), চিং (সিংহ) ইত্যাদি। ডিমাছা শব্দ কিছুমান আৰবী, পাৰ্ছী, হিন্দী আদি ভাষাৰ পৰা লোৱা; যেনে,— চাজা (পাৰ্ছী সজা), মাইনা (হি, মহীনা), ঠিক (হি, ঠীক), ডাকাত (হি, ডকৈত), মচ'ই (হি, মিচ'), খবচ (আৰবী, খচ')

ৰূপ-তত্ত্বৰ ক্ষেত্ৰত ডিমাছা ভাষাৰ আন বড়ো-প্ৰশাখাৰ ভাষাবোৰে সৈতে সাদৃশ্য ধৰা পৰে। এই ক্ষেত্ৰত বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য হৈছে

নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়বোধ। দেউৰী-চুতীয়া ভাষাত যোগ হোৱা নিৰ্দিষ্টতা-ৰাচক প্ৰত্যয় কিছুমান এনেকুৱা: পেমচু-হাচ্চা (এখিলা পাণ), যোগি-কুজা (এখন কটাৰী), গুইতিচ্চা (এখন তামোল)। বড়ো ভাষাত নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়বোধৰ কিছুমান হ'ল: মুখা, আখি, হালি, জোৰা; দোখলা ইত্যাদি। ডিমাছা ভাষাত নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় কিছুমান হ'ল: চেম-খাইচা 'লোণ-ৰণ', চিনি-খাইচা 'চেনি-ৰণ', বন-খাখাই 'খৰি-কোছা' খাইলিক-বিদিং 'কল-থোকা', গোৱাই-বাজাৰ 'তামোল-থোকা'। বড়ো-কছাৰী ভাষাত অনুজ্ঞাসূচক ন্যস্তাৰ্থক ৰূপ হ'ল—দা' যেনে—দা-থাঙ 'নাখাবা'। গাৰো, ডিমাছা আৰু দেউৰী-চুতীয়া ভাষাতো দা—: যেনে—গাৰো দা-স্ত 'খুই নেপেলাবা' ডিমাছা দা-থাঙ 'নাখাবা', দেউৰী-চুতীয়া দা-হা 'নাখাবা'। আন কিছুমান ভাষাৰ নিচিনা ডিমাছা ভাষাতো ষষ্ঠী বিভক্তিৰ পাছত পৰ-সৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰি অপাদান অৰ্থ প্ৰকাশ কৰা হয়। ডিমাছাত আঞ্চা 'ল'বা', আঞ্চানি 'ল'বাৰ', আঞ্চানি প্ৰাং 'ল'বাৰ পৰা'। বো 'সি', বোনি 'তাৰ', বোনি প্ৰাং 'তাৰ পৰা'। তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাৰ এই বৈশিষ্ট্যবোৰে অসমীয়া ভাষাৰ গঠনকো গঢ় দিছে। এই সন্দৰ্ভত অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰিয়াৰাচক পৰ-সৰ্গৰ 'দে', 'দেই'ৰ ডিমাছা ভাষাত 'দউ' (জিলাই দ'উ, থোৱা দেই) ৰ কথা মনলৈ আহে। ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা বৰ্তমান আমি এই খিনিকে ক'ব পাৰোঁ যে ডিমাছা ভাষাকে ধৰি ডিমাছা সংস্কৃতি এটা ঐতিহ্যপূৰ্ণ সংস্কৃতি। ইয়াৰ বিজ্ঞান সম্মত চিন্তা-চৰ্চা আৰু বিস্তৃত আলোচনা হ'লে বৃহত্তৰ অসমীয়া সংস্কৃতিৰ পৰিপূৰ্ণিত বিশেষ অবিহণা যোগোৱা হ'ব। ০০০

অসমৰ চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালত ডিমাছা ভাষাৰ স্থান

ড° প্ৰমোদ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য

০০ ভাৰতীয় গণৰাজ্যৰ অন্তৰ্গত অসম ৰাজ্য স্বৰাজ্যোত্তৰ যুগত ক্ৰমে খণ্ডিত হৈ সংকুচিত ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। ইয়াৰ চৌপাশে অৰুণাচল, নগালেণ্ড, মণিপুৰ, মেঘালয়, মিজোৰাম আৰু ত্ৰিপুৰা ৰাজ্য গঠিত আৰু অৱস্থিত। অবিভক্ত অসম ৰাজ্য প্ৰাক্-ব্ৰিটিছ যুগত অৰ্থাৎ আহোম ৰাজত্ব কালত (১২২৮-১৮২৬ খৃঃ) অসম (আসাম, আছাম) নামে অভিহিত হলেও ইয়াৰ প্ৰাচীনতম নাম প্ৰাগ্-জ্যোতিষ, কামৰূপ, লৌহিত্য দেশ, নীলাচল, কামাখ্যা প্ৰাচ্যদেশ, প্ৰত্যন্ত ভূমি আদিও পোৱা যায়। ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰাচীন অধিবাসীসকলক নৃতাত্ত্বিকসকলে নেগ্ৰিটো, অষ্ট্ৰলয়দ, (শব্দ) ভূমধ্যসাগৰীয় (দ্ৰাবিড়), মঙ্গলয়দ (কিৰাত) নৰ্দিক (আৰ্য্য) আদি ভাগত ভগাইছে আৰু সেই দৃষ্টিৰে অসম ৰাজ্যতো কমবেছি পৰিমাণে এইবোৰ নৃতাত্ত্বিক ভাগৰ লোক আছে যদিও মঙ্গলয়দ বা কিৰাত গোষ্ঠীৰ লোকসকলৰ ধৰ্ম-সংস্কৃতিমূলক প্ৰভাৱ অধিকতৰ। চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ বিভিন্ন ভাষা-ভাষী এই মঙ্গলয়দ বা কিৰাত সকলৰ উপৰিও অষ্ট্ৰিক ভাষা-ভাষী (কোল, মুণ্ডা, খাভি, জয়ন্তীয় আদি) নৰ্দিক গোষ্ঠীৰ আৰ্য্য ভাষা-ভাষী লোক আৰু দ্ৰাবিড়ী ভাষী চাহবাগান, কয়লা খনি অঞ্চলৰ ভূমধ্যসাগৰীয় গোষ্ঠীৰ লোক, ইণ্ডো-ইৰানিয়াম বা আবৰী-পাৰ্ছী ভাষী লোক, ইণ্ডো-ইউৰোপীয় ইংৰাজী ভাষী লোক আদিৰ যুগে যুগে বসবাস চলি আছে। স্বৰাজ্যোত্তৰ কালত সৰ্বভাৰতীয় বিবিধ ভাষা-ভাষীৰ আগমন,

বস-বাস বিশেষকৈ পাকিস্থান তথা বাংলাদেশ, নেপাল দেশবপৰা প্ৰব্ৰজন ঘটিছে।

০১ ভাৰতীয় গণৰাজ্যৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চল তথা অসমৰ যুগে যুগে আৰ্য্যভিন্ন লোকসকলৰ বসতিভূমিকপে, ঘাইকৈ কিৰাত প্ৰধান (মঙ্গোলীয়) অৰ্থাৎ চীন তিব্বতীয় ভাষা-ভাষীৰ ধৰ্ম-সংস্কৃতি প্ৰভাৱান্বিত বুলি জনাজাত (সৰ্বশি যোগিনী পীঠে ধৰ্ম: কৈৰাতজ: মতঃ)। বৰো, ডিমাছা, তিৱা, ৰাভা, তিপুৰা, কাৰ্বি, গাৰো, নগা, মাৰ, কুকি আদি ভাষা-ভাষী লোকসকল চীন-তিব্বতীয় ভাষাগোষ্ঠীৰ অন্তৰ্গত। কিৰাত সকলৰ প্ৰাচীন বৰ্ণনা গুৰুযজুৰ্বেদ, ৰামায়ণ, মহাভাৰত, কালিকা পুৰাণ, কামাখ্যা তন্ত্ৰ, হৰগৌৰী সংবাদ আদিত পোৱা যায়। বৰো আৰু ডিমাছা ভাষা নিবিড়ভাবে জড়িত আৰু এই দুইভাষা প্ৰত্নৰূপবপৰা প্ৰায় এহেজাৰ বছৰ আগতে ফালৰি কাটি আহিছে। ডিমাছা ভাষাৰ স্থান নিৰ্ণয় কৰিবলৈ ত'লে উপৰোক্ত শাস্ত্ৰবোৰৰ উপৰিও জৰ্জ আব্ৰাহাম গ্ৰীয়াৰছনৰ 'লিংগুইষ্টিক ছাৰ্ভে অৱ ইণ্ডিয়া'ৰ উপৰিও ছপিট, ডাণ্ডাছ, উপেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ গুহ, মণিচৰণ বৰ্মন, ৰাজমোহন নাথ, সুনীতিকুমাৰ চট্টোপধ্যায়, বাণীকান্ত কাকতি, সোণাৰাম থাওছেন, বুদ্ধীন্দ্ৰনাথ বৰদলৈ, নিকপমা হাগজেৰ, নগেন্দ্ৰ নাথ বৰুৱা আদিৰ ৰচিত গ্ৰন্থ-প্ৰবন্ধ আদিৰো সহায় লব লাগিব। উত্তৰ কাছাৰ, কাছাৰ, কাৰ্বি আংলঙ আদি অঞ্চলত ডিমাছা ভাষা-ভাষী লোকসকলৰ বসতি। ১৯৫১ চনৰপৰা অসমৰ ভৈয়াম অঞ্চলত ঘাইকৈ প্ৰচলিত বৰো-কছাৰী বা বৰো ভাষাৰ অধ্যয়নৰ পটভূমিত গৱেষণা-গুৰু স্বৰ্গীয় ডক্টৰ বাণীকান্ত কাকতিৰ জৰিয়তে ডবলিউ-চি-ডাণ্ডাছৰ ডিমাছা-ইংৰাজী অভিধান অধ্যয়ন কৰিবলৈ সুযোগ পাই। ১৯৭৭ চনত প্ৰকাশিত মোৰ গৱেষণা গ্ৰন্থ "এ ডেহক্ৰিপ্টিভ এনালিছিছ অব্ ডি বৰো লেংগুৱেজ" (গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়) গ্ৰন্থত ডিমাছাসকলৰ ডিমাপুৰ, মাইবাং, খাছপুৰ নগৰত ৰাজধানী পাতি কৰা ৰাজত্বৰ বৰ্ণনাৰ লগতে বৰো আৰু ডিমাছাৰ মাজত

সম্পৰ্ক ছেদৰ কাহিনী-আখ্যান তথা ছয়োটা ভাষাৰ শব্দ-সংখ্যাগত কাল নিৰূপণৰ আভাস দিয়া হৈছে।

১° পূৰ্ববৰ্তী হগছন, এণ্ডেল, এণ্ডাৰছন, গেইট, গ্ৰীয়াৰছন, উলফেনডেন, ববাৰ্ট ছেফাৰ, পল-কে-বেনিডিক্ট আদি বিদেশী পণ্ডিত-বৰ্গৰ লেখনীত ববো-ডিমাছা আদিৰ ভাষাগত, ঐতিহাসিক বিবৰণ থাকিলেও সেইবোৰ প্ৰকৃত বিবৰণাত্মক বৈজ্ঞানিক বিশ্লেষণ নহয়; সেইবোৰ পণ্ডিতে প্ৰত্যক্ষ ক্ষেত্ৰ-অধ্যয়ন ঠিকমতে কৰিবপৰা নাছিল – বহুত সময়ত দোভাষীৰ আশ্ৰয় লৈছিল অথবা শুনা কথা মতে সীমাবদ্ধ জ্ঞানেৰে লিপিবদ্ধ কৰা হৈছিল। ভাষা-বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিৰে ইং ১৯৫১-৬৫ চনৰ ভিতৰত ববো ভাষাৰ বিবৰণাত্মক বিশ্লেষণ কৰোঁতে ডিমাছা ভাষাৰ শব্দ-বাক্য কিছু সংগ্ৰহ কৰিছিলোঁ। গ্ৰীয়াৰছনৰ ‘লিংগুইষ্টিক ছাৰ্ভে অৱ ইণ্ডিয়া’, সুনীতিকুমাৰ চট্টোপধ্যায়ৰ ‘কিবাত-জন-কৃতি’, ববাৰ্ট ছেফাৰৰ প্ৰবন্ধ, ‘পল-কে-বেনিডিক্ট’ গ্ৰন্থ আদিত চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীবিভাগ পোৱা গৈছে। গ্ৰীয়াৰছনৰ মতে চীন-তিব্বতীয় বা তিব্বত-চীনীয় ভাষা পৰিয়ালৰ প্ৰকৃত চীন-তিব্বতীয় ভাগৰ অন্তৰ্গত তিব্বত বৰ্মী ভাষা গোষ্ঠীৰ অসম-বৰ্মী শাখাৰ ববো-নগাৰ ভিতৰত ববো, ডিমাছা, তিওৱা, গাবো, বাভা আদি ধৰা হৈছে। ববাৰ্ট ছেফাৰো চীন-তিব্বতীয় পৰিয়ালক সাতটা শাখাত ভগাইছে আৰু তাৰে অন্তৰ্গত বৰিক শাখাৰ ভিতৰত ববো-নগা ধৰা হৈছে। পল-কে-বেনিডিক্টে চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত তিব্বত-কাৰেণ আৰু চীনা দুটা ভাগৰ ভিতৰত তিব্বত-বৰ্মী আৰু কাৰেণক দুটা প্ৰশাখাত ভগাইছে। তিব্বত-বৰ্মীৰ অন্তৰ্গত কেন্দ্ৰীয় কাচিন ভাষা গোষ্ঠীৰ পৰা ববো-গাবো নামৰ এটি ঠালৰ পৰা ববো, গাবো, ডিমাছা আদিৰ উদ্ভৱ দেখুৱা হৈছে। মাৰ্কিং যুক্তৰাজ্যত মৰিছ স্বাদেছ আৰু আৰ্-বি-লীজে ১৯৫৩ চনত প্ৰচাৰ কৰা শব্দ-সংখ্যাগত কাল নিৰূপণ অথবা বাক-কালানুক্ৰম বিশ্লেষণ পদ্ধতিৰে ১৯৫৬ চনত

ডক্টৰ ববীনছ বাৰ্লিঙৰ সৈতে মই ববো আৰু গাবো ভাষাৰ এশটা শব্দৰ তুলনামূলক সাদৃশ্য-বৈসাদৃশ্য অধ্যয়ন কৰি প্ৰত্ন-ববো-গাবো ভাষাৰ উমৈহতীয়া মূল ৰূপৰ পৰা প্ৰায় ছহেজাৰ বছৰ আগৈয়ে ভাষা দুটি পৃথক হৈছে বুলি নিৰূপণ কৰিছিলোঁ।^১

২° ববো ভাষাৰ বিশিষ্ট স্বৰ ধ্বনি ছটা হৈছে:— ই, এ, আ, ও (অ) আ, উ আৰু বিশিষ্ট ব্যঞ্জন ধ্বনি ষোলটা হৈছে:— ফ, থ, খ, গ, দ, ব, ম, ন, ঙ, ছ, জ, ব, ল, হ, ৱ, য়,। ইয়াৰ উপৰিও চাৰিটা সুৰ (উচ্চ, মধ্য, নিম্ন আৰু নিৰপেক্ষ), তিনিবিধ সন্ধি (অক্ষৰ, শব্দ, বাক্যাংশ), পাঁচবিধ বাক্য তৰংগ বা লহৰ (ক্ষিপ্ৰ উচ্চ, অক্ষিপ্ৰ উচ্চ, ক্ষিপ্ৰ নিম্ন, অক্ষিপ্ৰ নিম্ন, নিৰপেক্ষ) ববো ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত মোৰ গবেষণা গ্ৰন্থত বৰ্ণিত হৈছে।^২

ডিমাছা ভাষাত ডাঙাছৰ (১৮৮° খৃ:) ইংৰাজী অভিধানমতে, পাঁচটা স্বৰধ্বনি (আ, এ, ই, ও (অ) উ) আৰু উনৈশটা ব্যঞ্জনধ্বনি (ব, চ, ড, গ, হ, জ, ক, খ, ল, ম, ন, থ, ফ, ব, স, ট, ঠ, ৱ, য়) অনুসৰি শব্দ-সম্ভাৰ আগবঢ়োৱা হৈছে। সন্ধি, সুৰ, বাক্যতৰংগ আদিৰ ব্যৱহাৰ ডাঙাছৰ গ্ৰন্থত পোৱা নাযায়। পৰবৰ্তী লেখক নিৰূপমা হাগজেৰ, নগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা আদিৰ পুথিত স্বৰ আৰু ব্যঞ্জনধ্বনিৰ ভিন্নতা দেখা যায়। বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰে ডিমাছা ভাষাৰ ধ্বনি তাত্ত্বিক বিশ্লেষণ নোহোৱা বাবে স্বৰধ্বনি, ব্যঞ্জনধ্বনি, দীৰ্ঘত্ব তথা সুৰ, সন্ধি, তৰংগ সম্পৰ্কে প্ৰকৃত পৰিচয় দিয়াটো সম্ভৱপৰ নহ’ল।

২°১ ববো আৰু ডিমাছা ভাষাৰ কথিত এশটা শব্দৰ সাদৃশ্য-বৈসাদৃশ্যৰ (মিল-অমিল) বিচাৰ কৰি ছয়োটা ভাষাৰ পৃথকীকৰণৰ কাল

(১) জাৰ্নেল অৱ ডি ইউনিভাৰচিটি অৱ গোহাটী, সপ্তম খণ্ড, ১৯৫৬, পৃ: ৬৭-৭৩

(২) এ ডেছক্ৰিপটিভ এনালীছিচ অব্ ববো লেংগুয়েজ, ১৯৭৭, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়।

নিকপণৰ অৰ্থে মাৰ্কিন যুক্তৰাজ্যত অনুসৃত ভাষা-বিজ্ঞানৰ পদ্ধতি (মৰিছ স্বাদেছ আদিৰ প্ৰবৰ্তিত) অনুসৰি এখন তালিকা দিয়া হ'ল :—

অসমীয়া	বড়ো	ডিমাছা	মিল/অমিল
১। সকলো	গাছাইবা	থ্ৰিপ্	—
২। ছাই	হাথফ্লা	ঠাপ্লা	+
৩। বাকলি (গছৰ)	বিগুৰ্	বুংগুৰ্	+
৪। তলপেট	উদাই	বহো/বহ'	—
৫। ডাঙৰ	গেদেৰ	গেডে	+
৬। চবাই	দাও	ডাউ	+
৭। কামোৰ (ক্ৰি.)	অৎ/অৰ্	বেই/বাই	—
৮। ক'লা	গাঁছাম্	গিসিম্	+
৯। তেজ	থাই	থি	+
১০। হাড়	বেগেং	বেগ্ৰং	+
১১। স্তন/পিয়াহ	আবু	আব'	+
১২। পোৰা (ক্ৰি.)	খাম্	ছাওবা	—
১৩। হাতোৰা	আছুগুৰ্	য়াছুগুৰ	+
১৪। মেঘ	জীমাই	জিমি	+
১৫। চেচা	গুছু	গাচাইন	+
১৬। আহ্ (ক্ৰি.)	ফাই/ফাই	ফাই	+
১৭। মৰ্ (ক্ৰি.)	থাই	থী	+
১৮। কুকুৰ	ছাইমা	চিমা	+
১৯। পিয়া (ক্ৰি.)	লাং	লিং	+
২০। শুকান	গোৰান্	গাবাই	+
২১। কাণ	খামা	খমন	+
২২। মাটি	হা	হা	+
২৩। খা (ক্ৰি.)	জা	জি	+
২৪। কণী	দাওদাই	ডাওডি	+

অসমীয়া	বড়ো	ডিমাছা	মিল/অমিল
২৫। চকু	মেগন্	মুথাই	—
২৬। চৰি	থাও	বুফ্লাম	—
২৭। পাখি	গাং	বিখিমি	—
২৮। জুই	অৰ্/অৎ	বাই	—
২৯। মাছ	না	না	+
৩০। উৰ্ (ক্ৰি.)	বিব,	গিফিন্	—
৩১। ভৰি/পাৰ	আংথং	য়েগা	—
৩২। পূৰ্ণ/ভৰা	গুং	গফাও	+
৩৩। দি (ক্ৰি.)	হী	বি	—
৩৪। ভাল	গাহাম্	হাম্বা	+
৩৫। সেউজীয়া	গাঁথাং	গাথ্ৰাং	—
৩৬। হাত	আখাই	য়াও	—
৩৭। মূৰ	খব'	খব	+
৩৮। চুলি	খানায়	খানাই	+
৩৯। শুনা (ক্ৰি.)	খানা	ক্কা	+
৪০। গৰম	গুং	তুংবি	+
৪১। শিং	গং	বগ্ৰং	+
৪২। মই	আং	আং	+
৪৩। বধ কৰ্	গাওথাব্	গাওথিবা	+
৪৪। আঠ	হান্থু	য়াম্ টু	—
৪৫। জান্ (ক্ৰি.)	মিথি	মিথিবা	+
৪৬। পাত (গছৰ)	বিলায়	লায়	+
৪৭। পৰ্ (ক্ৰি.)	গগ্ৰই	গোলাই	+
৪৮। পিও	বিখা	বুথুং	+
৪৯। দীঘল	গোলাও	গালাং	+
৫০। ওকনি	থিখা	থিখু	+
৫১। বহুত	গোবাং	গাবাং	+

অসমীয়া	বড়ো	ডিমাছা	মিল/অমিল
৫২। মানুহ	মান্ছি	শুবুং	-
৫৩। মঙহ	বেদব্	মগং	-
৫৪। জোন	অখাফবি	ডাইন্	-
৫৫। পৰ্বত	হাজী	হাজিক	+
৫৬। মুখ	খুগা	বুখু	+
৫৭। নাম	মুং	বুমু	+
৫৮। গল	গীদনা	গদ্রহ্	+
৫৯। নতুন	গীদান্	গাডাইন্	+
৬০। বাতি	হব্	হব্	+
৬১। নাক	গন্থং	বুঙং	-
৬২। নহয়	নঙা	নিয়া	+
৬৩। এক	ছে	সি	-
৬৪। পুৰুষ	চা	ছাও	+
৬৫। বৰষুণ	অখা	হাডি	-
৬৬। বঙা	গাজা	গাজাও	+
৬৭। বাস্তা	লামা	লামা	+
৬৮। শিপা	গুদি	য়াদ্ৰেব্	-
৬৯। ঘূৰণীয়া	গিদিং	গিডিং	+
৭০। বালি	হাবালা	হাজিক্	-
৭১। কোৱা (ক্ৰি.)	বুং	থি	-
৭২। দেখ্ (ক্ৰি.)	মু	নাই	+
৭৩। গুটি	বেগব্	বগ্ৰং	+
৭৪। বহ্ (ক্ৰি.)	জ	খাম্	-
৭৫। ছাল	বিগুৰ্	চৌগুৰ্	+
৭৬। শো (ক্ৰি.)	উন্‌ছ	ধুবা	+
৭৭। সৰু	উন্‌দাই	খাচেবা	-

অসমীয়া	বড়ো	ডিমাছা	মিল/অমিল
৭৮। ধোঁৱা	উখুন্‌দাই	হাইখুদি	-
৭৯। থিয় হ (ক্ৰি.)	গছং	চংবা	+
৮০। তৰা	হাথব্‌গি	চাথুই	-
৮১। শিল	অন্থায়	লংথায়	+
৮২। বেলি	ছাম্	চাইং	+
৮৩। সাতোব্ (ক্ৰি.)	ছাম্‌ছি	বিয়াওবা	-
৮৪। নেজ	লাঞ্জাই	বেব্‌মাই	-
৮৫। সোঁ	বাই	হাই	-
৮৬। এইটো	বে	ইব্‌/ইব-	-
৮৭। তুমি	নোং	নিং	+
৮৮। জিভা	ছালাই	স্লাই	+
৮৯। দাঁত	হাথায়	হাথায়	+
৯০। গছ	বিফাং	বন্দ'বুংফাং	+
৯১। ছুই	নাই	গ্‌নি/গ্নি	+
৯২। খোজ কায় (ক্ৰি.)	থাবায়	দাৱাই	-
৯৩। তপত	গুজুং	গিদিং	+
৯৪। পানী	দাই	ডি	+
৯৫। আমি	জাং	জুং	+
৯৬। কি	মা	চুমো	-
৯৭। যেতিয়া	জেব্‌লা	য়েথালি	-
৯৮। কোন	ছাব্	চেব	+
৯৯। তিবোতা	হিঞ্জাও	মাচাইন্‌জি	-
১০০। হালধীয়া	গাঁ মা	গুৰমু	+

উল্লেখযোগ্য যে বড়ো ভাষাৰ শব্দবোৰ গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ ওপৰত ভেটি কৰি তথ্যদাতা শ্ৰীভবেন নাৰ্জীৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা হৈছে। ডিমাছা ভাষাৰ শব্দবোৰ শ্ৰীনগেন্দ্ৰ নাথ বৰুৱাৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা আৰু পৰবৰ্তী কালত শ্ৰীনগেন্দ্ৰ খাৰ্গিপছাৰ দ্বাৰা সমৰ্থিত।

৩.০ ওপৰৰ এশ শব্দৰ তালিকাৰ সাদৃশ্য-বৈসাদৃশ্য অনুসৰি মৌলিকভাবে মিল-অমিলৰ বিবেচনা কৰি ধ্বনি-ৰূপৰ পৰিবৰ্তনৰ পটভূমিত ৬৬ টা সদৃশ আৰু ৩৪ বিসদৃশ শব্দ পোৱা গৈছে। শব্দ-সংখ্যাগত বিশ্লেষণ পদ্ধতি মতে, দুটা আধুনিক ভাষাৰ ভিত্তত এহেজাৰ বছৰকালত শতকৰা ৭৩ টা শব্দৰ সাদৃশ্য বক্ষা পৰে। এই পদ্ধতিৰ সূত্ৰ অনুসৰি সদৃশ শব্দসংখ্যাৰ ঘাতাংকক (লগাৰিথম) বক্ষিত হাবৰ (শতকৰা ৭৩) বৰ্গৰে হৰণ কৰি এহেজাৰ বছৰ কালৰ বিভাজন নিৰ্ণয় কৰা হয়। এনেদৰে বৰো আৰু ডিমাছা ভাষাৰ মূল উমৈহতীয় ৰূপৰপৰা বিভাজনৰ সময় প্ৰায় এহেজাৰ বছৰৰ পৰা বাৰ শ বছৰৰ ভিত্তত নিৰ্ণয় কৰা হৈছে। দুয়োটা ভাষা-ভাষীৰ মাজত পৰবৰ্তী সংস্পৰ্শ সামাজিক আদান-প্ৰদান, ভোজন, বিবাহ আদিৰ ফলত এই বিভাজনৰ ওপৰত কিছু প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে। ১৯৫২-৫৫ চনত বৰো সাহিত্য সভাই এখন দ্বিভাষিক আলোচনী উলিয়াই বৰো আৰু ডিমাছাৰ সম্পৰ্ক প্ৰচাৰ দিহা কৰিছিল।

৩.১ বৰো আৰু ডিমাছা ভাষাৰ নিকটতৰ সম্পৰ্কৰ পটভূমিত বৰো আৰু গাৰোৰ সম্পৰ্ক কিছু দূৰত্বযুক্ত। ১৯৫৬ চনত বৰো গাৰো ভাষাৰ শব্দ-সংখ্যাগত কাল নিৰূপণ পদ্ধতিৰে উমৈহতীয় প্ৰত্ন-ৰূপৰ পৰা বিভাজনৰ সময় প্ৰায় এহেজাৰ ন শ বছৰ পোৱা হৈছিল। ডিমাছা ভাষাৰ কিছুমান ৰূপ বৰো ভাষাতকৈও প্ৰাচীনতৰ আৰু প্ৰত্ন ৰূপৰ ওচৰ চপা। চীনা ভাষা, তিব্বতীয় ভাষা আৰু বৰ্মা ভাষাৰ তুলনামূলক অধ্যয়নৰ পটভূমিত অসমৰ বৰো, ডিমাছা, তিওৱা, বাভা তিপৰা আদিৰ পাবস্পৰিক সম্পৰ্ক নিৰ্ণয়ৰ বাবে অধিকতৰ ভাষা-বৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন-বিশ্লেষণৰ আৱশ্যক। □

ডিমাছা ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব আৰু ইতিবৃত্ত

শ্ৰীনগেন্দ্ৰ নাথ বৰুৱা

ডিমাছা ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব এক বৰ আমোদ জনক কথা। একেটা শব্দকে বিভিন্ন ধ্বনিত বা ব্যৱহাৰ সাপেক্ষে একেটা শব্দই বিভিন্ন অৰ্থ বুজায়। যেনে-

চিমা— কুকুৰ   চিমা— পিঠি
ওৱাই— জুই   ওৱাই— কামোৰ
চিমা আনি চিমাহা ওৱাই চিবা

কুকুৰে মোৰ পিঠিতে কামোৰ দিলে
হাঠাই চাবা, হাঠাইহা ঠাংবা মূলী লাংমানে
দাতৰ বিষ, সেয়ে বজাবলৈ গৈছিলোঁ দৰব আনিবলৈ।

সেয়ে ব্যৱহাৰ সাপেক্ষে একেটা শব্দই বিভিন্ন অৰ্থ কৰা ডিমাছা ভাষাত বিদ্যমান। তদুপৰি ডিমাছা ভাষাত এটা আচৰিত ব্যৱহাৰ হৈছে বা যাত শব্দ। যেনে —

খুইয়া— কৰোতা   খুইয়া — নকৰে
ডাইয়া — কটোৱালা   ডাইয়া — নাকটে
ডাইয়া ঠিছ ছহানিপ্ৰাংবো চুবুং ডাইয়া
কটোৱালে কৈছে এতিয়াৰ পৰা সি মানুহ নাকটে

ইয়াৰ বাহিৰেও ধ্বনিতত্ত্বৰ উচ্চাৰণ অনুসৰি তলত দিয়া মতে শব্দবোৰ ভগাব পাৰি।

অ b ঘৰ (ghor) গচং গচং (gosoy' gosoy') পোনে পোহন
অ o গ'ল (gol) গৰ'বা (goroba) উমনি দিয়া

ব'দ (rod) ক'ব (koro) মূব

আ a বাচা (basa) বাচা (basa) জৰা (jbra)
ল'ৰা (lora) হ'ল (hol) কাম (kam)

আ: a: বাজাৰী (ba:ja:ri) বাগাৰী (ba ga:ri) কপ
খাপৰি (kha:pori) গাঠাৰী (ga:qa:ri) কটাৰী (kata:ri)

ই i বিয়লী (biyali:) আকাশ (aka:x)
জীৱনী (jiboni:) bajamddi = bajamadi

বাজামাদি ফাইখা বিহি মিনি বা ভিনীহি আহিল, বাইটিৰ
মুখত হাঁহি ওলাল।

বিডী (bidi:) বম বেবেডী (beredi:) মৌজোল

এ e বেল (bel) চেম (sem) নিমখ
গেল (gel) বেলা (beld) পিয়লা
বেৰে (bere) মাখি মৌ গেডেমা (gedema) মহাশয়

এ e বেজী (beji:) বেডেহে (bedehe) কেনেকৈ
বেজাৰ (bejar) জেডাংমা (jedanma) মকৰা
হেচুকিনে (hesukine)

উ u বুট (but) বুজু (buju) ককাদেউতা
গুলি (guli) গুজু (guju) ওখ

উ u: শূণ্য (xu:nya) মুচুন্ডী (musu:ndi:) গাখীৰ
গুপু (gu:pu:) বগা বুডী (bu:di) বৃদ্ধি

ঐ oi বৈবাগী (boirdgi) ঐৰাবত (oirabat)

ও o মোহ (mou) বোফা (bopha) বাপেক
জোক (jok) জোক বোবী (bobi) বাইদেউ
ব্যঞ্জণ বৰ্ণ ধ্বনিসমূহ তলত দিয়া হ'ল—

ক	খ	গ	ঘ	ঙ
ka	kha	ga	gha	ng (দ)
চ	ছ	জ	ঝ	ঞ
sa	sha	ja	jha	n

ট	ঠ	ড	ঢ	ণ
ত	থ	দ	ধ	ন
t	th	d	dh	n
প	ফ	ব	ভ	ম
p	ph	b	bh	m
য	ৰ	ল	ৱ	শ
j	r	l	w	x
				x s h xya

বিভক্তিৰ বিভিন্ন ৰূপ তলত দিয়া ধৰণে হয়—

প্রথম	বাম	বাম	বামে, বামনে
দ্বিতীয়া	বামক	বামক	বামখে
তৃতীয়া	বামবদ্বাৰা	বামবদ্বাৰা	বামজাং
চতুৰ্থী	বামক	বামক	বামখে
পঞ্চমী	বামবপৰা	বামবপৰা	বামনীপ্ৰাং
ষষ্ঠী	বামব	বামব	বামনী
সপ্তমী	বামত	বামত	বামত
সম্বোধনার্থে	এবাম	এবাম	এবাম

ইয়াৰ পৰা প্ৰমাণিত হয় যে অসমীয়া পঞ্চমী বিভক্তি বড়ো
কছাৰীসকলৰ পৰা অহা। তদুপৰি তলত দিয়া শব্দকেইটা ডিমাছালৈ
অন্য ভাষাৰ প্ৰব্ৰজনৰ কথা প্ৰমাণ কৰে। যেনে—

ঠাই - ফল ঠাইডি - ওটেঙা

ঠাইচুম - মোংলাই - অমিতা (মণিপুৰী সকলে ব্যৱহাৰ কৰা ফল)

ঠাফু মংগাই = ঠা - আলু + ফু = বগা - ঠাফু মংগল = মিঠা আলু

ডিমাছাৰ পৰা (বড়ো কছাৰী সংস্কৃতিৰ পৰা) অসমীয়া ভাষালৈ
প্ৰৱেশ কৰা শব্দবিলাক মন কৰক

হা - মাটি, তাৰ পৰা হাড়ী - সমতল ভূমি

হাজো - হা + হুজু - ওখ পাহাৰীয়া ঠাই

হাকমা - হা-গ্মা ভূমিকম্পত বহি যোৱা ভূখণ্ড

হাৰাংগাজাউ-এটলীয়া বঙা মাটিৰ ঠাই

হুগলী - হা + গিলি - ঢিলা মাটি

ঢাকা - ডা + হা - মাটি আৰু সমপৰিমাণৰ পানী থকা ঠাই।

সেইদৰে ডি মানে পানী, তাৰ পৰা

ডিহিং-শীতল পানী

ডিবাং-বেছি পানী

ডিচাং-পগলা নদী

ডিমু - সৰু নদী

ডুনি - ডি + গিনি - দুখন নৈ

কাপোৰৰ নামেৰে প্ৰচলিত শব্দবিলাক চাওক

চলা - চোলা

ৰিহা - ৰিচা - ঠেক কাপোৰ

জাকৈ - জে + খাই জম্প + দৌৰি দৌৰি মৰা।

টাক্ৰি - টাকুৰী

যতৰ - যেনঠেৰ

চেৰেকী - চেৰ্গী

ৰাছ - ৰাছি

মাছ পুঠিৰ পৰা

না - মাছ নাৰ - নাৰাউ - জাকপাতি অহা মাছ

লাচিম - না + গিচিম - ক'লা মাছ

কুচং - কাছ

তৰগা - ছৰা কাছ

তৰগালাই ব্ৰাঠাংকা - সন্তলহীন মানুহ

ৰামদিয়া - গাৰাম দিয়া - শুকান নৈ

আৰাংমূৰ - এটলীয়া মাটিৰ মূৰ

বকো - বুকু - মুখাকৃতিৰ ভূখণ্ড

খোৱাং-মেলা মুখৰ দৰে ভূখণ্ড

দিপীলা - ডি + ক্লাউ - ওখ পাহাৰীয়া নদী

তলত ডিমাছা ভাষাৰ কিছুমান Special form বা আকাৰৰ কথা কৈ সামৰিছোঁ-

শব্দ শ্লাম (slam) তৈয়াৰ কৰা

~একে শব্দকে প্ৰতিবাৰ ব্যৱহাৰ কৰা যেনে- শ্লামডাউ

~ডাউ ইত্যাদি

~ডাউ-কৰাত পাৰ্গত

~বাহা-কৰাৰ সময়ত

~শ্লাই-আধা কৰা

প্ৰোং/~বাই-তৈয়াৰ কৰি ফুৰ

~য়াৰা-তৈয়াৰ কৰা

~কাডে-তৈয়াৰ কৰিলে

~নাই-তৈয়াৰ কৰোতে চাই থাক

~ঠাউবা-তৈয়াৰ কৰাটো ভাল

~লাং-তৈয়াৰ কৰি যা

~জামায়া-তৈয়াৰ কৰা সম্পূৰ্ণ হোৱা নাই

~দাওপুৱা-আক তৈয়াৰ কৰিব নোৱাৰি ইয়াতকৈ ভাল কৰিব নোৱাৰি।

~পুয়ায়াবা-তৈয়াৰ কৰিব নোৱাৰি।

~মানিং-নিশ্চয় তৈয়াৰ কৰিব।

~মাছে-নিশ্চয় তৈয়াৰ কৰিব।

~পুমাছে-নিশ্চয় এইটো কৰিব পাৰি।

~য়াৰা-প্ৰতিস্থিত

~পুদাওয়া-এইটো নিশ্চিত যে কৰিব পাৰিব।

~ভাও-এইটো ভালকৈ কৰ।

এতিয়া তেনে একে ধৰণৰ শব্দ শ্বিং (শোৱা) চাওক।
শ্বিং-শোৱা ~ সাংকেতিক চিহ্ন।

~খালা — শোৱোতে।

~বাইলাই লাই — কোনোমতে শোৱা।

~বাহা ~ বাজাং — শোধাত।

~হিলা — সুধিলেনো।

~মাইছি — সোধাৰ ভাও ধৰ।

~কানিং — যেতিয়া সোধা হ'ল।

~কাওবা — মনে মনে সোধা।

~মাছে — সুধিলে।

এতিয়া ঠিক তেনেধৰণৰ ফাই — আহ — মূল শব্দটো চাওক —
ফাই — আহ~।

~ফায়ী — বেপাৰী।

~নাইখা — আহিল হবলা।

বেফায়~ ফাইয়ানিং — অহাৰ প্ৰয়োজনত।

~নাংটি — নিশ্চয় আহিব।

~চাইন — আহাচোন।

সেইদৰে খুই চাইন — কবাচোন, জীসাইন — খোৱাচোন। এই
শব্দবোৰৰ চোন প্ৰত্যয় বড়োকছাৰীৰ পৰা অসমীয়ালৈ আহিছে।
আনহাতে আন মন কৰিবলগীয়া—মৰমেবে মাতা দেই, দউ শব্দটোও
একে বড়ো কছাৰী শব্দ মূলপৰা আহিছে। যেনে—
তুমি এতিয়া যাবা দেই — নিং ছহা ঠাং দউ।

গুৰুজনৰ কথা শুনিবা — গাবাছানি গ্ৰাউস্কে খানা দউ।

বাক, শুনিম — দেই খুনাং।

ফাইয়ী — বেপাৰী

ফাইয়া — নাহে।

~গিনয়াবা মাল — বেপাৰৰ বস্তু।

~মামু/~বামু — আহিলোহেতেন/প্ৰায় আহিছিলেই।

~গাখো — এতিয়াও অহা নাই।

~লাপুৰে — আহিব পাৰে।

আকৌ মাই শব্দটোৰ বিশেষণধৰ্মি চাওক।

মাই — আহ, মায় — ধান।

~নাংনিয়া — নাপায়।

~নাংনিয়ালাই — নোপোৱাৰ দৰেই।

~গাউ — কেতিয়াও নাপায়।

~চ'বা — হাতমেলি পালে।

~জায়াবা/গিনয়াবা — পোৱাৰ কৰ্ত্তব্য আছে।

~বেকি ফাইয়া — নোপোৱাটো অসম্ভৱ যেন লাগে।

~লায়াবা — লৰু (বস্তু বা জ্ঞান)

ডুৰ্ক — এতিয়াও পাই আছে।

জাৰে — এতিয়াও পাবলগীয়া আছে।

~ফুয়া — পোৱা অসম্ভৱ।

আন এটা শব্দ লাং — মাতা শব্দটোৰ বিভিন্নৰূপ চাওক —
লাং — মাতা — ~।

~লাং — যাওতে মাত দি যা।

~লা লাং — যাওতে মাতি লগতে লৈ যা।

আন এটা প্ৰত্যয় ছানিৰ ব্যৱহাৰ চাওক —

লনয়াছানি — বিশ্বাস কৰাৰ আগতে।

খুইয়াছানি — কৰাৰ আগতে।

আন কেইটামান লেচেৰি বোতলা শব্দ চাওক —

লনচয়া — সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস কৰা নাই।

লনলাখা — সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস কৰি ললে (যদিও এইটো উচিত হোৱা নাই)।

লমলায় লাখী — সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস কৰি ললে।

চকাই — আহি।

চাজাং — আহি পোৱা মাত্ৰেই।

~বাজাং নিং — আহি পোৱা মাত্ৰেই (অধিক যোৰ বুজাবলৈ)

~দাদা - আহি পালত।

~টিং = আহকচোন।

সেইদৰে, দাংৰে দাংগানিং -- কৰাব প্ৰয়োজনত।

জিৰে জিয়ানিং - খোৱাৰ প্ৰয়োজনত।

ডিমাছা ভাষাৰ এই বিশাল সাগৰত মোৰ প্ৰচেষ্টা মাথো
সাগৰৰ পাৰত শিলগুটি বিচৰাৰ দৰে -

সমুদ্ৰ দিঠুৰি লাংক্লাই দিঠাৰবি

লাংক্লাই কংবাইঠা ডাইনমাছে

গামবাৰী কংবাইঠা ডাইনমাছে জাউচুমা।

কিন্তু

সমুদ্ৰৰ পানী গভীৰ, কপিলীৰ পানী বহল

সমুদ্ৰত নাও চলাবলৈ সোণাক গছৰ বঠাহে লাগিব

কপিলীত নাও চলাবলৈ গমাৰী কাঠৰ বঠাহে লাগিব।

আমাৰ বঠা অকাঠি কাঠৰ, তাৰে এই বিশাল জনসংস্কৃতিৰ

নাও চলিব জানো? ০০০

ডিমাছা ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ ঐতিহাসিক বিশ্লেষণ

□ স্বৰ্ণ বৰা

ডিমাছাসকলৰ পৰিচয় আৰু বুৰঞ্জী:

ডিমাছা বা ডিমাফিছাৰ অৰ্থ হ'ল বৰনৈৰ সন্তান। ডিমাছা ভাষাত 'ডি' মানে পানী 'মা' মানে বৃহৎ 'চা' মানে সন্তান।

ডিমাছাসকলৰ জনসংস্কৃতি মতে 'ডিলাও' শব্দৰ অৰ্থ হৈছে দীঘল আৰু পবিত্ৰ নদী। প্ৰাচীন কালত ডিমাছাসকলে গংগা আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীৰ সংগমস্থলত বাস কৰিছিল। অতীততে ডিমাছাসকল চীনদেশৰ দক্ষিণ অঞ্চলত বাস কৰিছিল আৰু কালক্ৰমত বংশ বৃদ্ধি হোৱাত তেওঁলোক চীন দেশৰ নৈ ইয়াংচিকিয়াং, ব্ৰহ্মপুত্ৰ, ইৰাৱতী, চালুইন আদি নদীয়েদি আহি অসম, ব্ৰহ্ম আৰু ইন্দোচীন আদি ঠাইত সোমায়হি। ডিমাছাসকলে ব্ৰহ্মপুত্ৰক 'ডিলাও' বোলে। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ অংশত বহুকাল বাসকৰাৰ পিছত তেওঁলোকে দক্ষিণ পাৰে যাবলৈ চেষ্টা কৰে। সম্ভৱতঃ শীতকালত ব্ৰহ্মপুত্ৰত বলুকা পৰাত বাগিৰ ওপৰেদি ডিমাছাসকলে খোজকাঢ়ি প্ৰাচীন কামৰূপ ৰাজ্যলৈ প্ৰব্ৰজন কৰিছিল বুলি ধাৰণা কৰিব পাৰি।

আহোমসকল অসমলৈ অহাৰ আগতে ডিমাছাসকলে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ পাৰে থকা দিখৌ নৈৰ পৰা কলং নদীলৈকে বিয়পি আছিল আৰু ডিমাপুৰক ৰাজধানী হিচাপে লৈ শিৱসাগৰ, যোৰহাট, নগাঁও জিলাকে ধৰি এক বৃহৎ ভূমিখণ্ড কছাৰী ৰাজ্যৰ অন্তৰ্গত আছিল বুলি জনা যায়। ১৫২৬ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত আহোম স্বৰ্গদেউ চুহুংমুঙৰ

বিষয়া কনচেং বৰপাত্ৰ গোহাঁইৰ নেতৃত্বত অহা আহোমৰ সৈন্যসকলে কছাৰীসকলৰ লগত যুদ্ধত অৱতীৰ্ণ হয় আৰু কছাৰীসকল এই যুদ্ধত হাৰি নামদাং নৈলৈকে পিছ হুহকি যাব লগা হয়। ১৫৩১ চনত পুনৰ আহোমৰ লগত যুদ্ধ হয় আৰু তেওঁলোক ডিমাপুৰলৈ পিছ হুহকি যায়। যুদ্ধ হয় আৰু তেওঁলোক আহোমৰ লগত তিস্তিৰ নোৱাৰি ডিমাপুৰৰ পৰা মাইবঙলৈ ৰাজধানী তুলি আনে। ১৭০৬ চনত আহোম স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰ সিংহই কছাৰী ৰাজধানী মাইবং অধিকাৰ কৰে আৰু কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজ পৰাস্ত হৈ বৰাক উপত্যকালৈ পলাই যায় আৰু খাছপুৰত ৰাজধানী পাতে। নিকপমা হাগজেবৰ টোকাৰ পৰা জানিব পাৰি যে তাম্ৰধ্বজ মাইবং এৰি যোৱাৰ পিছত তেওঁৰ বংশধৰ মেঘনাৰায়ণে মাইবঙত স্থায়ী ৰাজধানী পাতে আৰু সিংহদ্বাৰ নিৰ্মাণ কৰে। বৰ্তমানে মাইবঙত থকা শিলালিপিখনতো মেঘনাৰায়ণে মাইবং ৰাজ্যত সিংহদ্বাৰ কৰায় বুলি উল্লেখ আছে।

ডিমাছাসকলক চাৰিটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। যেনে- লংকা হোজাইত বাস কৰা সকলক ডেমাছা' কাছাৰত বাস কৰা সকলক হাৱাৰছা আৰু উত্তৰ কাছাৰ পাহাৰত বাস কৰাসকলক হাচাউছা বোলে। এই চাৰিটা ভাগকে লৈ আজিৰ ডিমাছা সমাজ। প্ৰত্যেক জাতিৰ কৃষ্টি-সংস্কৃতি থকাৰ দৰে ডিমাছাসকলৰো কৃষ্টি-সংস্কৃতি আছে আৰু বাবেবৰণীয়া কৃষ্টিয়ে অসমৰ বৰ পথাৰত একেলগেই অসমৰ কৃষ্টি সংস্কৃতিৰ ভঁৰাল ৰূপ বসেৰে উপচায় পেলাইছে। প্ৰাচীন কালৰে পৰা ডিমাছাসকলে নানা উৎসৱ, যেনে- জন্ম-মৃত্যু, প্ৰাচীন ৰীতি-নীতি, পূজা-পাতল ইত্যাদি সকলো পৰম্পৰাগতভাৱে পালন কৰি আহিছে।

ডিমাছাসকলৰ পৰিয়াল :

ঘৰৰ মূৰব্বীজনেই পৰিয়ালৰ মূল। তেওঁৰ পৰিবাৰ, সন্তান ভায়েক-ভনীয়েককলৈ ডিমাছাসকলৰ একোটি পৰিয়াল হয়। মূৰব্বীজনেই ঘৰখনৰ মুখ্যলোক। তেওঁৰ পৰামৰ্শ মতেই ঘৰখন চলে।

ডিমাছাসকল সমাজপ্ৰিয়। তেওঁলোক বহুত ঘৰ একেলগে মিলি গাওঁ পাতি বাস কৰে আৰু সকলোৱে মিলিজুলি উৎসৱ পাৰ্বণ পালন কৰে। গাওঁত একোজন গাঁওবুঢ়া থাকে। তেওঁক খুনংগ বোলে। নজ্ৰাং :

নজ্ৰাং হ'ল ডেকা সকলৰ সংগঠন। ডেকা চাং কোনো চাংঘৰ নহয়। এই ঘৰ মাটিতেই ভেটি কৰি সাজে। গাঁওৰ মাজত এই ঘৰ দীঘলীয়াকৈ নিৰ্মাণ কৰা হয়। এই নজ্ৰাঙৰ বেৰত নানা ধৰণৰ ছবি অঁকা থাকে আৰু জীৱজন্তুৰ মূৰ আঁৰি থয়। নজ্ৰাঙৰ সম্মুখত এডাল কাঠ পাৰি থয়। সেই কাঠদালক কামদিং বোলে। সেই কামদিঙত সকলো বহিব পাৰে। গধূলি সকলো ডেকা আহি ইয়াত গাওঁৰ সমস্যাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰে আৰু ৰং ধেমালী কৰে। বাতিটো ডেকাসকলে ডেকা চাঙতে কটায়। গাওঁলৈ কোনো আন জাতিৰ আলহী আহিলে সেই ডেকা চাঙতে শুৱলৈ দিয়াৰ নিয়ম আছে। এই ডেকা চাঙতে ডাঙৰসকলে সক চামক নানা বকমৰ কুটীৰ শিল্পকে ধৰি নানা গীতমাত খেল-ধেমালি, সাধুকথাৰ প্ৰশিক্ষণ দিয়ে। নজ্ৰাঙৰ জৰিয়তে গাঁৱৰ সকলো ডেকাৰ মাজত সম্প্ৰীতিৰ এনাজৰিডাল বান্ধখাই থাকে। ডিমাছাসকলৰ ডেকা শক্তিয়েই হ'ল বৃহৎ শক্তি আৰু তেওঁলোকৰ সহযোগতেই সকলো অনুষ্ঠান, পূজা-পাৰ্বণ নিয়াৰিকৈ পালন কৰা হয়। ডেকা দলপতিজনক নগাহোজা বোলে। এই দলপতি জনক মানি সকলোৱে চলে। তেওঁলোকৰ এই নিয়মানুৱৰ্তিতা লেখত লবলগীয়া।

ভাষা :

ডিমাছা ভাষা তিব্বত-বৰ্মী ভাষাৰ অন্তৰ্গত। তেওঁলোকৰ নিজৰ লিপি নাই। বৰ্তমান অৱস্থাত কি লিপি লব সেইসমস্যাৰ সম্মুখীন হোৱা দেখা যায়। কিন্তু তেওঁলোকে বৰ্তমানে ৰোমান লিপিতহে লিখে।

কিন্তু মন কবিব লগা কথা যে ডিমাছাসকলৰ প্ৰাচীন ৰাজধানী মাইবঙত যি শিলালিপি আছে তাত অসমীয়া লিপিতহে খোদিত কৰা আছে। যেনে :

“শুভমন্ত্ৰ শ্ৰীশ্ৰীযুত মেঘনাবায়ণ দেৱ
হাচেন্সা বংশজাত ৰাজাই
মাইবান্ধ ৰাজ্যত পাথৰে সিংহদ্বাৰ বন্ধাইলেন
শকাব্দা : ১৯৯৪ বিত্তোবীখ আষাঢ় ২৬।”

ইয়াৰ অৰ্থ হ’ল- হাচেন্সা বংশজাত মেঘনাবায়ণদেৱে ১৪৯৮ শকাব্দত ২৬ আষাঢ় তাৰিখে বন্ধাই মাইবঙত শিলৰ সিংহদ্বাৰ নিৰ্মাণ কৰিলে। আৰু যদি আমি মাৰি নদীৰ পাৰলৈ যাওঁ তাত যিটো শিলৰ মন্দিৰ আছে তাতো শিলত খোদিত শিলালিপি দেখিবলৈ পাওঁ। তাত খোদিত কথাখিনি হ’ল-

৩ শ্ৰীশ্ৰীৰণচণ্ডি পদাববিন্দে মকবন্দযুগাং
ভৱান্তম গোহাই ৩ শ্ৰীশ্ৰীৰাজ ৰাজেশ্বৰ
হিড়েশ্বৰ শ্ৰীল শ্ৰীযুক্ত হৰিশচন্দ্ৰ নাৰায়ণ
নৃপস্য সক শুভমন্ত্ৰ সকাব্দা ১৬৮৩
মাৰ্গ শীৰ্ষ্য দ্বাবিংশ দিবস গতে
ভূমিপুত্ৰ বাসৰে পাৰাণ নিশ্চিত
প্ৰসাদ উৎসৰ্গ মিতি। ”

অৰ্থ হ’ল- ১৬৮৩ শকাব্দৰ মাঘ মাহৰ শুভ দ্বাবিংশ (২২) দিনা শ্ৰীশ্ৰীৰাজ ৰাজেশ্বৰ হিড়েশ্বৰ শ্ৰীল শ্ৰীযুক্ত হৰিশ চন্দ্ৰ নাৰায়ণে শিলৰ মন্দিৰ নিৰ্মাণ কৰি স্বৰ্গীয় শ্ৰীশ্ৰীৰণচণ্ডি পাদপদ্মত উৎসৰ্গ কৰিলে।

ইয়াৰ পৰা বুজা যায় যে অতীততে ডিমাছাসকলৰ ৰজা মহাৰজা সকলে অসমীয়া লিপিকে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ছখৰ বিষয় যে বৰ্তমান ৰোমান লিপি ব্যৱহাৰ কৰিছে আৰু কথা বতৰাত হিন্দী ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছে। এই বিষয়ে সকলোৱে গুৰুত্ব সহকাৰে বিচাৰ বিবেচনা চিন্তা চৰ্চা কৰাৰ সময় আহি পৰিছে।

জন্ম :

ডিমাছা নাৰীয়ে গৰ্ভধাৰণ কৰাৰ সময়ত যথেষ্ট নিয়ম নিতী মানি চলিব লাগে। তেওঁলোক গৰ্ভৱতী অৱস্থাত হাবি-জংঘলে ঘূৰি ফুৰে কাৰণ এইদৰে ফুৰিলে ভূতপ্ৰেতৰ দৃষ্টি সন্তানৰ ওপৰত পৰিব পাৰে বুলি ধাৰণা কৰে। সন্তান জন্ম হোৱা কাৰ্যক তেওঁলোকে ‘হেগোচুজাবা’ বুলি কয়। প্ৰসৱৰ সময়ত প্ৰস্তুতিয়ে কষ্ট পালে হাঁহ বুলি দি ‘খাওবা’ পূজা কৰে। ডিমাছাসকলৰ “হোজাই” য়ে এই পৰিচালনা কৰে। ডিমাছা পৰিয়ালত সন্তান জন্ম হলে সকলোৱে আনন্দ কৰে আৰু পৰিয়ালক শুচি কৰে, সন্তানৰ মংগলৰ কাৰণে পূজা-পাতল কৰাৰ নিয়ম আছে। ডিমাছা তিব্বতী গৰ্ভৱতী হলে প্ৰায় এমাহ মানৰ আগৰেপৰা পুৰুষসকলৰ দৰ্শনৰ পৰা আঁতৰত থাকে। প্ৰসৱ বেদনা আবন্ত হলে হজ্জাইজিফ (ধাই) আৰু সহায়ত মাৰজিত বন্ধা বহিৰ সহায়ত সন্তান জন্ম দিবলৈ তিব্বতী গৰাকীয়ে চেষ্টা কৰে। আগলতি কলপাতত প্ৰথমে সন্তানে আহি স্পৰ্শ কৰিব লাগিব। সন্তান জন্ম হোৱাৰ পিছত বেয়া বস্তুবোৰ দ গাত খান্দি পুতি ৰাখে আৰু ওচৰত নৈ, জান বা জুৰিত গা ধুই আহে। কেঁচুৱা জন্ম হোৱাৰ পিছত ঘৰটো মাটিৰে মটি ঢাকা কৰে আৰু এগৰাকী মহিলাই তুলসী পাতৰ পানী চতিয়াই শুদ্ধ কৰে আৰু গা ধুই অহা হজ্জাইজিকে। সেই পানী চতিয়াই শুদ্ধ কৰে। তাৰ পিছত হজ্জাইজিক আৰু তেওঁক সহায় কৰা ‘বাববাজিয়ে’ কেঁচুৱাটো মংগলৰ কাৰণে শিৱাই (শিৱ) পূজা কৰে। তেওঁলোকে এৰানুতাৰ শলিতা বনাই তেলত তিয়াই লৈ বাহৰ চুঙাত ভৰাই মাটিত গোজ মাৰি সন্তানৰ মংগলৰ কাৰণে প্ৰৰ্থনা কৰে আৰু অগ্নি সংযোগ কৰে। যদি শলিতা কেইডাল মুমাই যায় তেনেহলে অমংগলৰ চিন। তেওঁলোকে পূজাত এটা কণীও দিয়ে তাৰ পাছত কণীটো একে ঘাপে কাটে, যদি তেজ ওলায় তেনেহলে সন্তানৰ কাৰণে অমংগল বুলি তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰে। ইয়াৰ বাহিৰেও তেল আৰু আখি দি মংগল চোৱা হয়।

কেঁচুৱাৰ নাড়ী নসৰা পৰ্যন্ত তেওঁলোকে প্ৰস্তুতিয়ে ব্যৱহাৰ কৰা বাচন বৰ্তনসমূহ আনে ব্যৱহাৰ নকৰে। প্ৰস্তুতি গৃহত তেওঁৰ কাৰণে বন্ধা বঢ়া কৰে। খোৱা বোৱা সকলোতে সাৱধানতা অৱলম্বন কৰে। বিশেষকৈ মস্তাইগুণ বুলি বগা কচু এবিধ প্ৰস্তুতিয়ে খায়। তাৰ বাহিৰেও আন খাদ্য পাচলিও খাবলৈ দিয়া হয়। প্ৰসন্ন হোৱাৰ পিছত প্ৰস্তুতিক 'জুদি' খাবলৈ দিয়ে, তাত জালুকৰ গুৰি মিহলাই দিয়ে। কেঁচুৱাৰ নাড়ী সৰিলে ঘৰখন মচি কাচি চাফ-চিকুণ কৰে আৰু সকলোতে পবিত্ৰ পানী চতিয়াই। এইদৰে শুচি হোৱা অনুষ্ঠানক ডিমাছাসকলে 'হাটাৰা' বুলি কয়। পবিত্ৰ হোৱাৰ দিনৰ পৰা পৰিয়ালৰ মানুহে গাঁৱৰ পূজা-পাতল, অনুষ্ঠানত যোগ দিব পাৰে। সন্তানক বাহিবলৈ উলিওৱাৰ অনুষ্ঠানো ডিমাছাসকলে পালন কৰে। ভূতপ্ৰেতে যাতে কোনো ধৰণৰ অপকাৰ কৰিব নোৱাৰে তাৰ কাৰণে বাহিবলৈ উলিওৱাৰ সময়ত সাৱধানে থাকিব লাগে। ছুৱাবদলি পাৰ কৰি উপস্থিত সমজুৱাসকলক সন্তান দেখুৱা হয় আৰু উপস্থিত বাইজে সন্তানক আশীৰ্বাদ দিয়ে। ল'ৰা হলে কেঁচুৱাটিক 'বিমচাউ'ৰে (বৰকাপোৰ) আৰু ছোৱালী হলে 'বিকাউচা'ৰে (উৰণি কাপোৰ) কেঁচুৱাটিক মেৰিয়াই লয়। কেঁচুৱাটিৰ ভৰি কলপাতত লগাই দি জোকাৰি জোকাৰি গায় — ছে গিনি, গঠাম চিৰি। গা, ডো, ছিনি লাউবী — অৰ্থাৎ এক, দুই, তিনি, চাৰি পাঁচ ছয় যাতে উচ্চাৰণ কৰে আৰু তেতিয়াই বৰদ্বাজকে তেল পানী চাৰিওফালে চতিয়ায়। এই কৰ্মৰ এমাহৰ পাছত বাইজক গৃহস্থই ভোজ খোৱায়।

মৃত্যু :

ডিমাছাসকলৰ মতে মানুহক মৃত্যুৰ সময়ত বাহিবলৈ উলিওৱাৰ নিয়ম নাই। মৃত্যুৰ সময়ত কষ্ট খাই থকা দেখিলে আত্মাটো সহজে ওলাই যাবলৈ তেওঁলোকে ঘৰৰ ছালৰ খেৰ ওচাই ফুটা এটা কৰি দিয়ে। জীউটো ওলাই যোৱাৰ সময়ত তুলসীৰ পানী মুখত দিয়ে। ডিমাছাসকলৰ মৃতকক খিলা আৰু সঁৰিয়হ খুন্দি গা-ধুৱাই মুখত কণীৰ কুহুম সানি দিয়ে। গা ধুৱাব পাছত নতুন খাবি পাৰি মৃতকক গুৱাই

দি বিকাউচা পিন্ধাই আৰু বিমচাউৰে গা ঢাকি দিয়ে। পুৰুষ হলে নতুন বিমচাউৰ ওপৰত গুৱাই 'বমাই' অৰ্থাৎ চবাই নেজৰ চানেকিৰে বোৱা বিকাউচা পিন্ধাই আৰু বিমচাউৰে ঢাকি দিয়ে আৰু মৃতকৰ কপালত চিকা ৰূপ দিয়ে। মৃতকৰ গাত যাতে কোনো মাখি পোক পৰা আহি নপৰে তাৰ কাৰণে এবাপাতেৰে বিচি থাকে। তিবোতা-সকলে মৃতকৰ চাৰিওফালে ঘেৰি কান্দি কান্দি শুব লগাই গীত গায়। সেই গীতক গাৰাচিমাং বোলে।

মৃতকৰ দেহ গৃহস্থৰ ঘৰৰপৰা সংকাৰ কৰিবলৈ যেতিয়া উলিয়াই নিয়ে ভৰিব ফালটো আগ কৰি নিব লাগে। মৰিশালিলৈ চাৰিজন লোকে চাঙিতলৈ যায়। আৰু এগৰাকী তিবোতাই পাচিত ভবাই কপাহ আৰু ধান চতিয়াই যায়। আন এগৰাকী তিবোতাই গোটেই বাটচোৱা এৰা। সূতা টানি যায়। ডিমাছাসকলৰ জন বিশ্বাসমতে এয়া মৃতকৰ স্বৰ্গলৈ যোৱা দলং। সকলোৰে এই "কুনায়াতক্ৰাই মাংগয়াতক্ৰাই ছাইবা"ৰ প্ৰতি বৰ বিশ্বাস। সকলোৱে ভাবে সকলো মৰিলে এই দলঙেদিয়েই যাব লাগিব আৰু এই দলঙেদিয়েই ফিৰি আহিব লাগিব। চিতাত তৰাপে তৰাপে জাপি দিয়া খৰিৰ সাতোটা বান্ধ থাকে। তাক ডিমাছাসকলে টাইৰে পিন্ধাই বোলে। মৃতদেহ চিতাত তোলাৰ পিছত ঘৰৰ বৰ পুত্ৰই মুখাগ্ৰি কৰে আৰু মৰাশ উলিয়াই নিয়াৰ পিছত ঘৰখন মচি কুচি চাফা কৰে আৰু চাৰিফালে সোণ-ৰূপ, তাম আৰু তুলসীৰ পাত তিওৱা পবিত্ৰ পানী ছটিয়াই দিয়া হয়। মৃত্যু হোৱাৰ এসপ্তাহ পিছত 'জুমাংচাউ কাইবা' অনুষ্ঠান পাতে। সেইদিনা গাঁৱৰ বাইজক 'জু' খাবলৈ দিয়ে আৰু সেই দিনাই শ্ৰাদ্ধৰ দিন অৰ্থাৎ 'মাইশু:টাৰা' দিন ধাৰ্য্য কৰে। বাইজে বিচাৰ কৰি চায় — শ্ৰাদ্ধৰ বাৰটো মানুহ মৰা বাৰটোৰে মিলিব লাগিব। শ্ৰাদ্ধৰ দিনা গাহৰি কাটি মাই-মঙহেৰে ভোজ-ভাত দিয়ে আৰু তাৰে এভাগ শ্মশানত দি মাই-মঙহেৰে ভোজ-ভাত দিয়ে আৰু তাৰে এভাগ শ্মশানত দি ঘূৰি আহোতে আহেগৈ। মৃতকৰ উদ্দেশ্যে মাংস ভাত আদি শ্মশানত দি ঘূৰি আহোতে মাজ বাটতে বাঁহৰ চুঙাত অনা পানীত সকলোৱে ভৰিব বুঢ়া আঙুলিটো

তিয়াই আহিব লাগে। এই কাৰ্যক 'মাইদিথ গাবা' বোলে। এই কাৰ্যৰ পিছতেই শ্ৰাদ্ধৰ কৰ্ম শেষ বুলি ধৰা হয় আৰু পৰিয়ালৰ মানুহবোৰ ঘৰাঘৰি যায়গৈ। ডিমাছাসকলৰ প্ৰস্তুতিৰ মৃত্যু এক অস্বাভাৱিক বুলি ভাবে। সেই কাৰণে কিছু সুকীয়া নিয়ম পালন কৰা দেখা যায়। যেনে প্ৰস্তুতিৰ মৃত্যুত গাবাচিমাং নাগায় আৰু উঠি অহা ল'ৰা-ছোৱালী মৃতকক দৰ্শন নকৰে। এই মৃত্যুক বিহাময়াথিবা বোলে।

জুদি :

ডিমাছা সকলৰ জুদি এবিধ ঘৰত বনোৱা পনীয়। ডিমাছা-সকলে বৰা চাউল (বাইং) সিজাই ভাত বান্ধি প্ৰথমে ঢাবিত মেলি দিয়ে। জুদি প্ৰস্তুত কৰিবৰ কাৰণে 'হামাত' অৰ্থাৎ পিঠা বনাব লাগে। এই পিঠা বনাবলৈ ট্ৰেসা নামৰ এবিধ গছৰ শিপাৰ প্ৰয়োজন। এই বনৰীয়া গছৰ শিপা শুকুৱাই গুৰি কৰি পানীত তিয়াই পিঠাগুৰিৰ লগত মিহলাই পিঠা তৈয়াৰ কৰি ডলাত পিঠাবোৰ মেলি ধান খেৰেৰে ওপৰত গাপ দি কাপোৰেৰে ঢাকি থব লাগে। তাৰ পিছত এই পিঠা 'হামাত' বোৰ ভাঙি গুৰি কৰি ভাতৰ লগত মিহলাব লাগে। তাৰ পিছত টেকেলিত ভৰাই ওপৰত কলপাত দি মুখখন কাপোৰেৰে মেৰিয়াই তিনিদিনলৈ থৈ দিব লাগে। এসপ্তাহৰ মূৰত জুদি তৈয়াৰ হয়। জুদি আদিৰ উপৰিও ডিমাছাসকলে উত্তম বিধৰ লাওচা তৈয়াৰ কৰে। এই জুদি পৰিবেশন কৰি ডিমাছাসকলে গোঁৱৰ বোধ কৰে। কৰ্মক্লান্ত গৃহস্থ আৰু আলহী-অতিথিক এই জুদি পৰিবেশন কৰি গৃহীণীয়ে আনন্দ পায়।

বুচু উৎসৱ :

ডিমাছাসকল কৃষ্টি সংস্কৃতিৰে চহকী এটা জাতি। বিহু তেওঁলোকৰ এটা জাতীয় উৎসৱ। এই উৎসৱ তেওঁলোকে কাতি মাহৰ — পৰা ফাগুন চ'ত মাহলৈকে পালন কৰে। কাৰণ এই কেইমাহত তেওঁলোকৰ ভড়ালত ধান ভৰি থাকে। ডিমাছাসকলৰ বুচু উৎসৱ (বিহু) দুবিধ। এটা হ'ল বুচু — আনটো হ'ল হাবচেউমানাওবা। নজাওক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই তেওঁলোকৰ সকলো উৎসৱ পালন কৰা হয়। বুচু উৎসৱ তিনিদিনৰ পৰা সাত দিন পৰ্যন্ত পালন কৰে। কৃষিজীৱী

ডিমাছাসকলৰ 'হাবচেউমানাওবা' উৎসৱটি হ'ল কৃষি উৎসৱ। ভোগৰ উৎসৱ। তেওঁলোকৰ বিহুতলি হিচাপে তেওঁলোকে কোনোবা এবৰৰ আহল বহল চোতাল নিৰ্বাৰণ কৰে আৰু এগৰাকী গৃহ গাজাইবাউ নিৰ্বাচন কৰে। গাজাইবাউ হ'ল উৎসৱ উৎযাপন কৰা ঘৰৰ গৃহিণী। এই মানুহ গৰাকী ধৈৰ্যশীলা হ'ব লাগিব। কাৰণ এমাহৰ আগৰ পৰাই গাজাইবাউ গৰাকীক নাচনী বিলাকে যেতিয়াই তেতিয়াই নাচি বাগি দিগদাৰ কৰিব পাৰে। যিখন গাঁৱত বিহু হ'ব সেইখন গাঁৱলৈ সোমোৱা বাটতে এখন তোৰণ সজোৱা হয়। এই তোৰণখনক ডিমাছা ভাষাত 'ফাংগ্লা' বোলে। এই ফাংগ্লাখন বাহেৰে বনোৱা হয়। ইয়াত কোনো বচি, কাঠ ইত্যাদি ব্যৱহাৰ নহয়। বাহেৰে বনোৱা এই ফাংগ্লাখনৰ কাককাৰ্য চালে চকুৰোৱা।

ডিমাছাসকল শিল্প কাৰ্যত নিপুন ফাংগ্লাই তাৰ নিদৰ্শন। এই বিহুৰ দিনা ডিমাছাসকলে ভগৱানৰ উদ্দেশ্যে "জু" আগবঢ়ায় আৰু ভগৱানৰ ওচৰত গাঁওবুঢ়াই গাঁৱৰ মংগলৰ কাৰণে বন্দনা গীত গায়। শিল্প ভাস্কৰ্যত ডিমাছাসকলে অতীজৰে পৰাই নিপুনতা দেখুৱাই আহিছে। তাৰ প্ৰমাণ ডিমাপুৰ, খাচপুৰ, মাইং আদি বিভিন্ন স্থানত থকা শিলালিপি, শিলৰ ঘৰ, মন্দিৰ ঘৰৰ চানেকি, শিলত খোদিত বিভিন্ন ধৰণৰ ফুল, ডিমাপুৰত থকা ইটাৰে তৈয়াৰ কৰা বাটচ'ৰা, খাচপুৰৰ বাজপ্ৰাসাদ, শিৱ মন্দিৰৰ কাককাৰ্যই ডিমাছাসকলৰ অতীত গোঁৱৰ। ডিমাছা মহিলা সকলে প্ৰত্যেকেই নিপুন শিপিনী। তেওঁলোকৰ জাতীয় পোছাক পৰিধান কৰি জাতীয় পৰম্পৰা হিচাপে ডিমাছা মহিলাসকলে এড়িসূতা আৰু কপাহ সূতা কাটি নিজৰ কাপোৰ বৈ লয়। তেওঁলোকে প্ৰচুৰ কপাহ খেতি কৰে। এড়িসূতা আৰু কপাহ সূতা কাটি নিজৰ কাপোৰ বৈ লয়। তেওঁলোকে প্ৰচুৰ কপাহ খেতি কৰে। এবীসূতাৰ পৰা ডিমাছাসকলে এড়ি চাদৰ, বিও (মেখেলা), বিজামন্দাই (বিহা) আদি বৈ লয়। পুৰুষ সকলৰ বাবে বিচা (গামোচা), বিমচাও (চাদৰ) আদি মহিলা সকলে বয়। বুচু উৎসৱত পুৰুষসকলে পিন্ধা জুপাই

নামৰ কাপোৰখনি ডিমাছা মহিলা সকলৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। পুৰুষসকলে মূৰত পাগুৰী মাৰে। এই পাগুৰী মৰাটো সন্মানীয় প্ৰথা। অতীততে ডিঙিত মালা, কাণত কু আৰু আঙুলিত আঙুঠি পিন্ধিছিল।

ধৰ্ম :

প্ৰধানতঃ ডিমাছাসকলে শিৱাই অৰ্থাৎ শিৱ পূজা কৰে। শিৱ পূজাৰ উপৰিও ডিমাছাসকলে বগচঙি ছুৰ্গা, দাইনী, যথিনী আদিৰো পূজা কৰে।

ধৰ্মীয় ভিত্তিত ডিমাছাসকলক বাৰটা ভাগত ভগাব পাৰি। প্ৰত্যেক ভাগতে 'দাইখ' বুলি কোৱা হয়। দেওধানী পূজা কৰি দেও উঠা লোকৰ মুখেৰে ওলোৱা কথাবোৰ ঈশ্বৰৰ বাণী বুলি তেওঁলোকে মানি লয়। ডিমাছাসকলে পৰম্পৰাগতভাবে গাঁৱৰ অপায় অমংগল দূৰ কৰিবৰ কাৰণে বছৰেকীয়া পূজা পাতল কৰে। খেতিৰ সময়ত খেতিয়কসকলে কঠিয়াবোৰ যাতে অপদেৱতাৰ কোপত নপৰে তাৰ বাবে হাচংছৱা (অপদেৱতা) পূজা কৰে।

ইয়াৰ বাহিৰেও ডিমাছাসকলৰ মাজত সন্তানৰ শুভকামনা কৰি খানাদিবা, শৰীৰৰ শক্তি বৃদ্ধি কৰিবলৈ শনি পূজা কৰে। ডিমাছা সকলে যুদ্ধ জয়ৰ গৰাকী 'মংগ্ৰাং' দেৱতা, নদীৰ গৰাকী মালৰাজা আৰু হাবিৰ গৰাকী 'হাগবাণী'ক পূজা কৰে। বছৰটোৰ আৰম্ভণীতে বহাগ মাহৰ পূৰ্ণিমাৰ আগতে গাঁৱৰ আগন্তুক বছৰটোত কোনো অমংগল নহ'বৰ কাৰণে বন্ধকৰ ওচৰত (ক্ৰফাৰ) প্ৰাৰ্থনা কৰে। গাঁৱৰ সুখ শান্তিৰ কাৰণে 'হাজা গেববা' পূজা কৰে।

লোক সাহিত্য :

ডিমাছা সকলৰ লোক সাহিত্যৰ ভঁৰাল গীত মাত, সাধুকথাৰে ভৰপূৰ। তেওঁলোকৰ সাধুকথা অৰ্থাৎ 'খাবমিন' এক আশ্বৰ্যপূৰ্ণ আৰু মনোগ্ৰাহী অতীত জীৱনৰ ছবি বুলিব পাৰি। সাধুকথা বিলাকৰ ভিতৰত পন্থাৰ বজাৰ কাহিনী, বান্দৰ আৰু পহুৰ কাহিনী, ভেহমানুৰ কাহিনী, পৃথিৱীৰ সৃষ্টি, আমলু-ডিমনুৰ কাহিনী আদি উল্লেখযোগ্য।

কাহিনী গীত :

ডিমাছাসকলৰ কৰুণ কাহিনীৰে ভৰা কাহিনী গীতসমূহ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ আহিছে। ইয়াৰ বাহিৰেও ডিমাছাসকলৰ প্ৰেমপ্ৰণয়ৰ গীত, খেতি পথাৰত গোৱা গীত, মানুহৰ মৃত্যুৰ সময়ত গোৱা গীত, নজাঙত গোৱা গীত, বুঢ়া উৎসৱত গোৱা গীত আদিয়ে তেওঁলোকৰ লোক-সংস্কৃতিৰ ভঁৰাল চহকী কৰি আহিছে।

ভাস্কৰ্য/স্থাপত্য :

ডিমাছাসকল যে ভাস্কৰ্য আৰু স্থাপত্য শিল্পত নিপুণ আছিল। সেই কথা আমি যোগীজান দৰ্শন কৰিলেই প্ৰমাণ পাব। যোগীজান ৰেল ষ্টেচনৰ কাষতে দুখন গাওঁ আছে-এখন ৰাজাবাৰী। এই গাওঁখনৰ নাম মণিপুৰী সফলে দিয়া। আনখন ৰাৰিগেদেং। এই গাঁৱৰ মানুখিনিৰে চিকাৰ কৰিবলৈ যাওঁতে কিবাট কিবিটিক পূজা কৰিছিল। ৰাজাবাৰী গাঁওখনৰ চাৰিওফালে ইটাৰ প্ৰাচীৰ আছিল আৰু তাৰ মাজতে ছয়টাকৈ শিলৰ মন্দিৰ আছিল। এই মন্দিৰৰ ভগ্নাংশ মন কৰিবলগীয়া। ইয়াত পৰিখকা কীৰ্ত্তিমূখ নামৰ অশুৰৰ ভাস্কৰ্য মন কৰিবলগীয়া। পশ্চিমৰ যিটো মন্দিৰ আছিল সেইটো পূৰ্ণাংগ মন্দিৰ বুলি ভাবিব পাৰি। সেই মন্দিৰৰ মণ্ডপটো চাৰিটা বিয়াগোম স্তম্ভৰে আহল বহলকৈ সজা হৈছিল। প্ৰতিটো স্তম্ভৰ মূৰত স্তম্ভশীৰ্ষ বিৰাট বিৰাট চিলিঙৰ চাটাই আদিয়ে ভাস্কৰ্য শিল্পৰ নিদৰ্শন ডাঙি ধৰিছে। সেই মন্দিৰৰ ভগ্নাংশেষ দেখিলে অনুমান হয় ভাৰতবৰ্ষৰ আন ঠাইৰ মন্দিৰৰ ভাস্কৰ্যৰ তুলনাত ই কোনো গুণে কম নহয়। ডিমাছাসকল যে নিপুণ কাৰিকৰ আছিল। মন্দিৰৰ কাককাৰ্য দেখিলেই বুজিব পাৰি। ৰাজাবাৰীৰ দক্ষিণে যোগীজানৰ এৰা স্মৃতিৰ পাবত শংখদেৱীৰ মন্দিৰৰ ভগ্নস্তম্ভ আছে। এই ঠাই হাবি জংঘলেৰে ভৰি থকা কালত চিকাৰীয়ে হাতীত উঠি চিকাৰ কৰিবলৈ যাওঁতে এই চামুঙাৰ মূৰ্তি দেখিবলৈ পায়বুলি কথিত আছে। এই ঠাই বিৰাট শিলৰ টোৰণৰ ভগ্নাংশ দেখিবলৈ পোৱা

যায়। মুঠতে কবলৈ গলে ভূতি বৰ্মাৰ আমোলৰ পৰা মধ্যযুগৰ শেষ হোৱালৈকে ডিমাছা ৰাজ্যত ভাস্কৰ্য স্থাপত্যৰ শিলাকৰ্ম চলি আছিল। সেই সময়ত শিলত খোদিত আখৰ আৰু জ্যামিতিক বেথা চিত্ৰই ইয়াৰ প্ৰমাণ কৰে।

নিচুকণি গীত :

ডিমাছা মাতৃসকলে শিশুক শুৱাবলৈ কোমল সুবেৰে গীত গায়। ডিমাছাসকলৰ সহজ সবল আৰু প্ৰাঞ্জল ভাৱে বৰ্ণিত এই নিচুকণি গীতবোৰ যুগ যুগ ধৰি পৰম্পৰাগতভাৱে আপোনা আপুনি মুখ বাগৰি আহিছে। এনে মৌখিক সাহিত্যই লোক সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰি আহিছে।

ডিমাছাসকলৰ সাতামপুৰুষখীয়া সমৃদ্ধিশালী কৃষ্টি সংস্কৃতিৰ অসম তথা ভাৰতবৰ্ষৰে আজি কৃষ্টি সংস্কৃতিৰ মাৰ ঘৰ জাকত জিলিকা কৰি ৰাখিছে।

॥ ডিমাছা সংস্কৃতিত এভূমুকি ॥

□ নিকপমা হাগজৈব

ডিমাছা সংস্কৃতি সম্বন্ধে হুআবাৰ লেখাৰ আগতে প্ৰাক-ডিমাছা সমাজ-সৃষ্টিৰ কিছু আভাস দিয়াটো বাঞ্ছনীয়।

বৰাহী বা বড়ো কছাৰী গোষ্ঠীৰ মানুহে শিৱসাগৰ জিলাৰ “ডিকু” (বৰ্তমান দিখৌ) নৈৰ, পাৰত বাস কৰিছিল। সেই কালছোৱাত শ্যাম দেশীয় আহোমসকলে বড়ো গোষ্ঠীৰ দ্বাৰা অধ্যুষিত অঞ্চলত প্ৰৱেশ কৰিছিল। আহোমসকলে তিবোতা মানুহ লগত অনা নাছিল। শ্যাম দেশৰ পৰা তিবোতা মানুহক পৰ্বত পাহাৰ বগুৱাই অনাটো সম্ভৱ নাছিল। সেই হেতুকে থলুৱা বড়ো গোষ্ঠীৰ তিবোতাকেই বিয়া বাক কৰাই সম্বন্ধ পাতিছিল। অকল সেয়ে নহয়, থলুৱা মানুহৰ কৃষ্টি-সংস্কৃতিক গ্ৰহণ কৰি তেওঁলোকৰ লগত মিলি গৈছিল। বড়ো-সকলৰ কুটীৰ শিল্প মথা কাপোৰ বোৱা, পলু পুহি নুতা কাটি এবীয়া কাপোৰ তৈয়াৰ কৰা, কাপোৰত টাইডিবাৰ, প্ৰাকাং দাউবাই, বঙ্গুৰ দাইকাউ আদি ফুলৰ চানেকি গ্ৰহণ কৰিছিল। বড়ো-কছাৰীসকলে খোৱা “খাব” আহোম পৰিয়ালত প্ৰচলিত হ’ল। ইয়াৰ মূল কাৰণ হ’ল আহোমৰ ঘৰত কছাৰী বাই-ভনীবোৰ বোৱাৰী হোৱা।

আহো ৰজাসকলে ‘ফা’ উপাধি গ্ৰহণ কৰাতো কছাৰী সকলৰ প্ৰভাৱৰ ফল বুলিলে সন্দেহ হয়। এই ‘ফা’ উপাধি সম্পৰ্কে তেখেত-সকলে স্বৰ্গৰাজ ইন্দ্ৰৰাজৰ বংশধৰ বুলি বুজোৱা হৈছে বুলি ভাবে। পিচে সহজ সম্ভাৱনা থকা যুক্তিৰ ভিত্তিত বিচাৰ কৰিবলৈ গলে কছাৰীৰ পৰাহে আহোম পৰিয়ালত এই উপাধিটো অহা বুলি বিশ্বাস হয়। কছাৰী ভাষাত ‘ফা’ বা ‘বুফা’ মানে পিতৃক বুজায়। বড়ো আৰু ডিমাছা কছাৰীৰ সমাজত আজিও এই উপাধিটো প্ৰচলিত হৈ আছে।

যেনে : = বামনী বুফা — বামফা অৰ্থাৎ বামৰ দেউতাক। সেইদৰে মধুব দেউতাক — মধুফা। ডিমাছা সম্প্ৰদায়ৰ 'মাজত ল'ৰা-ছোৱালীৰ মাক বাপেকক প্ৰথম সন্তানৰ নাম অনুসৰিহে মাক বাপেকক মতা হয়। যেন— প্ৰথম সন্তানৰ নাম যদি কুম্ৰ বখা হয় তেনেহলে মাক বাপেকে পদম্পৰৰ পৰিচয়। 'কুম্ৰমা' বা 'কুম্ৰফা' বুলিহে দিয়া হয়।

আহোমসকলে থলুৱা তিব্বতী গ্ৰহণ কৰাৰ ফলত তেওঁলোকৰ টাই ভাষাক বেছি দিন ধৰি বাগিব পৰা নাছিল নিশ্চয়। থলুৱা মাতৃৰ ভাষাকেই আহোমসকলৰ সন্তান-সন্ততিসকলে সহজতে গ্ৰহণ কৰিছিল। গতিকে জনগোষ্ঠীৰ সংমিশ্ৰণে নতুন ভাষা গঢ়ি উঠাত সহায় কৰিলে। 'কছাৰী বুৰঞ্জী'খন সংমিশ্ৰিত ভাষাৰে লিখা দৃষ্টান্ত। এইখিনিতে শ্ৰবণ যোগ্য যে কছাৰী সম্প্ৰদায়ৰ উদয় ভীম নাৰায়ণে ক্ষিপ্ৰগতিৰে বুজিব পাৰিছিল বুলি কছাৰীসকলে সেইজনী দীৰ্ঘক "দাউ-টিং-টিং মানিছা" আখ্যা দিছিল। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল ক্ষিপ্ৰগতিৰ চৰাই। তাৰ পৰা চৰাইদেউ নামৰ সৃষ্টি হৈছে।

ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ মাজ ভাগত অহা আহোমসকলে কালক্ৰমে তেওঁলোকৰ তেজৰ বিশুদ্ধতা হেৰুৱাই পেলালে। বৰ্তমান যুগত আহোমসকলে পূৰ্বৰ ৰীতি-নীতি কিমান ৰক্ষা কৰি আছে আমি অৱশ্যে নাজানো। পিচে বিবাহ কাৰ্যত 'চকলং' প্ৰথা আজিকোপতি পালন কৰে বুলি জানো গতিকে জনগোষ্ঠীৰ সংমিশ্ৰণে থলুৱা ভাষা আৰু কৃষ্টিক নতুনকৈ সৃষ্টি কৰাত সহায় কৰিলে।

ডিকু নৈৰ পাৰত বসবাস কৰা বৰাহীসকলৰ পৰিচয় আমি পাইছো। বৰাহীসকলৰ এটা দলে ব্ৰহ্মপুত্ৰই দি ভটিয়াই গৈ গোৱালপাৰাত বসবাস কৰিলেগৈ। তেওঁলোকে বড়ো বুলি আজিও পৰিচয় প্ৰদান কৰি আহিছে। বড়ো ৰজাৰ বংশৰে আন এটা ঠাল বৰ্তমানৰ বৰপথাৰত 'ডিমালাং' নামেৰে ৰাজধানী পাতিছিল। তাৰপৰাই ডিমাপুৰত নতুন ৰাজধানী পাতিছিল। ধনশিৰি নৈক ডিমাছাসকলে 'ডিমা' বুলি কয়। সম্ভৱ 'ডিমাছা' শব্দটো 'ডিমালাং' বা 'ডিমা'পৰীয়াৰ পৰাই

সৃষ্টি হৈছে। প্ৰাক-স্বাধীনতাৰ যুগত ডিমাছাসকলক 'হোজাই কছাৰী' বুলিহে পৰিচয় দিছিল। 'ডিমাছা' শব্দটো তেওঁলোকৰ সমাজতহে ব্যৱহৃত হৈ আছিল। পূৰ্বৰ মিকিৰসকলে নিজকে 'কাৰবি' বুলি নতুনকৈ পৰিচয় দিয়াৰ দৰেই হোজাই কছাৰীৰো 'ডিমাছা' নামেৰে নতুনকৈ পৰিচয় দিয়া হ'ল।

এই ডিমাছা সকলৰ স্থাপত্যৰ নিদৰ্শন এতিয়াও ডিমাপুৰৰ ভগ্নাৱশেষবোৰে দি আহিলে। বৰ্তমানে নগালেণ্ডৰ চৰকাৰৰ মিলিটাৰী শিবিৰটো পুৰণি ৰাজধানীত স্থাপন কৰাত, পুৰণি স্থাপত্যৰ যথেষ্ট অনিষ্ট ঘটিছে। ডিমাছাসকলৰ স্থাপত্যৰ নিদৰ্শন মাইবং আৰু খাছপুৰতো আছে। ডিমাপুৰ ত্যাগ কৰি ডিমাছাসকল ছতাগ হৈছিল। এটা দলে 'হাফুং হাডাউ'ত ৰাজধানী পাতিছিল আৰু আন দলে প্ৰথমতে 'প্ৰাছাডুডু'ত ৰাজধানী স্থাপন কৰি শেষত মাইবাংত ৰাজধানী পাতিলে। হাফুং হাডাউৰ ৰাজ্যৰ সীমা লামডিং, ডিমুংত্ৰাৰ পৰা বহা আৰু জাগী চকীলৈকে আগুৰি আছিল। নৌভাঙ্গা উন্নয়ন খণ্ডৰ বজাবাৰীত বজাৰ ৰাজধানী আছিল। হাফুং হাডাউৰ কছাৰী ৰজা যশোনাৰা-য়ণৰ সময়ত আহোম ৰজা প্ৰতাপ সিংহই খাচীয়া কন্যাক বিয়া কৰাই আনোতে কছাৰীৰ লগত সংঘৰ্ষ হৈছিল। যশোনাৰায়ণে আহোম ছোৱালীক বিয়া কৰাইছিল। যশোনাৰায়ণৰ ওচৰ সম্বন্ধীয় খুড়ায়েক প্ৰাসাডুমডুৰ : ৰজা বীৰদৰ্প নাৰায়ণে আহোম ছোৱালী আৰু থেম ৰজা (খৈৰাম)ৰ জীয়ৰীক বিয়া কৰাইছিল। সেইদৰে বীৰদৰ্পৰ ভায়েক নীলিপ নাৰায়ণ বা নীলধ্বজ নাৰায়ণে কাৰবি বিষয়াৰ ছোৱালীক বিয়া কৰাইছিল। সেইদৰে বীৰদৰ্পৰ ভতিজাক ভীমবল নাৰায়ণে আহোম সেনাপতি সুন্দৰ গোঁহাইৰ জীয়েকক বিয়া কৰায়। এই ঐতিহাসিক সত্যৰ বহুতো তথ্য লুপ্ত পাইছে। বয়োবৃদ্ধ ডিমাছাসকলে বংশৰ পৰম্পৰা বিচাৰি যাওঁতে এই জনশ্ৰুতিক আজিও জীয়াই ৰাখিছে।

ডিমাপুৰৰ পৰা ডিজুৱা পাহাৰলৈকে এই খণ্ডক ডিমাছাসকলে 'ডিজুৱা' বুলি কয়। এই অঞ্চলত বসতি কৰা ডিমাছাসকলক 'ডিজুৱাছা' বুলি

কয়। আহোমসকলক 'মহংছা' বোলে। কাৰিব আংলঙৰ 'মহংডিজুৱা' নামৰ সৃষ্টিত উভয় জনগোষ্ঠীৰ অবিহণৰ ফল। মহং আৰু ডিজুৱা মিলি গাওঁ পতাৰ পৰাই 'মহংডিজুৱাত' নামৰ সৃষ্টি হৈছে। তমহংডিজুৱা' থকা কালত মহং আৰু ডিমাছাসকলৰ মাজত সংস্কৃতিৰ আদান-প্ৰদান নিশ্চয় ঘটিছিল।

ডিমাপুৰৰ শেষ বজা মকৰধ্বজ নাৰায়ণে বেংমা নগাৰ জীয়ৰী বিয়া কৰাইছিল। ফল স্বৰূপে নগা কৃষ্টিৰ 'হাউবা' ডিমাছা কৃষ্টিত সোমাইছেহি।

কাছাৰত ৰাজ্য স্থানান্তৰকৰণেই কছাৰী ৰাজত্বৰ পতনৰ প্ৰধান কাৰণ। তাহানিৰ ক্ৰীহট্ট জিলাৰ হিন্দু-মুছলিম উভয় সম্প্ৰদায়ৰ লোকসকল নৈ সোঁতৰ দৰে অহাৰ ফলত ডিমাছা বজা নিঃসহায় অৱস্থাত পৰিছিল। তেওঁলোকে কালক্ৰমত ৰাজ দৰবাৰৰ প্ৰতিনিধিত্ব দাবী কৰিলে। কছাৰী বজাই ১৫ খন পৰগণাৰ পৰা ১৬ জন প্ৰতিনিধিক দৰবাৰত দিবলৈ বাধ্য হ'ল। ফলত কছাৰীৰ ৰাজ পৰিয়ালত বিভেদৰ সৃষ্টি হ'ল আৰু ১৮৩০ খৃষ্টাব্দত কছাৰীৰ শেষ বজা গোবিন্দ চন্দ্ৰ আততায়ীৰ হাতত নিহত হ'ল।

বৰ্তমান ডিমাছাসকল সংখ্যালঘু হৈ কাছাৰত বসতি কৰি আছে। তেওঁলোকৰ ওপৰত বঙ্গদেশীয় সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ যথেষ্টৰূপে পৰিছে। নগুণ ধাৰণ, জন্ম, মৃত্যু, বিবাহ আদি ডিমাছাসকলৰ পৰম্পৰা ৰীতিৰ সলনি ব্ৰাহ্মণ্য প্ৰথা প্ৰচলন হৈছে। বৰ্মণ উপাধি গ্ৰহণও ব্ৰাহ্মণ্য প্ৰভাৱৰ ফল। এনে প্ৰভাৱৰ ফলত উত্তৰ কাছাৰৰ ডিমাছাসকলে কাছাৰবাসীক বঙালী আৰু ডেমৰা ডিজুৱা সকলক অসমীয়া হোৱা বুলি মন্তব্য কৰে। আনহাতেদি কাছাৰ আৰু ডেমৰা ডিজুৱাসকলে উত্তৰ কাছাৰবাসীক নগাৰ অনুকৰণ কৰা বুলি মন্তব্য কৰে। এনে হোৱাৰ মূল কাৰণ স্থানীয় জনগোষ্ঠীৰ প্ৰভাৱ। এনে পৰম্পৰা বিভেদ আঁতৰাবলৈ হ'লে সকলো ডিমাছাকে একেটা কৃষ্টি-সংস্কৃতি, ধৰ্মৰ মাজলৈ আনিবৰ কাৰণে সমাজ সেৱক-সেৱিকাৰ একান্ত প্ৰয়োজন। তেহে আমাৰ ডিমাছা কৃষ্টিক জীয়াই ৰাখিব পৰা হ'ব।

॥ লোক-সুৰত সূত্ৰ-সুৰৰ উৱাদিহ : ডিমাছা লোক-সুৰৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ॥

□ তৰুণ গোস্বামী।

ভালেখিনি দূৰ খচকি আহি ৰাতিটোৰ বাবে ডিমাছা গাওঁখনৰ গাওঁবুঢ়াৰ ঘৰতে থকামেলাৰ যোগাৰ হ'ল। গাঁৱৰ বুঢ়ামেথাৰ -পৰা গম পালোঁ যে মই লগ পাব খোজা মানুহজন পাহাৰৰ নামনি ফালৰ গাওঁ এখনলৈ গৈছে, ছদিনৰ পাছতহে ঘূৰিপকি উভতিব। এই মানুহজনক -লগ পাবলৈ উদ্বিগ্ন হৈ আছিলোঁ কিয়নো মানুহজনে জ'হায়া নামৰ ডিমাছাসকলৰ প্ৰখ্যাত লোক-গীতটিৰ সুৰ আৰু শব্দ সম্পূৰ্ণকৈ জানিছিল। হতাশাৰ ভাৱটো ওচাবৰ মানস কৰি দপ্‌দপীয়া জুই একুৰাৰ ওচৰত বহিলে লগত নিয়া টেপ ৰেকৰ্ডাৰটো বজাবলৈ ধৰিলোঁ। বৰদিনৰ উৎসৱলৈ মাত্ৰ সাত দিন বাকী, ডিচেম্বৰ মাহৰ ৰাতিটো ঠেটুৱৈ ধৰা চেচ' আছিল। মই আলহী হোৱা ঘৰৰ গৃহস্থজন দ্বিতীয় মহাঘূমকৰ পাচত অৱসৰ লোৱা প্ৰকাণ্ডকাৰ্যৰ তিনি কুৰি দহ বছৰৰ ডেওনা পাব হোৱা বুদ্ধ। গান শুনাৰ মাজতে বুদ্ধজনে শোটাৰা শোটাৰ মুখত বহল হাঁহি বিৰিঙাই কৈ উঠিল,-

—“গীতৰ কথাবোৰৰ অৰ্থ মই ধৰিব পৰা নাই। সুৰটো জেমি নগাৰ যেন লাগিছে। কিন্তু আমাৰ সুৰৰ লগত তুলনা নহয়।”—বুদ্ধই হাঁহিৰ খলকনি তুলিলে। এখন্তেক বৈ মই সুধিলোঁ—

—“কিন্তু কেনেকৈ, মানে সুৰবোৰত এনে কি এটা মনত লগা সুৰীয়া টিপা আছে যিটোৱে ততালিকে কোনো এটা সুৰ কোনো এটা বিশেষ শ্ৰেণী, সম্প্ৰদায় বা গোষ্ঠীৰ বুলি ঠাইতে কৈ দিয়ে। আপুনি বাক কেনেকৈ কলে যে এই সুৰটো জেমি নগাৰ।”

উত্তৰত বৃদ্ধ মানুহ জনে কিবা এটা কণ্ট কণ্ট বুলিও নকলে।
ভাবি ভাবি যেন পাৰ নোপোৱা হ'ল। সটাকৈয়েই ভাদিব লগীয়া
কথা। সুৰটোৰ কোনখিনিত বাক জেমি নগাৰ অবয়বটো লুকাই
আছে। শুনাত জেমি বা সেই একেদৰেই ডিমাছা বা অসমীয়া ইত্যাদি
লাগে আৰু কিয় তেনে লাগে সুধিলে তাৰ উত্তৰ দিবলৈ গৈ খঁপিয়াই
ফুৰিব লাগে। এটা যেন ভাঙিব নোৱাৰা সাঁথৰ।

বহুতদিনলৈকে এই সাঁথৰটোৱে টুকুৰিয়াই আছিল। কিন্তু সাঁথৰটো
গোট মাৰিয়েই ব'ল। পাছত জানিবা ডিমাছা সুৰবোৰৰ সৃষ্টিবিচাৰৰ
সময়ছোৱাৰ মাজতে সাঁথৰটো পমি যাবলৈ ধৰিলে আৰু এটা যুক্তিসিদ্ধ
উত্তৰো পোৱা হ'ল। লগতে লোক সংগীতৰ সুৰবোৰৰ মাজত অন্তৰ্নিহিত
হৈ থকা পৰিচয়ক বিশেষ স্বৰ সমুদায়ৰ (Catch phrases in
folk tunes) অতিশয় গুৰুত্বপূৰ্ণ অৱস্থিতিৰো সন্তোদ পোৱা হয়।
ডিমাছাসকলৰ প্ৰখ্যাত 'জ'হায়া' নামৰ লোক গীতটিৰ স্বৰ গাঁঠনিৰ
ওপৰত মনোনিবেশ কৰা সময়তে এই নতুন তথ্য উদ্ভাৱন হয়। মাত্ৰ
কাণেৰে শুনি থাকিলে জ'হায়া নামৰ দীঘলীয়া ডিমাছা লোক-গীতটিৰ
সুৰটো একে ধৰণৰ যেন লাগে। গীতটিৰ সুৰৰ চলনৰ স্বৰ সমুদায়ৰ
ছুটা কলিৰ স্বৰলিপি তলত দিয়া হ'ল।

প প ধ নি, নি সা সা বে সা নি ধ প ম...প ধ,
খা না — —, জ হা — — — — — যা .....—
ধ প ম, ম ম প, ম বে সা — — — — ,
ত্রা — —, থাং মা —, — — — — — ,
সা সা বে, সা বে ম, ম — — — — — ,
জ হা —, — — — —, যা — — — — —
নি, নি নি নি সা — — — — —
হায়, নিং থাং সা নিং — — — — —

[illegible]

জ'হায়া সুৰটোৰ গোটেই অবয়বটো বচিত হৈছে 'ষড়্জ' গ্ৰামৰ
 ছয় স্বৰৰ সমন্বয়ৰ দ্বাৰা । গ্ৰামৰ তৃতীয় স্বৰ গান্ধাৰ এটি ছয় স্বৰ
 সমুদায়ৰ পৰা বাদ ৰক্ষিত পৰিছে । শুদ্ধ আৰু কোমল দুয়োটা ৰক্ষিত
 (বে আৰু বে) আৰু সেইদৰে শুদ্ধ আৰু কোমল দুয়োটা মৈবতৰ
 (ধ আৰু ধ) ব্যৱহাৰ কৰা হয় । কিন্তু দুয়োটা কোমল স্বৰৰ অৰ্থাৎ 'ৰে'
 আৰু 'ধা' ৰ ওপৰত ক্ৰিয়াত্মক অৱস্থাত সুৰৰ হেঁচা তেনেই নগণ্য ।

এই দুয়োটা কোমল স্বৰৰ ব্যৱহাৰ 'খটকা' বা 'কণ' — ইংৰাজীত grace note — স্বৰৰ ধৰণে কৰা হয়। তাকো প্ৰায়ে জ'হায়া সুৰটোৰ অৱবোহণত (Descent) লক্ষিত হয়।

সুৰটোৰ চলনৰ পৰিসীমা তাৰা সপ্তকৰ ষড়্জৰ (সা) পৰা মন্ত্ৰ সপ্তকৰ পঞ্চম স্বৰলৈকে (পা) বিস্তৃত। কিন্তু সুৰটোৰ স্বকীয় প্ৰৱৰ্ত্তি অনুসৰি ইয়াৰ চলন সকলো সময়তে ওপৰৰ 'তাৰা' সপ্তকৰ পৰা তলৰ মন্ত্ৰ সপ্তকৰ ফাললৈ দোঁ খোৱা গতিৰ। এই খিনিতে উল্লুখিয়াব পাৰি যে বহুজন সংগীতজ্ঞৰ মতে আমাৰ এই অসম অঞ্চলত হেনো আদিতে অৱবোহনাত্মক স্বৰ গ্ৰামৰ (Descending scale) প্ৰচলনো আছিল। উক্তিটো সঁচাই বৰ চিন্তাকৰ্ষক *১

জ'হায়া সুৰটোত অপন্যাস স্বৰস্থানৰ (Medial melodic stoppage) অব্যৱহাৰ মন কৰিব লগীয়া। তাৰা সপ্তকৰ উৎস স্বৰৰ (source-Note) পৰা নিৰ্গত হৈ অৱবোহণ কৰি জ'হায়া সুৰটো তলৰ ফাললৈ বৈ আহি অৱশেষত মধ্য সপ্তকৰ ষড়্জত (Tonic of the scale) ন্যাস প্ৰাপ্ত হয়। (যি স্বৰৰ দ্বাৰা গীত বা সুৰৰ সমাপন কৰা হয় তাক ন্যাস স্বৰ বোলে)

* ১ "In all the ancient modal systems, the scale is given downwards from the higher tonic (sa) to define a mode by giving its ascending scale first is a comparatively recent practice. Ascending scales have an exploratory character, while descending scale, in any music, allow greater precision and clearer differentiation ..... In those parts of India where archaic forms of speech and song have been preserved (as for example, in certain valleys of the Himalayas) songs and the playing of instruments always start from the upper tonic in a descending scale."—Northern Indian Music, Vol. I, by Alain Danielou.

জ'হায়া সুৰটোৰ মূলীভূত স্বৰ-ৰূপ আৰু ইয়াৰ স্বকীয় সত্ৰাটো তলত দিয়া চাৰি প্ৰকাৰৰ খণ্ড-স্বৰৰ (Phrases of the notes) বাদন বা গায়ন হোৱা মাত্ৰকে উদ্ভাসিত হৈ পৰে। জ'হায়া সুৰটোৰ স্বৰ কলনৰ গোটেই ঘেৰটোৰ ভিতৰখন পুঞ্জানুপুঞ্জৰূপে চালি জাৰি চাই ইয়াৰ মৌলিক আৰু পৰিচয় সূচক সূত্ৰ স্বৰ সমূহাৰ চাৰিটা চলন তলত দিয়া ধৰণে গ্ৰহণীয়বোধ কৰা হৈছে। আমি এতিয়া জ'হায়া সুৰটোৰ এই পৰিচায়ক সূত্ৰস্বৰৰ চাৰিওটা গোটতে দুই তিনিটামান ভূমুকি মাৰিলেই আলোচ্য বিষয়টো সূচলীয়া হব।

১। নি নি নি সা , বে সা নি ধ পা মা ;

২। মা মা পা মা পা মা বে সা ;

৩। সা সা বে সা বে মা মা ;

৪। নি নি নি সা ।

এই 'সূত্ৰ স্বৰৰ' গোটবোৰ ইমান 'সুৰ চোকা' যে ইহঁতক ক্ৰমে গুন গুনালেই বা সুহৰিয়ালেই জ'হায়া সুৰটোৰ মূল স্বৰূপটো ক্ৰমে বহল হৈ হৈ হৃদয়ৰ ভিতৰত পৰিস্ফুট হৈ পৰে। লোক-সুৰবোৰৰ আৰু তাৰ লগতে লোক-তাল ছন্দবোৰৰো এইটো এটা অতি স্বকীয় মৌলিক বিশেষত্ব। ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় বাগদাবী সংগীতটো এনেধৰণৰ সূত্ৰস্বৰৰ প্ৰয়োগ আছে যাৰ সহায়ত প্ৰতিটো বাগৰ মুখ্য অবয়বটো ঠাইতে প্ৰবাহিত হয়। হিন্দুস্থানী সংগীতৰ পৰিভাষাত এনেবোৰ সূত্ৰ স্বৰৰ গোটক 'পকড়' বোলা হয়। সাউংকৰে চাই বুজ লবলৈ হিন্দুস্থানী শাস্ত্ৰীয় বাগৰ গোটোচৰেক 'পকড়'ৰ উদাহৰণ বাগৰ নামৰ সৈতে তলত দিয়া হ'ল।

১। গা বে, গা পা, ধা, নি সা — বাগ বিলাবল।

২। নি ধ, মা পা, ধা, সা গা বাগ খমাজ।

৩। সা, গা, মা পা, ধা পা — বাগ ভৈৰৱ।

৪। ধা মা, গা বে, গা মা গা, বে পা — বাগ মাৰবা।

৫। মা, গা, সা বে সা, ধ নি সা — বাগ ভৈবৰী ।

৬। ধা নি সা, বে, সা, মা, গা বে গা, বে সা,

—বাগ তোড়ী ।

৭। মা গা, ম ধ নি ধ, মা গা, সা — বাগ মালকৌশ

কেৱল মাত্ৰ সংগীতৰ শাস্ত্ৰীয় নিয়ম প্ৰণালীৰ দিশৰপৰা লোক-সুৰৰ সূত্ৰ স্বৰ আৰু বাগবোৰৰ 'পকড়'ৰ মাজত নিৰ্ণয় কৰিলে উক্ত ছয়ো প্ৰকাৰৰ অৰ্থাৎ তেনেকোনো বিভিন্নতাৰ অনুভৱ নহয় আৰু ছয়োটাকে একেখন যুৱলিতে জুটি দিবলৈকো মনটোৱে উচপিচ কৰে । কিন্তু এনে কৰিলে একেটা গৰ্ভালতে এটা মতা হাঁহক আৰু এটা মতা কুকুৰাক হেঁচুকি সুমুৱাই থোৱাৰ দৰে হ'ব কিয়নো ক্ৰিয়াত্মক তথা অভিপ্ৰায়ৰ দিশৰ ফালৰপৰা লোক সুৰৰ সূত্ৰস্বৰ আৰু বাগৰ 'পকড়'ৰ মাজত বহুখিনি পাৰ্থক্য আছে । যদিওবা ছয়োটাৰে গঠন বিশেষ প্ৰকাৰৰ স্বৰ গোটৰ দ্বাৰা হৈছে, লোক সুৰৰ সূত্ৰ স্বৰৰ ক্ষেত্ৰত এই পাৰ্থক্য অত্যন্ত গুৰুত্বপূৰ্ণ কিয়নো লোক সুৰবোৰৰ স্বতন্ত্ৰবীয়া আৰু স্বতঃসিদ্ধ সুৰ সত্ত্বাটো ইয়াৰ ফলতেই যুগ যুগ ধৰি জীয়াই আছে । *২ লোক জীৱনৰ পথাৰ, জুহালৰপৰা ওলোৱা অলেখ কথা, উপমা, পটন্ত্ৰৰ অনুকৰণত কবলৈ হলে কব পাৰি যে, লোকসুৰ আৰু শাস্ত্ৰীয় বাগৰ সূত্ৰস্বৰ গোটৰ মাজত থকা

* ২ সংগীতৰ ভিন ভিন মাৰ্গবোৰৰ যেনে—বাগ সংগীতৰ আৰু লোক-সংগীতৰ—সহ অৱস্থান আৰু সহপ্ৰগতিৰ অনুকূল পৰিবেশৰ কাৰণে ইহঁতৰ ইটো সিটোৰ মাজত থকা অমিলবোৰ, অসমান্যবোৰ, হেঁচি ঠেলি নিঃশেষ কৰাৰ আৱশ্যক নাই ; বৰঞ্চ এনে বিষমতাবোৰক স্বীকৃতি দি আদৰি লোৱাতোহে বৰ্তমানৰ সৰ্বমান্য ৰীতি । এপাহি গোলাপ গোলাপেই ! এপাহি পছম পছমেই ! ছয়ো মনোমোহা অথচ ছয়ো পৃথক ।

পাৰ্থক্যৰ তুলনা এজন মণি মুক্তা বেচোঁতাৰ কাচৰ পেড়াৰ ভিতৰত সজাই থোৱা এটা সোণৰ মাদলী আৰু এজনী কাষত কলহ লৈ নৈ লৈ যোৱা লচপচীয়া বহুদিয়া গাভৰুৰ মঙহাল, কল্লনামধুৰ বক্ষস্থলৰ ওপৰত জলমলাই থকা আন এটা সোণৰ মাদলীৰ ভিতৰত কবিব পৰা যায় । গাভৰুৰ বুকুৰ মাদলীটোত যেন সোণখিনিৰ উপৰিও জীৱনৰ সুখ দুখ, তিতা-কেঁহা-মিঠা, আশা-নিৰাশাৰ বহুবোৰ কথাই সোমাই আছে । এইটোৱেই লোক-সুৰৰ মূৰ্ছনাৰ মূলীভূত সূত্ৰ স্বৰৰ মাদলীটো । ইয়েই মানুহৰ তেনেই পবিত্ৰ আৰু অকপটীয়া মৌলিক প্ৰকৃতিৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা লোক-জীৱনৰ সুন্দৰ, মধুৰ, কোমল আভা-বাশিৰ বিকিৰণ ঘটায় । এনে হোৱাৰ হেতুকেই বোধকৰোঁ নানা প্ৰকাৰৰ ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক অশান্তি, অনিশ্চয়তাৰ মাজতো এই পৃথিবীখন এতিয়াও মানুহৰ কাৰণে সুকীয়া হৈ আছে ।

গাভৰুৰ বুকুৰ ওপৰৰ লোকজীৱনৰ সুখ দুখ আশা নিৰাশাৰ মাদলীটোৰ দৰেই লোকসুৰৰ সূত্ৰ-স্বৰৰ মাদলীবোৰেও (the tonal pendants of the catch phrases of folk tunes) সিহঁতৰ প্ৰতিটোৰ ভিতৰত নিহিত হৈ থকা নিৰ্দিষ্ট সুৰ চানেকিবোৰৰ মাধ্যমেৰে পৃথিবীৰ বিভিন্ন অঞ্চলত থিতাপি লোৱা মানুহা জাতিৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ স্বতন্ত্ৰবীয়া জীৱন চেপ্টাৰ আঁৰত খটা অবিৰাম আলোড়ন বাশিক প্ৰকাশিত কৰে ।

ওপৰত উল্লিখিত ডিমাছা সকলৰ জ'হায়া নামৰ লোক-গীতটিৰ সুৰটোৰ পৰিচায়ক সূত্ৰ-স্বৰৰ চাৰিওটা গোটৰ পৰ্যালোচনাত মনত খুন্দিওৱা তথ্যটো হৈছে যে যদিও ডিমাছা সকলৰ সংগীত পদ্ধতি মূলীভূত ৰূপে ভাৰতীয় সংগীত প্ৰণালীৰ অন্তৰ্গত তথাচ ডিমাছাসকলে স্বকীয় মৌলিক সূত্ৰ-স্বৰবোৰৰ Tonal Catch Phrases) আৰু নিজা তালবাদ্যৰ পৰা নিৰ্গত হোৱা সম্পূৰ্ণৰূপে নিজগৰী তাল-বোলৰ ছন্দবোৰৰ মাজেদি সংগীত সঞ্চালনত এক অপূৰ্ব স্বকীয়তা বক্ষা কৰি আহিছে । এনে হোৱাৰ হেতুকেই উক্ত সূত্ৰ-স্বৰবোৰৰ কণমান গুণবৰ্ণ

হলেই হৃদয়ত ডিমাছা ডিমাছা লগা ভাবৰ অনুভূতি হয়। উপৰোক্ত জ'হায়া লোকগীতটিৰ চাৰিওটা পৰিচায়ক সূত্ৰস্বৰৰ আটাইকেইটাত ডিমাছাসকলৰ জাতিগত বংকপ, চৰিত্ৰ, আবেগিক আলোড়ন, অৱস্থিতিৰ পৰিবেশ আৰু সংস্কৃতিক সত্ত্বাৰ স্বচ্ছন্দতা— এই সকলোবোৰ নিহিত হৈ আছে। এই হেতুকেই সূত্ৰস্বৰ (Catch note) সমূহৰ কোনো এটা ধ্বনিত হলে শ্ৰোতাৰ মানৱ পটত ডিমাছা সকলৰ জীৱন প্ৰবাহৰ ছবিখন ততালিকে প্ৰকটিত হয়। কিয়নো একোটা বিশেষ ধ্বনৰ স্বৰ খণ্ড ধ্বনিত হলেই একোখন স্বতন্ত্ৰীয়া মানৱ সমাজৰ স্থিতি মনৰ দাপোণত প্ৰতিবিম্বিত হয়, ই এক সোৱাদ সনা বহুস্যা। সূত্ৰ স্বৰ (Catch note) সমূহৰ প্ৰতিটোৰ ভিতৰত নিহিত হৈ থকা শ্ৰুতিস্বৰৰ ক্ৰিয়াত্মক আলোড়নৰ প্ৰক্ৰিয়াত উদ্ভৱ হোৱা ধ্বনি শক্তিৰ ফলতেই এনে একোখন খোৱা-লোৱা, থকা-মেলা, কাম-কাজ, প্ৰেম পীৰিতি-চেনেহ, ঘৰ সংসাৰ মৰণ, ধেমালি-ধুমলা, চিন্তা-ভাবনা, পূজা-পাঠল, ৰীতি-নীতি আৰু বহুতো কথাৰে ঠাই খাই থকা স্বতন্ত্ৰীয়া সমাজৰ দৃশ্যপট মনৰ দাপোনত উদ্ভিত হয়। জীৱন আৰু অৱস্থিতিত শব্দব্ৰহ্মৰ চিৰন্তন প্ৰভাৱ ভাৰতীয় সংগীত দৰ্শনৰ এটা মূলীভূত তত্ত্ব। ভাৰতীয় সংগীতত ব্যৱহৃত মূল শ্ৰুতিযুক্ত সপ্ত নাদৰ প্ৰতিটোকে দিয়া 'স্বৰ' আখ্যা অত্যন্ত গভীৰ, প্ৰাণ আলোড়িত আৰু ব্যাপক। ইংৰাজী ভাষাৰ 'Noe' শব্দটোৰ দ্বাৰা 'স্বৰ' শব্দক অনুবাদ কৰা হয়। কিন্তু যথার্থতে ইংৰাজীৰ 'Noe' শব্দটোৱে মাথোন কোনো এটা সংগীতোপযোগী নাদস্থানক (Pitch of Sound) কহে বুজায়। কিন্তু 'স্বৰ' শব্দটো নাদ স্থানৰ লগতে মানৱ অনুভূতিৰো প্ৰকাশক। সেইকাৰণে 'স্বৰ' শব্দক ইংৰাজীত 'expressive note' বুলিলেহে শুদ্ধ হ'ব। the sound that generates an expression is —Suare, a note, (Matanga's Brihaddeshi) 'স্বৰ' আনৰ সাহায্য নোহোৱাকৈ স্বয়ং উজ্জলিত। "The word suara (Noe) is authoritatively known to mean 'that which shines of

it see'— From 'Ragi' (to shine) with the word 'Sva' (Self) as Prefix, (Matauga, Brihaddeshi)" "বাজদীপ্তাৱস্য ধাতো : স্বশব্দপূৰ্বকস্য চস্ম। স্বয়ংহি বাজতে তক্ষাৎস্ব ইতি ॥" Soudn is first heard as an interval, as shruti, but the resonance that immediately follows Conveying of itself (Without external aid), an expression to the mind of the hearer, is called a 'Suara, a musical note.' (Sangeet Ratnakara)

বিভিন্ন অনুভূতিৰ, বিভিন্ন জীৱন চিত্ৰৰ উদ্ভাৱক স্বৰগোটৰ সংযোগত সৃষ্টি হৈছে পৃথিবীৰ বিভিন্ন অঞ্চলবোৰত বাস্তৱ হৈ থকা মানুহ জাতিৰ প্ৰতিটো অঞ্চলৰ, প্ৰতিটো পৰিবেশৰ, জীৱন ধৰ্ম আবেগ সংস্কৃতি, এই সকলোবোৰৰ আভাস্বৰিক সত্ত্বাৰ সদায়মান উদ্ভাসক, স্বকীয় সুৰ-জাত সমষ্টিৰ উৎস, উপৰোক্ত সূত্ৰ স্বৰ (Catch note) সমূহ। সেয়েহে এনেকোনো সূত্ৰস্বৰৰ আলোড়ন হোৱা মাত্ৰকেই মনলৈ একোখন মানৱ সমাজৰ কল্পনা চিত্ৰ আছে। যেনে :— প ... ,
স ৰে গ ... , ম গ ৰে স ... ৰে গ এই সূত্ৰস্বৰ
শুনা মাত্ৰকেই ডিমাছা ডিমাছা লাগে। তেনেকৈ গ ন প, ম প নি, প
... ম, গ সা — বা স ৰে গ, ৰে গ ৰে, গ, প ম, গ ৰে থা সা
এই সূত্ৰস্বৰৰ গায়ন বা বাদন ক্ৰিয়াই ভৈয়ামৰ অসমীয়া সমাজৰ
ভিতৰৰ ছবিখন ব্যক্ত কৰে। সূত্ৰস্বৰ সা ... সা নি, সা
ৰে ৰে সা নি, না ... নি সা, সা ৰে সা—এই সূত্ৰস্বৰে
পঞ্জাবৰ গ্ৰামীণ সমাজৰ পৰিবেশক মনৰ মাজলৈ আনে। অৱশ্য
শুনোতা জনৰ উক্ত সমাজবোৰৰ স্বৰূপৰ সৈতে পূৰ্বপৰিচয় থকাটোৰ
ওপৰত ই নিৰ্ভৰশীল। তাৰ অভাৱত উক্ত সূত্ৰস্বৰসমূহৰ শ্ৰৱণমাত্ৰকে
মনলৈ অৱশ্যে জিজ্ঞাসা অহাটো একেবাৰেই সঠিক ক'ব সুৰ, কাৰ সুৰ,
কোন মানুহৰ সুৰ ইত্যাদি— কিয়নো প্ৰতিটো সূত্ৰস্বৰ গোটইতে

স্বকীয় একোটা ধ্বনিকল্প নিত্যস্থিত আৰু অৱস্থাতেই হওক বা অনাহত অৱস্থাতেই হওক।

সংগীতোপযোগী নাদশ্ৰুতি স্বৰৰ পাৰাপাৰ নোপোৱা তত্ত্বকথাৰ গভীৰতালৈ আৰু নগৈ সহজ ভাবেৰে এনেদৰে কব পাৰি যে স্বকীয় কৃষ্টিসভ্যতাৰে পৰিপুষ্ট জাতি, উপজাতিৰ প্ৰতিটোৰে নিজস্ব, আপোন প্ৰাণতকৈও অধিক মৰমৰ একোটা তেনেই মৌলিক আৰু একেবাৰেই নিজগৰী স্তৰ প্ৰবাহ বা স্তৰ লহৰী থাকে, ঠিক যেনেকৈ প্ৰতিটো বিভিন্ন জাতি, উপজাতিৰ মানুহৰ আচাৰ ব্যৱহাৰত, চাল চলনত, খোজ কাটলত, হাত-মূৰ আদিৰ ভাৱপ্ৰকাশক আঙ্গিক সঞ্চালন ইত্যাদিবোৰত একোটা বিশেষত্বযুক্ত আৰু লগতে বহুখিনি সময়ত ভৌগোলিক নিবাস অঞ্চলৰো ইঙ্গিত দিব পৰা শক্তি লয়-বীতিৰে স্বকীয় কিছুমান বিশেষধৰণৰ প্ৰকাশৰূপ নিহিত হৈ থাকে। লোকস্বৰ সমূহৰ সূত্ৰ স্বৰবোৰ (Catch note) ইমান তীক্ষ্ণৰূপে স্পৰ্শজনা যে ইহঁতৰ প্ৰতিটোৰে বিজুলী চমকেৰে যেইকোনো এখন সমাজৰ বা জাতিৰ স্তৰচিত্ৰ প্ৰকটিত কৰে। লোক স্বৰবোৰৰ ভিতৰলৈ সূত্ৰস্বৰ সমূহৰ আলোড়ন হলেই সেই স্তৰৰ লগত সমন্ধীয় জাতি উপজাতি গোটবোৰৰ নিজগৰী সংগীতিক অস্তিত্ব আৰু লগতে জাতীয় সত্তাৰ জীৱাত্মা জিলিকি উঠে। একোটা জাতিৰ Cultural identity ৰ মূলীভূত ৰূপৰেখা জীৱনৰ বিভিন্ন প্ৰকাশময় কৰক সৃষ্টিজন্মিত ক্ৰিয়া প্ৰক্ৰিয়াৰ সংঘৰ্ষণত উদ্ভৱহৈ অৱশেষত সমন্বয় আৰু সহ অৱস্থান মুখাঠে স্তৰবন্ধজগত উদ্ভাসিত থাকে। লোকস্বৰবোৰৰ সূত্ৰস্বৰবোৰ মন প্ৰাণ হবাকৈ সুমধুৰ হোৱাৰ উপৰিও এইবোৰৰ ঝংকাৰত মানৱ জাতিৰ বিভিন্ন অৱস্থানৰ ভৌগোলিক পৰিস্থিতি আৰু 'আৱহাৰিক' পৰিবেশৰাতিৰো একোখন চিত্ৰ প্ৰতিবিস্তৃত হয়। একোটা নিৰ্দিষ্ট জাতিগোটৰ লগত সম্পৰ্কিত কোনো এটা লোকস্বৰ সূত্ৰস্বৰ সমূহৰ স্তৰ ঝংকাৰ হোৱা মাত্ৰকে উক্ত জাতিগোষ্ঠীৰ মানুহবোৰৰ জীৱন ধৰ্ম প্ৰণালী আৰু তেওঁলোকৰ অৱস্থানক্ষেত্ৰৰ চাৰিওফালৰ দৃশ্যমান পৰিবেশৰ মাজত স্থিত পাৰস্পৰিক প্ৰভাৱ-সমন্বয় জনিত চিৰ-বিদ্যমান আলোড়ন বাশিকো প্ৰতিফলিত কৰে।

ইয়াৰ বিপৰীতে ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় বাগদাৰী সংগীতে প্ৰতিটো বাগৰ মাধ্যমেৰে প্ৰতি-মানৱৰ ভিতৰত নিহিত হৈ থকা ভাৱ-আবেগ অনুভূতিৰ উদ্ভৱ কৰে যিবোৰে সিহঁতৰ বিকাশৰ সম্পূৰ্ণ অৱস্থা প্ৰাপ্তিৰ পাছত প্ৰতিজন মানুহকেই প্ৰভাৱিত কৰে, কম-বেছিকৈ হ'লেও। মানুহৰ মাজত থকা জাতি, ভাষা, সংস্কৃতি, ধৰ্ম, ফৈদ, গোষ্ঠী ইত্যাদি বাহ্যিক বিভেদবোৰ অতিক্ৰম কৰি বাগ-সংগীতে ভগৱানৰ শ্ৰেষ্ঠ সৃষ্টি মানুহৰ সত্বাৰ অভিন্নতাক, একাত্মতাক, এক পৰম পবিত্ৰ সুন্দৰ শব্দায়মানৰূপত প্ৰতিষ্ঠা কৰে। "The Ragas can awaken in the mind such intensity of emotions which is undreamt of in all other forms of human expressions."

বিভিন্ন জাতি, জনজাতি, ফৈদবোৰৰ মাজত প্ৰচলিত হাজাৰ-বিজাৰ লোকস্বৰৰ মনমোহা প্ৰবাহেৰে ভৰপূৰ অগণন জান-জুৰি, নদ-নদীবোৰক বাগৰূপী মহাসাগৰে আকৌৱালি লৈছে। এনে হোৱা স্বত্বও লোক-স্বৰৰ জান-জুৰি, নদ-নদীবোৰৰ স্বকীয়, পৰস্পৰায়ুক্ত অস্তিত্ব অস্তমিত হোৱা নাই যেনেকৈ মহাসাগৰত লীন হৈ যোৱা একোখন স্বকীয় অস্তিত্ব ইয়াৰ প্ৰবাহিক ক্ষেত্ৰত তথা প্ৰভাৱিক বিস্তৃতিত নিত্য-জাজ্বল্যমান। লোক-স্বৰৰ পৰা বাগ-স্বৰলৈকে এই অংশ বোধগম্য। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী স্তৰত মানৱ জীৱাত্মা-ধ্বনি ব্ৰহ্মৰ ধ্যানত নিবিষ্ট হয়।—"Human beings become one with the highest form of music called the 'music of Contemplation' which is evolved in accordance with the cosmic laws that subject the world, animate, inanimate to sound"—(লিখকৰ অন্য নিবন্ধৰ পৰা উদ্ধৃত।)

কিন্তু শব্দব্ৰহ্ম আদি দাৰ্শনিক তত্ত্ব কথাবোৰৰ পৰা নিয়গামী হৈ কিবা বোলেনে আপোনাৰবোৰ লগতে আমাৰো লোকস্বৰৰ ভিতৰফালৰ চোতালখনলৈকে নামি আহিলে মনত এই উপলব্ধি হয় যে সংগীতো-

পয়োগী ধ্বনিৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা সকলোবোৰ প্ৰকাশ ৰূপেই—তেহেঁলৈ
সিবোৰ লোক-সংগীতেই হওক বা বাসসংগীতেই হওক—পৰম্পৰা নিৰ্ভৰ-
শীল, সহ অৱস্থানীয় আৰু শেহান্তৰত মানুহ আৰু সমাজৰ সৈতে
ওতঃপ্ৰোতভাৱে সম্বন্ধিত।

মানৱ সভ্যতাৰ তেনেই পুৰণি নিশাৰে পৰা প্ৰবাহমান মনুহ
জাতিৰ এক বিৰামহীন মহান প্ৰচেষ্টাৰ লক্ষ্য হ'ল—স্বকীয় জীৱন-
ব্যবস্থা, সংস্কৃতি, ভাষা আদিৰ বক্ষণ, পোষণ আৰু ব্যাপ্তিকৰণ।
শেহান্তৰত এই প্ৰচেষ্টা একত্ৰিত ৰূপলৈ পৰিৱৰ্তিত হৈ বিশ্বব্যাপী
মানৱ-সমাজক প্ৰতিফলিত কৰিছে। ডিমাছা সকলৰ স্বকীয় কলা-
কৃষ্টি আৰু একেবাৰেই আপোন আপোন লগা সুবলহৰীবোৰৰ প্ৰকাশৰ
মাজেদিয়ে বিশ্বমানৱৰ সুৰ-সত্তাৰ লগত মিলন সম্ভৱ। মহান সুৰ জলধিত
বিলীন হ'লেও প্ৰতিটো স্বকীয় সুৰ-টোপালৰে অস্তিত্ব আৰু অৱদান
স্বীকাৰ্য্য। আমাৰ এই পৃথিৱীখনত স্বকীয় সংস্কৃতি, ভাষা আদিৰে
আভূষিত হৈ থকা অগণন জাতি, উপজাতি, ফৈদ, গোষ্ঠীবোৰ নথকা
হেঁতেন এনে বিভিন্নতা, বিচিত্ৰতাৰ মাজত নিহিত হৈ থকা বিশ্ব-
মানৱৰ একাত্মতাবোধ—এই মহান সত্যৰ প্ৰতিস্থা আৰু পৰিপোষণৰ
হেতু অবিশ্ৰান্তৰূপে ঘূৰ্ণায়মান মানৱ প্ৰচেষ্টা বিলুপ্ত হ'লহেঁতেন।

ওপৰাওপৰিকৈ চালে জ'হায়া নামৰ ডিমাছা সুৰটোৰ প্ৰথম
সূত্ৰস্বৰ গোট:—নি নি, নি সা— — — ৰে সা, নি ধ, প ম-টোক বহু
প্ৰচলিত হিন্দুস্থানী সংগীতৰ ভৈৰৱী নামৰ বাগটোৰ লগত সদৃশতা
আছে বুলি ভ্ৰম হ'ব পাৰে।*৩

*৩) সংগীত শাস্ত্ৰৰ ঐকান্তিক অধ্যয়ন চৰ্চা কৰোঁতাসকলৰ পক্ষে
অত্যন্ত পৰিতাপৰ কথা হৈ পৰে যেতিয়া আমাৰ মাজৰে কোনো
কোনোৱে সংগীত শাস্ত্ৰৰ বিদগ্ধ পণ্ডিত বুলি বসন ভূষণাদিৰে ভূষিত
হৈ এনেদৰে কৈ ফুৰে:

ভৈৰৱী বাগত চাৰিওটা কোনলস্বৰ—নি ৰে ধ গ আৰু শুদ্ধ মধ্যম
(ম) ব্যৱহাৰ হয়। কিন্তু প্ৰকৃত গায়ন ক্ৰিয়াত জ'হায়াৰ ৰূপ
একেবাৰেই সুকীয়া। স্বাতন্ত্ৰ্য স্বৰলানিৰ কলনৰ মাধ্যমেৰে আৰু নিজগৰী
বৰ্ণাক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা ইয়াৰ স্বকীয় স্বৰূপ প্ৰকটিত হয়।

‘থে দিয়ক হেৰি! এই লোকগীতৰ সুৰবোৰৰ মৌলিক স্বকীয়তা
একোৱেই নাই। গুৰি-গোত্ৰ নথকা এইবোৰ আমাৰ ভৈৰৱী, ভীম-
পলামী, ভূপালী, বিদ্ভাৱনী সাবঙ্গ, কেদাৰ, মালকোস ইত্যাদি—
(এনে ময়ূৰবেশী কাক সদৃশ পণ্ডিতসকলৰ বাগৰ নামৰ সূচীখনৰ পৰিসৰ
এখেত সকলৰ বাগ-জ্ঞানৰ দীঘ পুতলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল!) বাগ-
বাগিণীবোৰৰ অপভ্ৰংশ মাত্ৰ’।

এনেধৰণৰ সূক্ষ্মবিচাৰ শূন্য উক্তিৰে সংগীতৰ অনুসন্ধান কাৰ্য্যৰ
সুস্থ পৰিবেশক কলুষিত কৰে। এই প্ৰসঙ্গত আৰু এটা কথা মন
কৰিব লগীয়া। আজি-কালি কিছুমান “সুৰৰ বাৱসায়ীয়ে” যেই
কোনো অঞ্চলৰ পৰা লোকগীতৰ সুৰবোৰ চোৰাংকৈ নি সুৰবোৰৰ
ৰূপক “কাটি-ছিঙি য়েচ্ছক কৰিবা বৃন্দামাৰ” কৰাৰ দৰে কৰি হেঁচা-
ঠেলা কৰি আচলুৱা শব্দৰ বচনাত, নিশেষকৈ কলাচিত্ৰৰ “ফিল্মী”
গীতবোৰত ব্যৱসায়িক ভিত্তিত প্ৰয়োগ কৰিছে। এনে ধৰণৰ ধৰ্মিত
আৰু বলাৎকাৰিত লোক সুৰবোৰৰ স্বকীয় সত্তা, মাধুৰ্য্য সম্পূৰ্ণকৈ
লোপ পাই।

‘Very Clever, indeed, these flamboyant “hawkers”
of music tunes. Such “Kidnapped” tunes being
devoid of their original, native word settings appear
like apparels on dead bodies. Not withstanding
the expertise involved in setting the tunes, impris-
oned as they are within such outlandish frames, they
sound like singing of English or French words in
Binu tunes.’—(লিখকৰ অন্য নিবন্ধনৰ পৰা উদ্ধৃত)।

ভৈৰৱী বাগত সা ৰে গ ম প ধ নি স্বৰসমূহ এটা বিশেষ চলন পদ্ধতিত চালিত হয়। যেনে—

ম, গ, সা ৰে সা, ধ নি সা, সা নি সা ৰে সা — — — —, সা ৰে নি সা
ধ নি সা — — — —, সা ৰে সা নি ধ নি সা — — — —, ৰে সা নি ধ প
— — — —, ধ নি সা ৰে সা — — — —, সা নি ধ প ম, ধ নি সা ৰে সা
— — — —, নি ধ সা নি ৰে সা — — — —, সা ৰে সা নি ধ নি সা
— — — — ইত্যাদি।*৪

ওপৰৰ ভৈৰৱীৰ স্বৰ বিস্তাৰত এটা মূল বৈশিষ্ট্য এয়েই-যে প্ৰতিটো স্বৰেই উৰ্দ্ধৰ তাৰা সপ্তকৰ যড়জৰ ফাললৈ যোৱাৰ প্ৰৱৰ্ত্তি (tendency)। এনে ধৰণৰ উৰ্দ্ধমুখী গতিৰ প্ৰৱৰ্ত্তি জ'হায়াত লক্ষণীয় ভাবে অভাৱ। ইয়াৰ বিপৰীতে জ'হায়া স্বৰৰ স্বৰবোৰৰ স্বাভাৱিক চলনৰ প্ৰৱৰ্ত্তি হৈছে নিম্নগামী হৈ হৈ মধ্য সপ্তকৰ যড়জৰ সৈতে মিল হোৱা। ইয়াৰ উপৰিও মূলতঃ ভৈৰৱী বাগৰ স্বৰ চলনৰ পৰিসৰ অত্যন্ত ব্যাপক। ইয়াৰ পৰিক্ৰমাই সকলো সপ্তকেই চুইছে। ইয়াৰ স্বৰ-বিন্যাসৰ শেষ নাই। এনে হোৱাৰ কাৰণ হ'ল যে ভৈৰৱী এটা সম্পূৰ্ণ বাগ। (সাত স্বৰ ব্যৱহাৰ হোৱা বাগক সম্পূৰ্ণ বাগ বোলা হয়। সেইদৰে ৬ টা

* (৪) মন কৰিব লগীয়া যে কোনো বাগৰ চলন আৰু স্বৰ বিস্তাৰ ক্ৰিয়া পদ্ধতিৰ কোনো পূৰ্ব নিৰ্দ্ধাৰিত মাৰ্গ নাথাকে। বাগ ভৈৰৱীত তথা অন্য সকলো বাগতে মনেৰে ঠাইতে সৃষ্টি কৰা বিভিন্ন ৰূপৰ অসংখ্যাত স্বৰ-বিন্যাস সম্ভৱপৰ। কিন্তু এনে স্বৰ-বিন্যাস বাশিৰ দ্বাৰা বাগৰ ভিতৰত নিহিত হৈ থকা বাগৰ আত্মাক প্ৰক্ষুটিত কৰিব পৰাটো অত্যন্ত আৱশ্যকীয় আৰু মহত্বজনীত। এয়েই হৈছে এজন সংগীত-শিল্পীৰ সাধনা আৰু সৃজন শক্তিৰ চূড়ান্ত পৰীক্ষা।

আৰু ৫ টা স্বৰ ব্যৱহাৰ হোৱা বাগক ক্ৰমে 'বাড়ৰ' আৰু 'উড়ৰ' জাতিৰ বাগ বোলা হয়) কিন্তু জ'হায়া হৈছে এটা লোক সুৰ।*৫ যিটো এটা স্বতন্ত্ৰীয় আৰু নিৰ্দ্ধাৰিত চলন মাৰ্গৰ ওপৰত নিবদ্ধিত। ইয়াৰ সুৰ চলনত সম্পূৰ্ণকৈ ডিমাছা সত্তা, ডিমাছা ৰং বিৰাজমান।

“Presence of the distinctive Dimasa ethos differentiate the Jahaya tune from the powerful Bhairabi Raga and, for that matter, from all other Ragas and tunes”?

— (লিখকৰ অন্য নিবন্ধনৰ পৰা উদ্ধৃত।)

উক্ত সুৰ-সত্তাৰ প্ৰাণবিন্দুৰ প্ৰকৃত স্থল নিৰ্দ্ধাৰণ কৰাটো কঠিন কিয়নো ই সম্পূৰ্ণকৈ অনুভৱীয়। ইয়াৰ ধাৰণীয় অৱয়ব নাই। ইয়াৰ আলোড়ন মাত্ৰ হৃদয়ত স্পন্দিত হয়। এই লোক সুৰটোৰ অন্তৰ সত্তাৰ উৎস বুজিবলৈ হলে ইয়াৰ স্বৰ-চলনৰ মাৰ্গেদি যোৱাৰ বাহিৰে আন উপায় নাই। ইয়াৰ দ্বাৰা এই লোক সুৰটিৰ ব্যক্তিত্ব আৰু ক্ৰমে সুৰাত্মালৈকে বোধ জন্মাটো সম্ভৱ।

* (৫) যেতিয়া কোনো উৎসৰ পৰা এটা সুৰ লহৰীৰ উদ্ভৱ হয় আৰু সময়ত স্বকীয় বৈশিষ্ট্যযুক্ত হৈ লোক চিত্তক বঞ্জিত কৰি কোনো এটা জাতি, উপজাতি, গোষ্ঠী বা কৈদৰ আপোন হৈ পৰে আৰু কাল-ক্ৰমত কেইবা পুৰুষৰ পাছত সেই সুৰলহৰীয়েই জাতি, উপজাতি, গোষ্ঠী গোটৰ নিজস্ব লোক সুৰৰ ৰূপ লয়। লোকসুৰ (folk melody) বুলি স্বীকৃতি লাভ কৰাৰ এটা একেবাৰে থিৰাং সময় বা যুগক আঙুলিয়াই নিৰ্দিষ্ট কৰাটো সাধ্যাতীত। আমি কৰিব পৰাৰ ভিতৰত সম্ভৱপৰ হ'ল, পৃথিৱীৰ বিভিন্ন অঞ্চল, উপ অঞ্চলবোৰৰ বিভিন্ন মানুহৰ মাজত প্ৰচলিত মুখ্য সুৰজাতবোৰক চালি জাৰি, চাইচিতি, সেইবোৰৰ সূত্ৰস্বৰ নিৰ্ণীত কৰি প্ৰতিটো বসতি অঞ্চলৰ মুখ্য আৰু মৌলিক স্বৰ জাতি-গ্ৰামৰ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰাটো। ই একেবাৰেই সুনিশ্চিত যে এনে অনুসন্ধান ব্যৱহাৰ

জ'হায়া সুবটোত নিহিত হৈ থকা ডিমাছা ডিমাছা লগা সুবীয়া তব্বৰ উৎস পাবলৈ জ'হায়াৰ আগতে উল্লেখ কৰা চাৰিটা সূত্ৰ স্বৰৰ সংগীতিক প্ৰস্তাবৰ (improvisation) প্ৰয়োজন । * ৬ এই চাৰিটা সূত্ৰ স্বৰৰ গোট কেইটা হ'ল :

১) নি নি, নি সা ..., বে সা নি ধ প ম ;

২) ম ম প ম প ম বে সা ;

ছাৰা লোক সংগীতৰ চৰ্চ্চাৰ আধাৰ কটকটীয়া হোৱাৰ উপৰিও একো একোটা লোক-সুৰৰ মূল সূত্ৰস্বৰ সমূহৰ কোনো এটা ভৌগোলিক অঞ্চলৰ পৰা আন এটালৈ হোৱা প্ৰবাহ প্ৰণালী, প্ৰভাৱ বিস্তাৰ, অঞ্চল অনুযায়ী হোৱা স্বৰস্বৰৰ ব্যতিক্ৰম ইত্যাদি মহত্বপূৰ্ণ তথ্যৰ সন্ত্ৰেদ পোৱাটো অত্যন্ত সম্ভাৱ্য । সুৰস্বৰৰ এক দিশৰ পৰা অন্য দিশলৈ গতি ইত্যাদিৰ গবেষণাৰ পৰিশেষত এনে কিছুমান নতুন আলোড়নকাৰী তথ্যত উপনীত হোৱাটো সম্ভাৱ্য য'ৰ দ্বাৰা আমি মানৱ ইতিহাসৰ আদিৰে পৰা বৰ্তমানলৈকে ঘটি থকা মনুষ্যজাতিৰ বিভিন্ন শাখা-প্ৰশাখা, খেল, ফৈদ বোৰৰ এক অঞ্চলৰ পৰা আন অঞ্চললৈ প্ৰব্ৰজন আৰু লগতে বিভিন্ন চিন্তাধাৰা, আদৰ্শ ইত্যাদি বোৰবোৰ ক্ৰমবিকাশৰ এক নতুন তথ্যৰ সন্ত্ৰেদ পাব পাবো । স্বৰস্বৰৰ অনুধাৱনৰ পৰিপেক্ষিতত মনৰ পটত উদ্ভিত হোৱা এনে সম্ভাৱ্য তথ্যৰ বিচাৰ পণ্ডিত সকলে কৰিব বুলি আশা বখা হ'ল । মানৱ প্ৰব্ৰজন আৰু ধ্বনি-শব্দ-স্বৰ-সুৰৰ প্ৰবাহ-প্ৰব্ৰজনৰ মাজত থকা সম্পৰ্ক অত্যন্ত নিগূঢ় আৰু চিন্তাকৰ্ষক ।

* (৬) দৰাচলতে ডিমাছা-সংগীত পদ্ধতিত কোনো সুৰৰ অনিবন্ধ আলাপ ক্ৰিয়াৰ বা প্ৰস্তাবৰ (improvised melodic elaboration) ব্যৱস্থা নাই । বিবেচনাৰ সুবিধাৰ হেতুকেহে ওপৰত দিয়াৰ দৰে জ'হায়া সুবটোৰ প্ৰধান চাৰিটা সূত্ৰ-স্বৰৰ প্ৰস্তাব কৰি দেখুৱা হৈছে ।

৩) সা সা বে সা বে ম ম ;

৪) নি নি নি সা ।

১ নং সূত্ৰ-স্বৰৰ প্ৰস্তাব :- নি নি. নি সা ..., বে সা নি ধ প ম ।

নি, নি সা — — —, নি নি নি নি নি,

নি সা — — —, বে সা নি ধ প ম — —

ম ম প — — —, ম ম প ম — ম প

২ নং সূত্ৰ-স্বৰৰ প্ৰস্তাব :- ম ম প ম প ম বে সা । ম ম প ম প — —

প ম প ম বে সা, প ম প — — — — ।

ম বে সা —, সা বে ম — — — —,

ম বে ম প — — — —, ম প — —,

প ম, বে সা — — — —, সা বে ম — — — — ।

৩ নং সূত্ৰ-স্বৰৰ প্ৰস্তাব :- সা সা বে সা বে ম ম, সা সা,

সা বে ম — — — —, সা সা বে

সা বে ম — — — —, সা বে সা সা,

সা বে ম — — — —, ম সা বে সা

সা বে ম, ম ম বে ম সা বে ম — — — —,

ম ম বে সা — — — — সা বে সা — — — — ।

৪ নং সূত্ৰ-স্বৰৰ প্ৰস্তাব :- নি নি নি সা — — — —,

নি নি নি সা — — — —,

নি নি সা — — — — সা নি — — — —,

নি সা — — — —, নি সা নি — — — —,

নি নি সা — — — — — — ।

এই চাৰিটা প্ৰস্তাবক চপাই সামৰিলে এটা লোক সুৰৰ আবিৰ্ভাৱ হয় য'ত-ডিমাছা সকলৰ সুৰ সঁহাৰ বং, সুৰ স্বাদ বা সহজতে কবলৈ

হলে 'ডিমাছা ডিমাছা লগা' ভাৱটো অনবৰতে বিৰাজমান। যেনে :
 নি নি, নি সা বে সা, নি ধ প ম, ম ম প, ম প ম বে সা, সা সা
 বে, সা বে ম, ম প প, ম প ম বে সা, নি নি নি সা, সা সা বে, সা
 বে ম, ম ম প, ম প ম বে সা — — — — সা — — — — ।

ইয়াত ডিমাছা ডিমাছা লগা ethos টো অনবৰতেই অনুভৱ
 হয় তলৰ স্বৰ প্ৰবাহত :

নি নি সা সা, সা সা বে সা বে ম, প প, ম প ম বে সা,
 সা — — — —, নি নি, নি সা — — — — ।

গ্ৰহ স্বৰ সমূহ

ইয়াৰ সূত্ৰ স্বৰ হ'ব : ম ম প ম, প ম বে সা,

সা বে ম, নি নি, নি সা — — বে ।

একে ধৰণে আন আন ডিমাছা লোক সুৰৰ সূত্ৰ-স্বৰ প্ৰকৃতিত
 কৰিব পৰা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে ডিমাছা সকলৰ ক্ৰমে দিশ্ৰ আৰু
 চিলিক খাদি নামেৰে জনাজাত দুটি অতি আদৰৰ লোকউপাখ্যান
 গীতৰ স্বৰ ৰূপ তলত দিয়া হ'ল :

দিশ্ৰ : প, প ধ নি সা — — — — সা — — — — । সা সা বে গ
 — — — — ; ম গ বে সা — — — — বে গ ; সা সা নি ধ,
 প ধ নি সা নি সা — — — — সা । নি নি সা — —,
 নি ধ প — — — —, প, গ ম গ বে, সা — — — —, ।
 গ — — — —, গ ম প ধ নি ধ প, প ধ প ম গ বে সা,
 গ ম গ — — — —, গ ম গ বে সা — সা — — — — ।

সূত্ৰ-স্বৰ : প — — — — — ধ নি সা — — — — বে গ,
 সা সা নি ধ প, গ ম গ বে সা ।

চিলিক খাদি : প প, নি সা, নি সা — — — — — ;

নি নি, নি ম — — — — ;

প প, প নি — — — — ;

প ম, প ম, বে সা — — সা — — — — ;

ধ ধ সা, ধ সা, বে ম — —, বে ম — —, প প, প নি,

প — — — —, ম প ম বে সা — সা ।

সূত্ৰ-স্বৰ : প প, নি সা — — — — — নি নি, নি ম,

প প, প নি, প ম বে সা, ধ সা, ধ সা ।

নিম্নতে কোনো এটা জাতিৰ বা কোনো এটা গোষ্ঠীৰ বা
 সম্প্ৰদায়ৰ ভাবমূৰ্ত্তি প্ৰকৃতিত কৰিব পৰা সূত্ৰ-স্বৰ সমূহৰ স্বকীয় বেঙনিযুক্ত
 মূৰ্ছনা বোৰ মানুহৰ প্ৰতিখন সমাজ গোষ্ঠীৰ মাজত প্ৰবাহিত হৈ থকা
 সুৰ লহৰী সমূহত নিত্য বিদ্যমান। সংগীত ক্ৰিয়াৰ মাধ্যমেৰে আন্ত
 হোৱা মাত্ৰকে ইহঁত সজীৱ হৈ প্ৰযুক্তি হৈ পৰে আৰু একো একোটা
 জাতিৰ বা ফৈদৰ প্ৰাণসত্তাৰ প্ৰতীকৰূপে চেনেহী আৰু পূজনীয় হৈ
 অতিকৈ প্ৰাণস্পৰ্শী হৈ পৰে। একো একোটা জাতিৰ সত্তাৰ পৰিচয়
 সূচক এনে সুৰ লহৰী সমূহক বিজ্ঞতৰীয় হৈ বিলুপ্ত হোৱাৰ পৰা
 ৰক্ষা কৰাৰ অবিৰাম প্ৰচেষ্টাই হৈছে স্বদেশ প্ৰেমৰ এটা অত্যন্ত
 স্পৰ্শকাতৰ অনুভূতি ।

অকল বিশেষত প্ৰচলিত গোটাচেবেক লোক সুৰৰ সূত্ৰ-স্বৰৰ
 চানেকি তলত দিয়া হ'ল :

অসম—ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকা

(১) গ ম প নি, প—ম, গ—সা, সা গ—গ, গ ম প, ম প ।

(২) গ গ বে, গ—ম, ম ধ ধ প, গ ম গ সা গ ম — — — —, গ প — — — — ম ।

৩। গ ম প নি, ধ নি প ধ প ম, প ধ নি ধ প ধ প, ম ম ম
গ বে সা (৩৭) ম প ম গ।

৪। গ ম প সা, নি — — —, প ধ প ম গ সা ম — — —।

৫। প প ম প ম বে, সা বে সা নি প — —, সা নি, নি সা, সা বে ।

৬। ধ সা সা, সা বে গ, সা বে —, সা — —, গ গ প, ম গ বে গ,
সা বে গ, গ — —।

৭। সা ম ম ম, সা ম ম ম, ধ-ধ-ধ, প ধ প ম, ম ম প ম, ম — —,
সা গ ম —, সা গ ম —, গ ম ম প, ম গ সা —, সা — — —।

৮। সা-বে-গ, গ বে সা ধ, ধ সা সা বে, বে-সা সা —, সা — — —।

৯। সা গ মা, মা গ ম, গ ম ম, ম ম প, ম প প, প ম গ ম প ম, ম — — —।

১০। ধ মা মা সা, সা বে গ গ, গ ম গ বে, গ গ —, বে গ গ গ, গ ম
প ম, গ ম গ বে, সা — —।

১১। সা — — —, নি সা সা, নি সা সা, নি সা সা নি সা সা

নি সা গ, — — —, সা — — — —, নি সা নি প ম গ ম
— — — —, সা — — — —।

* (৭)। মন কৰিব লাগীয়া যে ম ম ম গ বে সা — এই স্বৰলানি
বিহাৰ, উত্তৰ প্ৰদেশ আৰু পঃ বঙ্গৰ বহুটো লোক শ্ৰুত ব্যাপকভাবে
ব্যৱহৃত হোৱা দেখা যায়। এইবোৰৰ প্ৰধান চলন প্ৰণালী এনে ধৰণৰ :

ধ সা, সা, বে ম, ম, প ধ প ম গ বে,
ম ম ম গ বে সা।

১২। সা গ সা গ ম ম, গ ম গ ম প প, ম প প প প ম গ ম,
ম — — —, ম প ম প ম প নি, প প প ম গ গ সা, গ ম প ম
গ গ সা, সা — — —।

জেমি নগা : উত্তৰ কাছাৰ পাৰ্বত্য জিলা, অসম :

১৩। সা — —, সা প —, প ম —, গ সা —, ম প —, সা ম —,
সা — —, প সা —, প প —, প ম —, গ মা —, সা — —।

১৪। নি প —, নি সা —, গ সা —, নি নি —, নি প —, ম — —,
গ সা —, ম ম —, গ মা —, সা — —। *৮

* (৮)। তিনিটা জেমি নগা লোক-গীতৰ স্বৰলিপি :

(১) সা — —, সা প —, প ম —, গ সা —,
চু — —, চাপলাও —, হিংদি —, গাও উ —,
ম প —, সা — —, সা — —, — — —,
হে দে —, পেন — —, চা — —, — — —,
প সা —, প প —, প ম —, গ সা —।
পে ছম্ —, ছম্ লু —, পে জুত —, লুই লেই —।

(২) নি প —, নি সা —, গ সা —, নি নি —,
কে বি —, কিন্ — —, টেউ কেই —, বে লি —,
— — — —, — — — —, — — — —, — — — —,
নি প —, ম — —, গ সা —, — — —, ম ম —,
উ গা —, উ — —, মি না —, — — —, আই লুং —,
গ সা —, সা — —, — — —, সা সা —,
নে মে —, লেই — —, — — — —, আন আই —,
— — — —, — — — —, — — — —, — — — —,
গ ম প, নি সা —, সা — —, — — —,
বে ক্যা জে, মে লেন্ —, চি — —, — — —,

কুকিঃ উত্তৰ কাছাৰ পাৰ্বত্য জিলা, অসম।

১৫। ম—, ম ম ম—, ম ম—, গ—, সা—, স গ ম,
ম ম—, ম সা—, সা—, ম ম—, ম—। (এই প্ৰকাৰৰ
স্বৰ মুচ্ছনাক “ল’ম-লা” বোলা হয়।) *৯

নি প—, নি প—, ম—, গ সা—, —, —,
মি লেই—, বি পুই—, বাং—, চাইন্ ল্লাউ—, —, —,

গ ম প, নি প—, নি প—, গ সা—,
মি টিন—, জু লান্—, বুন জে—, লাক পুই—,

ম ম—, গ সা—, সা—।

হে লিউ—, লুন লাক—, লেই—

(৩) প সা—, ম প—, সা—, সা সা—, প সা—,
আ কি—, হাং মাই—, প্যাং—, বাম্ লেই—, হাং লিম্—,
প—, প ম—, গ সা—, সা—, সা সা—,
লাও—, চ’ কাম্—, পে নাই—, গাও—, আ কি—,
গ ম—, প সা—, সা প—, ম গ—,
হাং কি—, হাং লিম্—, বুই পাং—, লিম্কাই—,
সা গ—, প ম—, সা সা—।
মি লেই—, কুম্ চু—, লুই লেই—।

* (৯)। কুকিৰ “ল’মলা” গীতৰ চানেকিঃ

ম—, ম ম ম, ম ম—, প ম—, ম—,
ফুং—, গোল্ চেং ইন্, চব কাব—, ই দ’ও—, দে—,
গ—, সা—, স ম—, প ম—, ম সা—,

১৬। ধ—, ধ ধ ধ, ধ ধ, ম—, ম বে ম, ম—,
ম ধ—, ধ ধ—, ধ ধ—, ম—, ম বে ম, ম—,
ধ ধ—, ম—, ম বে ম, ম—,
ধ ধ—, ধ ধ—,
ম ধ—, ম—, ম বে ম, ম—, —।

(এই প্ৰকাৰৰ স্বৰ মুচ্ছনাক “লাম-ফাংলা” বোলা হয়)

১৭। গ ম—, ম গ সা, সা সা সা, সা সা নি, সা—, সা—,
গ—, সা সা—, নি—, সা, নি—, সা—, সা—,
(এই প্ৰকাৰক “লাকৈলা” বোলা হয়।)

১৮। সা গ ~ ~ ~ ~, গ সা—। (এই প্ৰকাৰক “চালুনা”
বোলা হয়। গান্ধাৰ (গ) স্বৰৰ পিছত ব্যৱহাৰ কৰা ‘~’ চিন-
টোৱে গায়ন ক্ৰিয়াৰ সময়ত কণ্ঠস্বৰত কবিত্ব লগা আন্দোলিত গমকক
সূচাইছে।)

(মন কবিত্বলগীয়া যে কুকি সকলৰ প্ৰতিটো সুৰ চানেকিৰ
একোটা স্বকীয় নাম আছে। কোনো এটা সুৰৰ স্বৰ ধ্বনিৰ গুঞ্জে
এবিধ নিৰ্দিষ্ট বিষয় বস্তুৰ গীতৰ বচনাক আৰু কোনো ক্ষেত্ৰত একো
একোটা বিশেষ প্ৰকাৰৰ নাচৰ চলনক প্ৰতিফলিত কৰে। লোক সংগীতৰ
অধিক সংখ্যক সুৰেই একো একো প্ৰকাৰৰ আছুতীয়া বিষয় বস্তুৰ
গীত আৰু নৃত্যৰ সৈতে সম্বন্ধিত হৈ থকাটো লোক-সংগীতৰ এটা

টিন্—, অ’—, চিত লেই—, ট’ল্ কা—, মেই বাং—,
সা সা—, ম—, ম—,
জিন দে—, প ন—, টে—,
ম—, ম ম ম,
ফাং—, মাং থিম্ ঠ— ইত্যাদি

মৌলিক বিশেষত্ব। যেইকোনো এটা সুবৰ মূৰ্ছনা শুনা মাত্ৰকে সেই সুবে অভিহিত কৰা বিশেষ বিষয়ৰ গীত বা নাচৰ স্বৰূপ ততালিকে হৃদয়ঙ্গম হয়। যেনে—বিয়াৰ গীত নে নিচুকনি গীত নে বাৰিষাৰ গীত নে গৰখীয়াৰ গীত ইত্যাদি। এইবোৰৰ আকৌ মূল বিষয় বস্তুৰ ভাগ প্ৰকৰণ অনুযায়ী উপ-সুৰ মূৰ্ছনাও আছে। যেনে :— বিয়াৰ নামত পানী তোলাৰ নামৰ সুৰ, দৰা কন্যা নোৱোৱাৰ নাম ইত্যাদি। এই সুৰ, উপ-সুৰবোৰৰ স্বকীয় ৰূপ ইমান প্ৰবল যে নিলগৰ পৰা শুনিও শুনোতাই এনেদৰে ক'ব পাৰে, “পানী তুলিবলৈ ওলালেই।” এইদৰে সুবৰ চলনৰ উঠা-নমাৰ পৰাই, শব্দ ৰচনা নুশুনাকৈয়েই বিষয় বস্তুৰ বোধ জন্মে। সুত্ৰ-সুৰৰ নিহিত শক্তিক ইয়েই প্ৰতিপাদিত কৰে। লোক-সংগীতৰ পৰম্পৰাত কোনো সুবৰ প্ৰচলিত চলনক ভ্ৰষ্ট কৰি নতুন চলনৰ অৱতাৰণা কৰাটো সপোনৰ অগোচৰ। এনে কৰাৰ প্ৰয়োজন নহয় কিয়নো, নজনা অতীতৰ পৰা প্ৰচলিত হ'লেও লোক-জগতত এই সুৰবোৰ নিত্য নতুন, চিৰ সুন্দৰ যেনেকৈ প্ৰতি দিনে হোৱা সূৰ্য্যোদয় সূৰ্যাস্ত সদায়েই, প্ৰতিমুহূৰ্ততে, মনোৰম, মধুৰ, প্ৰাণ স্পৰ্শনীয়।)

কাৰি : কাৰি আংলং জিলা, অসম।

- (১৯) বে বে, বে সা, সা - - -, ধ প,
 ১ ২, ১ ২, ১ - - -, ১ ২,
 সা সা, ধ ধ, প - - -, - - -,
 ধ - - -, প প, ধ ধ, প - - -, প - - -, *১০

* (১০) এটি কাৰি গীতৰ (অচাপিকান—নিচুকনি গীত) চানেকি :

বে বে, বে সা, সা - - -, ধ প, সা সা,
 আ লা, ছা লা, ছা - - -, - - - লা নে,

পঃ বঙ্গ :

- (২০) ম গ ম ধ ধ - - -, প সা নি সা নি, ধ নি ধ প, প ধ ম প প - - -

উত্তৰ ভাৰতৰ গংগা উপত্যকা

- (২১) সা বে, ম, ম, ম, ম, - - - -; ম, গ, বে সা - - - -;

সা বে, গ, গ, গ, গ, - - -; বে সা - - - -।

- (২২) ধ স - - - সা, বে ম - - - ম, প ধ - - - প, ম গ বে, গ বে সা

— x —

১ ২, ১ ২, ১ - - -, - - -, ১ ২,

ধ ধ, প - - -, ধ - - -, প প, ধ ধ,

জং মান, ছাং - - -, লে - - -, জন পান, লে থে,

প - - -, প - - -, - - - ছই, ছই ইত্যাদি।

ছাং - - -, তে - - -, - - -

ডিমাছা ভাষা আৰু লোক সাহিত্য

□ ধৰ্মেশ্বৰ তুৱৰা

ডিমাছা ভাষাটো তিব্বত-বৰ্মীৰ অসম-বৰ্মীৰ অন্তৰ্গত বুলি ধৰা হয়। বিশেষকৈ বড়ো ভাষাৰ লগত এই ডিমাছা ভাষাৰ অতি সন্মত। তথাপি ইয়াৰ স্বকীয় বৈশিষ্ট্য বিদ্যমান।

ডিমাছা ভাষাৰ লোক-সাহিত্য প্ৰবাদ-প্ৰবচন, ফকৰা যোজনা, সাধুকথা, কাহিনী গীত, লোকগীত আদি অলেখ সমলেৰে পুষ্ট। এই বিলাক মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ কালজয়ী হৈছে। অৱশ্যে সময়ৰ অগ্ৰগতিৰ লগে লগে ইয়াৰ ৰূপ সলনি হোৱা স্বাভাৱিক। চহা লোক সকল চন্দ মিলাই কথা কোৱাত বৰ পাকৈত। তেওঁলোকৰ ডেকা-গাভৰুৰ বিয়াবাক পাতিবলৈ হলে দৰা-কন্যা দুয়ো পক্ষৰ মাজত ছন্দ মিলোৱা কথোপ-কথন হয়। ইয়াকে বোলা হয় 'বাহামজিক চাইনবাণী'। বিনম্ৰভাৱে হোৱা এনে কথা বতৰাই তেওঁলোকৰ সামাজিক জীৱনৰ সৰলতা প্ৰকাশ কৰে। ব্যৱহাৰিক জীৱনত পোৱা কথাবোৰ উপমা আদিৰে ব্যক্ত কৰোতেই 'চল' অৰ্থাৎ ফকৰা-যোজনাৰ উৎপত্তি হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে 'আনক ঘিণালে নিজেই ঘূনীত হয় বোলা কথাষাৰ বুজাবলৈ হলে কয়— "আকাইলাকে মুচহা চাওহা গ্লোৰে।"

ডিমাছা লোক সাহিত্যৰ ভঁৰাল 'খাৰিমিন' অৰ্থাৎ সাধুকথা সমূহৰেও ভৰপূৰ। এনে সাধু বিলাকৰ ভিতৰত 'পান্থৰাজীনী খাৰিমিন' 'পান্থৰজাৰ কাহিনী', 'মাওগুছাজাং মিচাইনি খাৰিমিন', 'বান্দৰ আৰু পহুৰ কাহিনী', 'বুকণ গুৰিয়ানী খাৰিমিন', 'ছাগলী দুৰ্বল হোৱাৰ কাহিনী', 'ডেমালুনি খাৰিমিন', 'ডেমালুৰ কাহিনী', 'লংবাংদাও হাৰাং-দাওনী খাৰিমিন', 'লংবাংদাও হাৰাংদাওৰ কাহিনী', 'মুলুক চাংকাইবাণী খাৰিমিন', 'পৃথিবী সৃষ্টিৰ কাহিনী', 'চিলিকখাদিনী খাৰিমিন', 'চিলিখাদিৰ

ডিমাছা ভাষা আৰু সংস্কৃতি

৬৫

কাহিনী', 'হালোদাওনি খাৰিমিন', 'হালোদাওৰ কাহিনী', 'স্বমডুৱীণী খাৰিমিন', 'স্বমডুৱীৰ কাহিনী', 'ডিশ্ৰনি খাৰিমিন', 'ডিশ্ৰকাহিনী', 'অজগৰ জুবুনী খাৰিমিন', 'অজগৰ সাপৰ কাহিনী', 'বাংলামা জানেমবাণী খাৰিমিন', 'ভূমিকম্প হোৱাৰ কাহিনী', 'আমানু আৰু ডিমানুৰ কাহিনী', আদি উল্লেখযোগ্য।

বিভিন্ন ধৰণৰ ককণ কাহিনীৰে ডিমাছা কাহিনী গীত 'হুখ খাৰিমিননী বাজাবঠাই' সমূহো ৰচিত হৈ মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত। 'ডিশ্ৰনী বাজাবঠাই', 'ডিশ্ৰকাহিনী গীত', 'গংগেলা পেৰালানী বাজাবঠাই', 'গংগেলা পেৰালানী কাহিনী গীত', 'জয়ায়ানী বাজাবঠাই', 'জয়ায়ানী কাহিনী গীত', 'হাৰিকা ডুগাইডিৰী বাজাবঠাই', 'হাৰিকা আৰু ডুগাইডিৰ কাহিনী গীত', 'স্বমডুৱীণী বাজাবঠাই', 'স্বমডুৱীৰ কাহিনী গীত', 'আমানু ডিমানুৰ বাজাবঠাই', 'আমানু ডিমানুৰ কাহিনী গীত', 'মাইবাং হাগাবানী', 'মাইবাং এৰি যোৱাৰ কাহিনী গীত', আদি কাহিনী গীতসমূহে ডিমাছা ভাষাৰ লোক-সাহিত্যৰ সম্পদৰ ভঁৰাল পূৰ্ণ কৰি ৰাখিছে।

জীৱনৰ সুখ দুখ প্ৰকাশক অন্য কিছুমান গীতো আছে। সেই বিলাকৰ ভিতৰত প্ৰণয় গীত, 'মাজাংদিনী বাজাবঠাই' মজাঙত গোৱা গীত 'নজাংতুবানী খেতি পথাৰত গোৱা গীত 'গাউশ্ৰাবেবানী' মানুহৰ মৃত্যুত গোৱা দুখৰ সোৱৰণী গীত 'গাবাচিমাং' বিহু উৎসৱত গোৱা গীত 'বুচুজিবানী বাজাবঠাই' বিয়াত গোৱা গীত 'গামৰিবানীচল' বুমতলীত গোৱা গীত, 'দাংবাজিবানী', নিচুকনি গীত, 'নানা-খিলিকবাণী' বিহুৰ শেষত বিহুপতা ল'ৰা-ছোৱালীক অভিভাৱকক গটাই দিয়াৰ গীত 'ডিগাব-লাইবাণী' আদি বিশেষভাৱে আকৰ্ষণীয়।

এই গীতসমূহৰ উপৰিও বিয়াত দৰা-কইনাক দিয়া আশীৰ্বাদ 'কাশিনা' বিভিন্ন পূজা উপলক্ষে পুৰোহিত হোজায়ে গোৱা মন্ত্ৰ 'মাদাইবিবা' বিহু উপলক্ষে ইষ্ট দেৱতাক সন্তুষ্ট দিবৰ বাবে মাংস

উৎসৰ্গা কৰি আশীৰ্বাদ বিচৰা গীত 'মিডো গাৰবাণী' আদি মন্ত্ৰ গীতব
দৰে গোৱাৰ প্ৰথা প্ৰচলিত।

ডিমাছা ভাষাত বৰ্তমানলৈকে খুব কম সংখ্যকহে বাতৰি কাকত
আৰু আলোচনী প্ৰকাশ হৈছে। সেই বিলাকৰ ভিতৰত 'বাইমজিং'
'গদাইন খুবাং', 'কলংমা', 'জংব্ৰা', হিড়িমা খুবাং, ডিমাছা আদিৰ নাম
উল্লেখযোগ্য। ইয়াৰ ভিতৰত 'কলংমা' আৰু 'জংব্ৰা' কাকত দুখনহে
প্ৰকাশ হৈ আছে।

ডিমাছা বজাৰ বাজত কালত মাইবাং, খাছপুৰ, বদৰপুৰ আদি
ঠাইত কেইখনমান শিলালিপি খোদিত হয়। এই শিলালিপিসমূহ
অসমীয়া লিপিতে খোদিত হৈছিল। ইবিলাকৰ কিছু কিছু অংশ
অযত্নত ধ্বংসপ্ৰাপ্ত হোৱা অতি দুখৰ কথা। কৰ্তৃপক্ষই এই বিলাক
সংৰক্ষণ কৰিলে বুৰঞ্জী উদ্ধাৰৰ দিশত আৰু ডিমাছা সংস্কৃতি জীয়াই
বখাত সহায়ক হ'ব।

সদ্যহতে ডিমাছাভাষী সকলে অসমীয়া, বঙালী আৰু বোমাণ
লিপিতে লিখামেলা কৰে। এটা সৰ্বসন্মত আৰু গ্ৰহণযোগ্য লিপি
গ্ৰহণ কৰি তেওঁলোকে ভাষাটো সঞ্জীৱিত কৰি তোলা অতি প্ৰয়ো-
জনীয় হৈ পৰিছে।

